

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГОРОБЕЦЬ ЄВГЕН ВІКТОРОВИЧ

УДК 343:98.322

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО
ОРГАНІЗОВАНИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Є. В. Горобець**

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
Мудрецька Ганна Володимирівна

Одеса– 2024

АНОТАЦІЯ

Горобець Є. В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 – Право). – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2024.

Дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності. Актуальність представленої роботи обґрунтовується тим, що в умовах сучасних викликів та повномасштабної збройної агресії проти України стратегічно необхідною є побудова цілісної та ефективно функціонуючої системи кримінальної юстиції, насамперед щодо організованих форм злочинної діяльності, зважаючи на особливо небезпечний характер здійснення останньої.

Так, в ході вирішення поставлених в дисертації завдань, якими є: визначення сутності та надання змістовно-функціональної характеристики оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження; характеристика розслідування кримінальних проваджень як об'єктів оперативно-розшукового забезпечення; окреслення особливостей реалізації оперативно-розшукових матеріалів як складової оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності; систематизація основних напрямів використання кримінального аналізу та інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування таких кримінальних проваджень; виокремлення та характеристика основних напрямів роботи оперативних підрозділів щодо розшуку підозрюваного у таких кримінальних провадженнях; визначення основних організаційно-тактичних моделей роботи оперативних підрозділів

щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; окреслення організаційно-тактичних особливостей оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості; виокремлення специфіки оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості, в дисертації *вперше*: сформульовано визначення *оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності*, під яким запропоновано розуміти узгоджений між собою комплекс заходів, переважно негласного характеру, який реалізується оперативними підрозділами ініціативно та/або за координації слідчого чи прокурора на усіх стадіях кримінального провадження з метою створення оптимальних умов для здійснення процесу досудового розслідування та судового розгляду, а також виокремлено основні структурні елементи такої діяльності: *по-перше*, створення оптимальних умов для початку кримінального провадження та подальшого здійснення кримінального переслідування; *по-друге*, своєчасне виявлення та вжиття заходів щодо нейтралізації протидії досудовому розслідуванню та судовому розгляду кримінального провадження; *по-третьє*, здійснення необхідних заходів щодо захисту джерел доказів, зокрема й шляхом вжиття комплексу ініціативних агентурно-оперативних заходів; *по-четверте*, сприяння слідчому у визначенні стратегії розслідування та прийняття окремих організаційно-тактичних рішень; *по-п'яте*, виконання функцій кримінального аналізу з метою інформаційно-аналітичної підтримки розслідування; *по-шосте*, сприяння у використанні слідчим у кримінальному провадженні конфіденційного співробітництва; *по-сьоме*, забезпечення проведення негласних операцій у межах кримінального провадження; *по-восьме*, розшук осіб, які ухиляються від кримінального переслідування. Крім того, у дисертації охарактеризовано процес розслідування як об'єкт оперативно-розшукового забезпечення та визначено основні напрями залучення та функціональну спрямованість

оперативних підрозділів під час здійснення стратегічного та тактичного планування розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності, а сформульоване визначення матеріалів оперативно-розшукової діяльності та розроблена їх класифікація такими критеріями: способом формування; за змістом; функціональною спрямованістю; суб'єктами формування; рівнем надійності фактичних даних; за рівнем систематизованості.

Також за результатами проведеного дослідження, у контексті оптимізації забезпечення безпеки учасників кримінального провадження запропоновано комплексну форму роботи оперативних підрозділів - *оперативне вивчення особи, щодо якої не здійснюється оперативна розробка чи кримінальне переслідування*, під якою розуміється система гласних та негласних агентурно-оперативних заходів, що входять до системи оперативного (ініціативного) пошуку, спрямованих на вивчення способу життя, зв'язків та інших даних про особу з метою встановлення мотивації її поведінки під час досудового розслідування та своєчасного виявлення обставин, які свідчать про здійснення щодо такої особи протиправного тиску з боку підозрюваного чи його зв'язків, а також наявність реальної загрози життю чи здоров'ю особи та/або членам її сім'ї чи близьким родичам.

Визначено, що типовими формами початку кримінального провадження, які впливають на формування подальшої стратегії розслідування, є: *по-перше*, початок кримінального провадження за заявою особи, щодо якої вчинено кримінальне правопорушення; *по-друге*, початок кримінального провадження за заявою (повідомленням) особи, яка була очевидцем вчинення кримінального правопорушення чи отримала інформацію щодо вчинення кримінального правопорушення опосередковано; *по-третьє*, виявлення слідчим кримінального правопорушення під час розслідування іншого кримінального провадження; *по-четверте*, початок кримінального провадження за матеріалами, оприлюдненими у медіа, зокрема за результатами журналістських розслідувань; *по-п'яте*, початок кримінального

провадження за рапортом працівника правоохоронного органу, який виявив кримінальне правопорушення під час реалізації адміністративного напряму правоохоронної діяльності, наприклад, виконання повноважень щодо здійснення адміністративного нагляду за особою, звільненою з місць позбавлення волі як форми постпенітенціарного контролю; *по-шосте*, початок кримінального провадження за матеріалами оперативних підрозділів.

Автором констатовано, що практика розслідування кримінальних правопорушень щодо організованих форм злочинної діяльності показує, що інформаційно-аналітична підтримка розслідування кримінальних проваджень цієї категорії здійснюється переважно з використанням таких моделей: *по-перше*, використання наявних інформаційних продуктів, які сформовані органами кримінальної юстиції і можуть бути використані для вирішення завдань конкретного кримінального провадження; *по-друге*, формування нових аналітичних продуктів паралельно із здійсненням досудового розслідування конкретного кримінального провадження.

Зроблено висновок, що інформаційно-аналітична підтримка розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності спрямовується на вирішення таких типових завдань: *по-перше*, пізнавально-дослідницькі завдання, які спрямовуються на: а) пізнання механізму кримінального правопорушення крізь призму визначення форми, інтенсивності та стійкості взаємозв'язків між його окремими елементами; б) пізнання сутності злочинного угруповання (структурна побудова, форми лідерства, розподіл функціональних обов'язків, моделі комунікації між членами злочинного угруповання, форми та способи залучення нових учасників до складу угруповання, особливості розвитку злочинної діяльності, рівень озброєності та фінансової підтримки угруповання тощо); в) пізнання елементів інфраструктурного забезпечення злочинної діяльності конкретного злочинного угруповання з метою вжиття заходів щодо нейтралізації їх функціонування у межах кримінального провадження чи формування оперативними підрозділами моделі встановлення оперативного контролю за

такими елементами з метою формування на них стійких оперативних позицій, поступового зменшення криміногенного потенціалу та кінцевої нейтралізації;

д) пізнання окремих осіб, які включені у будь-якій формі до кримінального провадження, зокрема й осіб, які не підозрюються у злочинній діяльності, а є свідками у кримінальному провадженні тощо; е) пізнання посткримінальних процесів, пов'язаних із діяльністю злочинного угруповання та затриманих його учасників тощо; *по-друге*, пізнавально-прогностичні завдання, які спрямовуються на: а) моделювання сценаріїв можливого розвитку розслідування кримінального провадження із урахуванням різних факторів; б) моделювання можливих форм та засобів, які можуть бути використані для активної протидії розслідуванню; в) моделювання складних слідчих (розшукових) дій; г) моделювання тактичних операцій, які потребують реалізації у межах розслідування конкретного кримінального провадження; д) визначення необхідності реалізації комплексних заходів негласного характеру у випадку застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема потреба у здійсненні оперативної розробки затриманих учасників злочинного угруповання чи його лідера в умовах ізоляції.

Виокремлено підстави для здійснення розшукової роботи оперативними підрозділами, якими є: *по-перше*, доручення слідчого, прокурора з наданням постанови про оголошення розшуку підозрюваного або ухвали суду про розшук обвинуваченого, підсудного; *по-друге*, запит іноземних правоохоронних органів з установлення місцезнаходження та затримання розшукуваного.

Встановлено, що основними напрями діяльності оперативних підрозділів у межах оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності є: *по-перше*, спільне планування зі слідчим особливостей реалізації матеріалів оперативної розробки та інших матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які є приводами для початку відповідного кримінального провадження; *по-друге*, агентурно-оперативне перекриття підозрюваних та їх зв'язків у межах

розслідування кримінального провадження; *по-третє*, переведення оперативного обслуговування суб'єктів господарської діяльності, а також інших об'єктів, на яких вчинено злочини економічної спрямованості чи які використовувались для вчинення таких злочинів, у посиленій режим.

Ключові слова: кримінальне провадження, розслідування, оперативно-розшукове забезпечення, оперативно-розшукова діяльність, агентурна (негласна) робота, організована злочинність, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, оперативна розробка, організоване злочинне угруповання, оперативний (ініціативний) пошук.

SUMMARY

Gorobets I. V. Operative investigative support for the investigation of criminal proceedings regarding organized forms of criminal activity. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law (field of knowledge 08 – Law). – Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, 2024.

The dissertation is the first comprehensive monographic study in the national science of operational and investigative support for the investigation of criminal proceedings related to organized forms of criminal activity. The relevance of the work presented is substantiated by the fact that, in the context of modern challenges and full-scale armed aggression against Ukraine, it is strategically necessary to build a coherent and efficiently functioning criminal justice system, primarily about organized forms of criminal activity, given the particularly dangerous nature of the latter.

Thus, in the framework of solving the tasks set in the dissertation, which are: Defining the essence and providing substantive and functional characteristics of operational and investigative support of criminal proceedings; Characterization of the investigation of criminal proceedings as objects of operational and investigative support; Outlining the peculiarities of the implementation of operational and investigative materials as a component of operational and investigative support for the investigation of criminal proceedings related to organized forms of criminal activity; systematization of the main areas of use of criminal analysis and information and analytical support for the investigation of such criminal proceedings; Highlighting and characterizing the main areas of work of operational units to search for a suspect in such criminal proceedings; Determining the main organizational and tactical models of work of operational units to ensure the safety of participants in criminal proceedings; Outlining the organizational and tactical features of operational and investigative support for the

investigation of criminal proceedings related to organized forms of criminal activity of a general criminal nature.

The specifics of operational and investigative support for the investigation of criminal proceedings related to organized forms of economic crime are highlighted in the dissertation for the first time: it is formulated the definition of operational and investigative support for the investigation of criminal proceedings related to organized forms of criminal activity, which is proposed to be the agreed set of measures, mainly of a covert nature, which is implemented by operational units proactively and/or under the coordination of an investigator or prosecutor at all stages of criminal proceedings with a view to creating optimal conditions for the pre-trial investigation and trial process, and also the main structural elements of such activities are identified: firstly, creation of the optimal conditions for initiating criminal proceedings and further criminal prosecution; secondly, timely detection and taking measures to neutralize counteraction to pretrial investigation and trial of criminal proceedings; thirdly, the implementation of the necessary measures to protect sources of evidence, including through a set of proactive intelligence and operational measures; fourthly, assisting the investigator in determining the investigation strategy and making certain organizational and tactical decisions; fifthly, performing criminal analysis functions for the purpose of information and analytical support of the investigation; sixthly, assistance in the use of confidential cooperation by investigators in criminal proceedings; seventhly, ensuring covert operations within the framework of criminal proceedings; eighthly, searching for persons who evade criminal prosecution. Moreover, the dissertation characterizes the investigation process as an object of operational and investigative support and identifies the main areas of involvement and functional focus of operational units in the course of strategic and tactical planning of criminal proceedings related to organized forms of criminal activity, formulates the definition of materials of operational and investigative activities and develops their classification by the following criteria: method of formation; content; functional orientation; subjects of

formation; subjects of formation; level of reliability of factual data; level of systematization.

Also, according to the results of the conducted research, in the context of optimizing the safety of participants in criminal proceedings, a comprehensive form of work of operational units is proposed - An operational study of a person who is not subject to operational development or criminal prosecution, which means a system of public and covert agent-operational measures included in the system of operational (initiative) search aimed at studying the lifestyle, connections and other data about a person to establish the motivation of his/her behavior during the pre-trial investigation and timely detection of circumstances indicating the existence of unlawful pressure on such a person by the suspect or his/her contacts as well as the existence of a real threat to the life or health of a person and/or members of his/her family or close relatives.

It is determined that the typical forms of initiation of criminal proceedings that have an impact on the formation of a further investigation strategy are: firstly, the initiation of criminal proceedings at the request of a person against whom a criminal offense was committed; secondly, the initiation of criminal proceedings based on the statement (report) of a person who witnessed the commission of a criminal offense or received information about the commission of a criminal offense indirectly; thirdly, the finding of a criminal offense by an investigator during the investigation of another criminal proceeding; fourthly, the initiation of criminal proceedings based on materials published in the media, in particular, on the results of journalistic investigations; fifthly, the initiation of criminal proceedings based on the report of a law enforcement officer who detected a criminal offense during the implementation of the administrative direction of law enforcement activities, for example, performing administrative supervision over a person released from prison as a form of post-penitentiary control; sixthly, the initiation of criminal proceedings based on the materials of operational units.

The author stated that the practice of investigating criminal offenses related to organized forms of criminal activity shows that informational and analytical

support of the investigation of criminal proceedings in this category is carried out mainly with the use of the following models: firstly, the use of existing informational products that are formed by criminal justice bodies and can be used to solve the tasks of specific criminal proceedings; secondly, the formation of new analytical products in parallel with the implementation of a pre-trial investigation of a specific criminal proceeding.

It is concluded that information and analytical support for the investigation of criminal proceedings related to organized forms of criminal activity are aimed at solving the following typical tasks: firstly, cognitive and research tasks aimed at: First, cognitive and research tasks directed at a) understanding the mechanism of a criminal offense through the prism of determining the form, intensity, and stability of the relationships between its elements; b) understanding the essence of a criminal group (structural organization, forms of leadership, distribution of functional responsibilities, models of communication between members of a criminal group, formations, and methods of attracting new members to the group, peculiarities of criminal activity, level of armament and financial support of the group, etc.) c) understanding the elements of infrastructural support for criminal activity of a particular criminal group to take measures to neutralize their functioning within criminal proceedings or to form a model for operational units to establish operational control over such elements to form stable operational positions, gradually reduce the criminal potential, and ultimately neutralize them; d) identification of individuals involved in any form of criminal proceedings, including persons who are not suspected of criminal activity but are witnesses in criminal proceedings, etc; e) cognition of post-criminal processes related to the activities of the criminal group and its detained members, etc.

Secondly, cognitive and prognostic tasks aimed at: a) modelling of possible scenarios of the criminal proceedings investigation development taking into account various factors; b) modelling of possible forms and means that can be used to actively counteract the investigation; c) modelling of complex investigative (detective) procedures; d) modelling of tactical operations that need to be

implemented within the framework of a specific criminal proceeding; e) determining the necessity of implementing comprehensive covert actions in the case of the use of certain measures to ensure criminal proceedings, in particular, the need to carry out operational development of detained members of a criminal group or its leader in isolation.

The author distinguishes the grounds for detective activities by operational units, which are: firstly, the assignment of an investigator, a prosecutor with the provision of a resolution to declare a suspect wanted or a court order to search for an accused or defendant; secondly, a request from foreign law enforcement agencies to establish the location and detain a wanted person.

It is established that the main areas of activity of operational units within the scope of operational and investigative support for the investigation of criminal proceedings related to organized forms of criminal activity are: firstly, joint planning with the investigator of the specifics of the implementation of operational development materials and other materials of operational and investigative activities, which are the reasons for initiating the relevant criminal proceedings; secondly, the agent-operational blocking of suspects and their contacts within the scope of criminal proceedings; thirdly, the transfer of operational services to business entities, as well as other facilities where economic crimes have been committed or used to commit such crimes, to an enhanced regime.

Key words: criminal proceedings, investigation, operational and investigative support, operational and investigative activities, agent (covert) work, organized crime, information and analytical work, criminal analysis, covert investigative (detective) actions, operational and investigative activities, operational development, organized criminal group, operational (initiative) search.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Горобець Є. В. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження: поняття та структура. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 398-401. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2024/100.pdf
2. Цехан Д. М., Горобець Є. В. Напрями оперативно-розшукового забезпечення організаційної складової розслідування організованих форм злочинної діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 32. С.100-107. URL : <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2024/32/16.pdf>
3. Горобець Є. В. Організаційні основи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження під час розслідування організованих форм злочинної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 593-596. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2024/142.pdf
4. Горобець Є. В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень: порівняльний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С.177-184. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/23.pdf

Наукові публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Горобець Є. В. Досудове розслідування як об'єкт оперативно-розшукового забезпечення. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 215-218.
2. Горобець Є. В. Окремі напрями оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. *Партнерство та взаємодія*

підрозділів системи МВС з органами державної влади та громадськістю : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Кривий Ріг, 03 листопада 2023 року). Кривий Ріг : Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 2023. С. 84-87.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ОРГАНІЗОВАНИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	29
1.1. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження: змістовно-структурний аналіз.....	29
1.2. Розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності як об'єкт оперативно-розшукового забезпечення.....	47
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ОРГАНІЗОВАНИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	66
2.1. Реалізація оперативно-розшукових матеріалів як елемент оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності	66
2.2. Кримінальний аналіз та інформаційно-аналітичне забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.....	86
2.3. Організаційно-тактичні основи діяльності оперативних підрозділів щодо розшуку підозрюваного у кримінальних провадженнях	107
2.4. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження під час розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.....	127
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ	

ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ОКРЕМИХ ФОРМ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	148
3.1. Організаційно-тактичні особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості	148
3.2. Організаційно-тактичні особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості.....	166
ВИСНОВКИ.....	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	197
ДОДАТКИ.....	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄДРПОУ – Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ІТТ – ізолятор тимчасового тримання

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

НП України – Національна поліція України

НС(Р)Д – негласні слідчі (розшукові) дії

ОЗУ – організоване злочинне угруповання

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ОРЗ – оперативно-розшуковий захід

ОРС – оперативно-розшукова справа

СІЗО – слідчий ізолятор

УВП – установа виконання покарань

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України належне та ефективне функціонування системи кримінальної юстиції, зокрема органів, які здійснюють кримінальне переслідування, є одним зі стратегічно важливих напрямів діяльності держави. Поряд із виконанням широкого спектра завдань щодо забезпечення обороноздатності держави, правоохоронні органи проводять активну роботу, спрямовану на нейтралізацію функціонування на території нашої держави організованих злочинних угруповань різної спрямованості. Протягом останніх років з боку держави вжито комплексні заходи щодо нейтралізації негативного впливу організованої злочинності як на рівні внесення вагомих змін до кримінального та кримінального процесуального законодавства, так і шляхом структурно-функціональної перебудови окремих правоохоронних органів, що поряд із позитивними результатами у контексті протидії злочинним угрупованням загальнокримінальної спрямованості, призвело до певного послаблення впливу на організовану злочинність економічної спрямованості через відсутність усталених та напрацьованих практик роботи за цим напрямом у Бюро економічної безпеки України.

Аналіз слідчої практики свідчить, що під час розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності слідчі зіштовхуються зі значною кількістю проблемних питань та труднощів, які пов'язані з одночасним притягнення до кримінальної відповідальності декількох підозрюваних у межах одного кримінального провадження, значною кількістю епізодів злочинної діяльності окремих організованих злочинних угруповань, інтенсивною протидією розслідуванню, зокрема і з використанням корупційних зв'язків та вчиненням кримінальних правопорушень щодо учасників кримінального провадження, потребою у своєчасному отриманні значної кількості оперативної інформації для правильного визначення стратегії розслідування та прийняття виважених організаційно-тактичних рішень задля досягнення мети кримінального провадження.

Закономірно, що вирішення таких завдань вимагає активної участі у розслідуванні кримінальних проваджень відповідних оперативних підрозділів у формі належно організованого оперативно-розшукового забезпечення. Наголосимо, що практикою роботи оперативних підрозділів у межах раніше чинного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства була напрацьована ефективна модель оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень, яка утворювала самостійну організаційно-тактичну форму оперативно-розшукової діяльності. Водночас кардинальна зміна парадигми кримінального переслідування та функціональної спрямованості оперативних підрозділів у такій діяльності вимагає системного наукового аналізу та розроблення основ діяльності оперативних підрозділів щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень.

Загальні науково-теоретичні питання щодо протидії та розслідування діяльності організованих злочинних угруповань досліджувались у наукових працях науковців: Л.І. Аркуші, Є.Ю. Бараша, М.Г. Вербенського, А.А. Вознюка, А.Ф. Волобуєва, В.В. Голіни, Б.М. Головкіна, Л.Ф. Гули, В.Л. Грохольського, О.Ф. Долженкова, О.Ю. Дрозда, С.Ф. Денисова, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, П.С. Єпринцева, Д.Й. Никифорчука, О.Г. Кальмана, О.Є. Користіна, М.В. Корнієнака, О.М. Костенка, О.О. Подобного, В.Г. Севрука, В.В. Сокурєнка, О.А. Самойленко, В.В. Тіщенко, Р.В. Тарасенка, В.Є. Тарасенка, Д.М. Цехана, Ю.М. Чорноус, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька, В.М. Шевчука, О.Ю. Шостко та інших дослідників.

Фундаментальні роботи згаданих вчених щодо загальних питань протидії та розслідування організованих форм злочинної діяльності стали основою для розгляду на монографічному рівні проблем оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.

Безпосередньо питання оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень у різні роки досліджувались: К.Н. Антоновим, В.В. Дараганом, Д.Й. Никифорчуком, М.Б. Саакянов, В.Г.

Севруком, О.В. Поліщук, Р.В. Тарасенком, В.Є. Тарасенком, О.С. Тарасенком, І.Р. Шинкаренком, Ю.Ю. Орловим та іншими вченими. Водночас необхідно наголосити, що переважна більшість досліджень з цієї тематики здійснювалась в умовах раніше чинного законодавства, а впродовж останніх років проблематика оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень повноцінно не розглядалася.

Наведене зумовлює необхідність комплексного та системного аналізу проблеми оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності у сучасних умовах, що й зумовлює своєчасність та актуальність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (що затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (що затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (що затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), пріоритетного напрямку «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, що затверджена постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21. Дослідження є складовою плану науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та частиною загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх

справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 30 жовтня 2020 року (протокол № 3).

Метою дисертаційного дослідження є отримання наукового результату у вигляді теоретично обґрунтованих положень щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності, а також формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій з метою оптимізації вказаного напрямку роботи оперативних підрозділів.

Для досягнення окресленої мети сформульовано такі основні **завдання**:
визначити сутність та надати змістовно-функціональну характеристику оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження;

охарактеризувати розслідування кримінальних проваджень як об'єкт оперативно-розшукового забезпечення;

окреслити особливості реалізації оперативно-розшукових матеріалів як складової оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності;

систематизувати основні напрями використання кримінального аналізу та інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування таких кримінальних проваджень;

виокремити та охарактеризувати основні напрями роботи оперативних підрозділів щодо розшуку підозрюваного у таких кримінальних провадженнях;

визначити основні організаційно-тактичні моделі роботи оперативних підрозділів щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження;

окреслити організаційно-тактичні особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості;

виокремити специфіку оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості.

Об'єкт дослідження – організована злочинна діяльність та діяльність уповноважених суб'єктів системи кримінальної юстиції з її розслідування.

Предмет дослідження – оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи пізнання: *діалектичний* – як загальний метод наукового пізнання дійсності дозволив створити цілісне уявлення про систему розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності та оперативно-розшукового забезпечення останньої у частині визначення структурних елементів такої діяльності, а також з'ясувати сутність та особливості реалізації оперативними підрозділами окремих комплексів заходів в інтересах кримінального провадження, сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2). *Догматичний метод* застосовано для тлумачення юридичних категорій, уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1-3). *Методи порівняння, кількісного та якісного аналізу* – під час дослідження норм матеріального і процесуального права, наукових категорій та визначень (розділи 1-2). *Формально-логічний метод і метод структурного аналізу* використовувався з метою встановлення структурно-функціональної характеристики діяльності оперативних підрозділів у межах розпочатого кримінального провадження (підрозділ 1.1). *Порівняльно-правовий метод*, дозволив здійснити порівняння кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства різних періодів з метою виявлення відмінностей та обґрунтування оптимальної моделі його побудови, а також розв'язати дискусійні питання щодо можливостей

використання окремих комплексних форм негласної діяльності під час розслідування таких кримінальних проваджень (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1); *прогностичний метод* використано під час дослідження теоретичних і правових аспектів проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій (розділи 2 та 3); *системно-структурний метод* надав можливість проаналізувати організаційні й тактико-психологічні засади негласних заходів під час здійснення оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності (підрозділи 2.1, 2.2., 2.3., 2.4., 3.1., 3.2). *Соціологічний метод* використано під час анкетування слідчих та працівників оперативних підрозділів (розділи 1–3); *статистичний* – для збирання, аналізу та узагальнення емпіричних матеріалів дослідження, серед яких офіційні дані Офісу Генерального прокурора, матеріали з Єдиного державного реєстру судових рішень, анкетування слідчих та оперативних працівників (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень, результати опитування 129 слідчих Національної поліції України та 187 працівників оперативних підрозділів. Під час підготовки дисертації використано багаторічний досвід роботи дисертанта в оперативних підрозділах Служби безпеки України та Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є одним з перших наукових досліджень в умовах функціонування нової моделі кримінального переслідування, у якій комплексно розроблено основи оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести наступні:

у перше:

в умовах чинності нового кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства сформульовано визначення *оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо*

організованих форм злочинної діяльності, під яким запропоновано розуміти узгоджений між собою комплекс заходів, переважно негласного характеру, який реалізується оперативними підрозділами ініціативно та/або за координації слідчого чи прокурора на усіх стадіях кримінального провадження з метою створення оптимальних умов для здійснення процесу досудового розслідування та судового розгляду, а також виокремлено основні структурні елементи такої діяльності: *по-перше*, створення оптимальних умов для початку кримінального провадження та подальшого здійснення кримінального переслідування; *по-друге*, своєчасне виявлення та вжиття заходів щодо нейтралізації протидії досудовому розслідуванню та судовому розгляду кримінального провадження; *по-третє*, здійснення необхідних заходів щодо захисту джерел доказів, зокрема й шляхом вжиття комплексу ініціативних агентурно-оперативних заходів; *по-четверте*, сприяння слідчому у визначенні стратегії розслідування та прийняття окремих організаційно-тактичних рішень; *по-п'яте*, виконання функцій кримінального аналізу з метою інформаційно-аналітичної підтримки розслідування; *по-шосте*, сприяння у використанні слідчим у кримінальному провадженні конфіденційного співробітництва; *по-сьоме*, забезпечення проведення негласних операцій у межах кримінального провадження; *по-восьме*, розшук осіб, які ухиляються від кримінального переслідування;

охарактеризовано процес розслідування як об'єкт оперативно-розшукового забезпечення та визначено основні напрями залучення та функціональну спрямованість оперативних підрозділів під час здійснення стратегічного та тактичного планування розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності;

розроблено класифікацію матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які використовуються як приводи та підстави початку кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності за такими критеріями: способом формування; за змістом; функціональною спрямованістю; суб'єктами формування; рівнем надійності фактичних даних; за рівнем систематизованості, а також визначено їх обов'язкові ознаки: *по-перше*,

формування таких матеріалів у спосіб та відповідно до процедур, що чітко визначені оперативно-розшуковим законодавством; *по-друге*, формування таких матеріалів уповноваженим суб'єктом; *по-третє*, наявність стійких кореляційних залежностей між окремими матеріалами, що у своїй сукупності характеризують особу, об'єкт або процес, який має ознаки криміногенного характеру; *по-четверте*, наявність у матеріалах достатніх даних, які свідчать про наявність факту вчинення кримінального правопорушення конкретною особою чи загалом факту вчинення кримінального правопорушення (кількісно-якісна характеристика таких матеріалів);

у контексті оптимізації забезпечення безпеки учасників кримінального провадження запропоновано комплексну форму роботи оперативних підрозділів - *оперативне вивчення особи, щодо якої не здійснюється оперативна розробка чи кримінальне переслідування*, під якою розуміється система гласних та негласних агентурно-оперативних заходів, що входять до системи оперативного (ініціативного) пошуку, спрямованих на вивчення способу життя, зв'язків та інших даних про особу з метою встановлення мотивації її поведінки під час досудового розслідування та своєчасного виявлення обставин, які свідчать про здійснення щодо такої особи протиправного тиску з боку підозрюваного чи його зв'язків, а також наявність реальної загрози життю чи здоров'ю особи та/або членам її сім'ї чи близьким родичам;

удосконалено:

положення щодо інформаційно-аналітичної підтримки оперативними підрозділами розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності у частині визначення структури пізнавально-дослідницьких та пізнавально-прогностичних завдань такої діяльності;

положення щодо організації розшуку підозрюваних у кримінальних провадженнях цієї категорії у частині визначення основних напрямів планування такої діяльності, а також формування типового алгоритму дій, спрямованого на розшук підозрюваного: *по-перше*, вжиття першочергових заходів, які ускладнюють переховування особи на території України; *по-друге*,

створення умов щодо неможливості виїзду підозрюваного поза межі України та на тимчасово непідконтрольній Україні території; *по-третє*, орієнтування наявних на зв'язку негласних працівників щодо переховування конкретної особи від органів досудового розслідування та необхідності встановлення його місцеперебування; *по-четверте*, вивчення особи підозрюваного та аналітичне опрацювання інших даних; *по-п'яте*, вжиття активних заходів щодо безпосереднього розшуку особи;

набули подальшого розвитку:

положення щодо особливостей оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості у частині: а) виокремлення ознак внутрішньокамерної розробки, яка проводиться у межах розпочатого кримінального провадження; б) визначення основних завдань, які вирішуються під час такої розробки; в) конкретизації форм та напрямів участі оперативних підрозділів у плануванні проведення комплексних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів;

положення щодо особливостей оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості у частині конкретизації додаткових напрямів роботи оперативних підрозділів: *по-перше*, спільне планування зі слідчим особливостей реалізації матеріалів оперативної розробки та інших матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які є приводами для початку відповідного кримінального провадження; *по-друге*, агентурно-оперативне перекриття підозрюваних та їх зв'язків у межах розслідування кримінального провадження; *по-третє*, переведення оперативного обслуговування суб'єктів господарської діяльності, а також інших об'єктів, на яких вчинено злочини економічної спрямованості чи які використовувались для вчинення таких злочинів, у посиленій режим.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції використовуються у:

– *практичній діяльності правоохоронних органів України* – при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності (акт впровадження у практичну діяльність підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України від 27 травня 2024 року б/н);

– *науково-дослідній діяльності* – під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень проблемних питань організації роботи оперативних підрозділів Національної поліції України (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 09 травня 2024 року б/н).

- *навчальному процесі* – викладені у дисертації положення використовуються під час підготовки посібників, методичних рекомендацій, проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Оперативно-розшукова діяльність» (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 09 травня 2024 року б/н);

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в статті «Напрями оперативно-розшукового забезпечення організаційної складової розслідування організованих форм злочинної діяльності», підготовленої у співавторстві, автором виокремлено складові такої діяльності, а також

охарактеризовано оперативно-розшукове забезпечення стратегічного рівня організації розслідування.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційна робота підготовлена на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, обговорена на засіданні фахового семінару університету, схвалена ним і рекомендована до захисту (протокол № 17 від 03 червня 2024 року). Основні положення і висновки дисертації доповідались автором і були предметом обговорення на: Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 23-24 лютого 2024 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Партнерство та взаємодія підрозділів системи МВС з органами державної влади та громадськістю» (м. Кривий Ріг, 03 листопада 2023 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у шести наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з титульного аркуша, анотацій (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації складає 232 сторінки, з яких основного тексту – 183 сторінки, список використаних джерел складає 188 найменувань та розміщений на 20 сторінках, додатки розміщено на 16 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ОРГАНІЗОВАНИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінального провадження: змістовно-структурний аналіз

Протягом доволі тривалого часу у нашій державі відбувається пошук оптимальної моделі організації роботи системи кримінальної юстиції [док. див.: 81; 142; 155; 171; 172; 185], що супроводжується постійними трансформаціями у цій сфері, що в основному стосуються: *по-перше*, оновлення або кардинальної зміни законодавства, яке регулює компетенцію відповідних державних інституцій, що утворюють систему кримінальної юстиції; *по-друге*, структурно-функціональну перебудову органів, які здійснюють кримінальне переслідування. Безумовно, необхідно відзначити, що вказане явище не відбувається паралельно, а знаходиться між собою у тісних взаємозв'язках, що є абсолютно закономірним процесом трансформації будь-якої системи на основі ключових положень діалектики. Зважаючи на тривалість вказаного процесу, можна зазначити про окремі тенденції та сформулювати певну оцінку щодо їх прикладної реалізації. Так, насамперед необхідно звернути увагу на кардинальну зміну процедури здійснення кримінального переслідування, яка знайшла своє закріплення у КПК України 2012 року. Аналітичний огляд практики реалізації вказаних змін загалом дозволяє зробити попередні висновки щодо окремих позицій, зокрема щодо ефективності кримінального процесуального законодавства та сприйняття його новацій науковою спільнотою та практиками. Продовжуючи, слушно наголосити, що, незважаючи на високу якість КПК України, протягом періоду його чинності у нього було внесена значна кількість змін, що неоднозначно сприймається як вченими, так і практиками, оскільки висловлюється позиція

щодо неналежної якості початкового документа та його невідповідності реаліям вітчизняної правничої практики[28; 46; 149].

Водночас, на нашу думку, така тенденція є абсолютно закономірною та обґрунтованою і навпаки свідчить про ападитвність правової системи та пошуку постійних шляхів щодо вдосконалення системи кримінального переслідування, незважаючи на те, що на шпальтах наукових видань досі відбуваються жваві дискусії щодо окремих важливих інститутів кримінального процесуального законодавства, наприклад, щодо повернення до «початку кримінального провадження» як самостійної стадії кримінального процесу та закріплення процедури дослідчої перевірки матеріалів перед внесенням їх до ЄРДР [111]. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що питання адаптивності КПК України досліджуються науковцями на системному рівні лише за напрямом приведення кримінального процесуального законодавства України до відповідних стандартів та зразків Європейського Союзу, а питання щодо можливості його адаптації й гармонізації із сформованою у вітчизняних правоохоронних органах слідчою практикою залишається майже не розробленою. Не вдаючись до поглибленого аналізу усіх системних трансформацій кримінального процесуального законодавства і, як наслідок, зміни парадигми здійснення кримінального переслідування, звернімо увагу на окремі важливі зміни, які знайшли своє закріплення у новому кримінальному процесуальному законодавстві.

У контексті нашого дослідження необхідно зазначити, що однією із концептуальних змін і новацій, що знайшли своє закріплення у КПК України став інститут негласних слідчих (розшукових) дій, який також призвів до жвавих наукових обговорень та цілого комплексу наукових робіт щодо дослідження цієї проблематики [док. див.: 70; 113; 129; 134; 170; 179]. Видається, що такий крок законодавця є позитивним з наступних причин: *по-перше*, процесуалізація негласних форм діяльності правоохоронних органів, яка є невід'ємною складовою їх роботи, зокрема у контексті розслідування організованих форм злочинної діяльності, тяжких і особливо тяжких злочинів;

по-друге, фактичне зняття з порядку денного дискусії щодо допустимості використання результатів, отриманих за результатами негласної діяльності, як доказів під час розслідування кримінальних проваджень; *по-третє*, чітке закріплення у КПК України відповідної процедури санкціонування та забезпечення гарантій законності під час проведення кожного типу негласних слідчих (розшукових) дій.

Водночас прийняття вказаних норм, а також окремі положення КПК України та інших Законів України, які зазнали відповідних змін у зв'язку із прийняттям нового кримінального процесуального законодавства, зокрема й Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», створили певні наукові дискусії щодо статусу оперативних підрозділів у межах розпочатого кримінального провадження та можливості існування на сучасному етапі такої форми оперативно-розшукової діяльності як оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження, які тривають й досі, створюючи наукову проблему, яка потребує дослідження.

Необхідно наголосити, що проблема оперативно-розшукового забезпечення не є новою для кримінального процесу та теорії оперативно-розшукової діяльності і в умовах чинності попереднього кримінального процесуального законодавства активно досліджувалась вченими [док. див.: 27; 110; 123; 139]. Так, окремі дослідники визначали оперативно-розшукове забезпечення як самостійну організаційно-тактичну форму оперативно-розшукової діяльності, спрямовану на забезпечення оптимальних умов для повного, всебічного й об'єктивного кримінального провадження шляхом здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів по відношенню до осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, їх зв'язків та інших осіб, що мають відношення до злочинів, що розслідуються [45]. Схожу позицію займають й інші науковці, які відзначають, що оперативно-розшукове забезпечення є однією з форм оперативно-розшукової діяльності, яка складається із системи оперативно-розшукових заходів, що здійснюються і в інтересах конкретної кримінальної справи з метою пошуку, фіксації,

узагальнення та введення у кримінальний процес фактичних даних, які можуть бути доказами у цій справі; забезпечення нейтралізації злочинних дій щодо протидії органам досудового слідства, оперативним підрозділам, суду [9]. Безумовно, що у межах конкретного історичного етапу чинності відповідного законодавства із такими підходами дослідників можна цілком погодитись, оскільки вони повністю відображали як законодавчий підхід щодо цієї проблематики, так і усталену практику роботи оперативних та слідчих підрозділів. Зважаючи на викладене, необхідно звернути увагу на чинники та положення нового законодавства, які унеможливають використання такого підходу на сьогодні та потребують його суттєвого переосмислення відповідно до реалій сучасності, але не крізь призму цілковитого нівелювання цього напрямку роботи оперативних підрозділів.

По-перше, необхідно звернути увагу на те, що КПК України 2012 року закріпив новий інститут – негласні слідчі (розшукові) дії, який уже достатньо ґрунтовно досліджений вченими. Закріплення такого інституту, який фактично увів у кримінальне процесуальне поле існуючу раніше систему оперативно-розшукових заходів, створило передумови для теоретичної позиції, що наразі жодні оперативно-розшукові заходи у межах розпочатого кримінального провадження не можуть проводитись, оскільки набули процесуальної форми у виді негласних слідчих (розшукових) дій.

По-друге, орієнтування під час дослідження цієї проблеми в основному на норми КПК України без детального урахування положень інших нормативно-правових актів, зокрема й положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, аналіз норм чинного КПК України дозволяє зробити конкретизацію щодо статусу і повноважень оперативних підрозділів: а) зважаючи на логіку структурної побудови КПК України, оперативні підрозділи віднесені до сторони обвинувачення (ст.41 КПК України); б) аналіз змісту вказаної норми дозволяє констатувати, що єдиною функціональною спрямованістю оперативних підрозділів у межах кримінального провадження є проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій

виключно за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, детектива та отримання на час їх проведення повноважень слідчого; в) наявність у ч.2 ст.41 КПК України прямої заборони щодо здійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися до слідчого судді чи прокурора. Аналізуючи вказані норми, науковці відзначають, що зазначене позбавляє працівників оперативних підрозділів можливостей проводити оперативно-розшукові заходи, зокрема й у справах оперативного обліку, та перетворює їх на звичайних виконавців за особливими (письмовими) дорученнями слідчого чи прокурора [59]. Дійсно, аналіз досліджень вчених-процесуалістів свідчить, що останні буквально трактують вказані норми КПК України і, фактично, заперечують будь-яку можливість ініціативної участі оперативних підрозділів під час досудового розслідування, що загалом нівелює можливість реалізації одного із основних спеціальних принципів оперативно-розшукової діяльності [док. див.: 67; 93; 138] – наступальності, який полягає у тому, що оперативні працівники зобов'язані в межах своєї компетенції проводити належну роботу з запобігання вчиненню злочинам, проявляти ініціативу в їх виявленні. У цьому випадку доцільно використовувати такі поняття: «фактор раптовості», «несподіваності». Логіка зазначеного принципу полягає в упередженості дій оперативних підрозділів до окремих злочинів, тобто оперативні працівники на ранніх стадіях злочинної діяльності одержують докази злочинного наміру особи і не повинні допустити переростання попередньої злочинної діяльності в закінчений злочин, нейтралізувати умови вчинення цих злочинів в майбутньому. При цьому працівники оперативних підрозділів правоохоронних органів вживають усі необхідні дії, які у сукупності складають запобіжну діяльність для здійснення намічених планів всупереч перешкод, які виникають під час такої діяльності. Зазначене виявляється у цілеспрямованості та плановості оперативно-розшукового запобігання злочинам [59].

На нашу думку, такий підхід щодо відсутності в оперативних підрозділах ініціативності і, як наслідок, можливості реалізації принципу наступальності

та нівелювання категорії «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» є доволі суперечливим та потребує критичного переосмислення, зокрема й крізь призму оперативно-розшукового законодавства та практики роботи оперативних підрозділів.

Як відзначає професор О.О. Подобний, участь оперативних підрозділів у розпочатому провадженні, хоча й здійснюється відповідно до ст.41 КПК України (2012 р.) у рамках письмового доручення слідчого, прокурора, однак не обмежується лише діяльністю з процесуального закріплення фактичних даних про причетність конкретних осіб до організованої корисливо-насильної діяльності. Оперативно-розшукове забезпечення не може зводитися до пасивної функції його супроводження або кваліфікованого виконання окремих НС(Р)Д, а повинно бути таким, що має активно забезпечувальний характер. Відповідно до п.6 ст.7 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи, зокрема, зобов'язані забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб. Повного поглинання оперативно-розшукової функції кримінально-процесуальною об'єктивно відбутися не може з огляду на більш широкі її завдання поза рамками судочинства, наявність у структурі ОРД інших організаційно-тактичних форм: оперативного пошуку та оперативної розробки з обов'язковими вимогами їх наступальності, безперервності й циклічності [110].

Підтримуючи таку позицію, додатково необхідно наголосити, що не вся система оперативно-розшукових заходів [док. див.: 57; 71; 107; 127; 177; 182], яка використовується оперативними підрозділами, знайшла відображення у КПК України через відповідну систему негласних слідчих (розшукових) дій, про що свідчить аналіз відомчих нормативно-правових актів, які деталізують положення оперативно-розшукового законодавства та регулюють оперативно-

розшукову діяльність та негласну роботу оперативних підрозділів НП України.

Продовжуючи, необхідно звернути увагу й на те, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Водночас аналіз ст. 8 вказаного законодавчого акта, а також відомчих нормативно-правових актів свідчить, що внутрішня структура оперативно-розшукової діяльності як відповідної форми правоохоронної роботи є значно складнішою і включає у себе зокрема й такі блоки:

по-перше, проведення оперативно-розшукових заходів різної форми складності та функціональної спрямованості, які відповідно потребують диференційованого санкціонування;

по-друге, систематична та безперервна інформаційно-аналітична робота щодо фактів, подій, процесів та осіб, які становлять оперативних інтерес;

по-третьє, агентурно-оперативна робота, яка має систематичний та плановий характер і здійснюється на постійній основі з метою вирішення різного типу завдань щодо протидії злочинності [док. див.: 2; 52];

по-четверте, робота за оперативно-розшуковими справами, що окремими науковцями взагалі характеризується як окрема складова роботи - оперативно-розшуковий процес. Як відзначають науковці, оперативно-розшуковий процес, як правило, передує кримінальному процесу. Але з початком останнього він не закінчується. Оперативно-розшуковий процес не тільки триває паралельно з кримінальним, але може тривати і по закінченню останнього. Так, він спочатку супроводжує кримінально-виконавчі процедури, а потім знову протікає самостійно. Зокрема, заключна стадія оперативно-розшукового процесу може виявлятися у контролі за особами, що відбули кримінальне покарання, проте схильні до продовження злочинної діяльності. Тобто, мова йде про стадію попередження рецидиву злочинної діяльності або,

по суті, знову про повернення оперативно-розшукового процесу на початковий етап – до виявлення латентних злочинів. Самостійний характер оперативно-розшукового процесу відображає його подвійну суть: з одного боку, він є «помічником» кримінального і кримінально-виконавчого процесів у досягненні єдиної для них мети – реалізації кримінально-правових норм, а з іншого – оперативно-розшуковий процес виступає в ролі їх «конкурента», мобілізуючи та стимулюючи діяльність, що протікає у рамках кримінального судочинства [135]. Загалом, навіть із кардинальною трансформацією кримінального процесуального законодавства вказана парадигма залишається актуальною, оскільки ст. 9-2 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», регламентуючи підстави для закриття оперативно-розшукових справ, серед інших визначає такі: а) розшук особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляється від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня; б) набрання законної сили вироком або ухвалою суду; в) закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом. Аналіз вказаної норми свідчить, що у разі заведення оперативно-розшукової справи та реалізації її матеріалів шляхом початку за конкретним фактом чи щодо конкретної особи кримінального переслідування у формі початку кримінального провадження така оперативно-розшукова справа не підлягає закриттю аж до виникнення підстав визначених у ст. 9-2 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». Зважаючи на викладене, закономірним видається те, що після внесення відповідних відомостей до ЄРДР і початку кримінального провадження працівник оперативного підрозділу фактично здійснює свою діяльність за двома напрямками: *по-перше*, виконання відповідних повноважень, які закріплені у КПК України, за прямим дорученням уповноваженого суб'єкта; *по-друге*, здійснення відповідної діяльності у межах оперативно-розшукової справи, що створює широкі можливості для ініціативної діяльності, за виключенням можливості проводити ті оперативно-розшукові заходи, які змістовно знайшли своє відображення у КПК України у формі негласних

слідчих (розшукових) дій. Більше того, буквальне тлумачення ст. 41 КПК України свідчить, що пряма заборона встановлена щодо ініціативного проведення працівниками оперативних підрозділів *процесуальних дій*, що на нашу думку не підлягає розширеному тлумаченню. Додатково, принагідно наголосити, що у тексті КПК України термін «процесуальні дії» використовується систематично, але його тлумачення та пояснення не надається, що змушує звернутись до положень наукової доктрини. Як відзначає Д.О. Михайлик, процесуальні дії, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [45]. Таким чином, вважаємо, що ст. 41 КПК України не містить фактичної прямої заборони на проведення оперативними підрозділами дій, які не регламентовані КПК України та не є процесуальними, але за стратегічним та тактичним функціональним призначенням спрямовані на вирішення завдань кримінального судочинства. Водночас для підкреслення цієї позиції необхідно знову звернутися до положень ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема ст.10, яка визначає, що матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. При цьому, законодавець жодним чином не встановлює хронологічної кореляції між отриманням таких даних та початком кримінального провадження, що дозволяє стверджувати про можливість їх отримання після початку досудового розслідування та подальшого використання у доказуванні.

Зважаючи на викладене, на нашу думку, *оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності – це узгоджений між собою комплекс заходів, переважно негласного характеру, який реалізується оперативними підрозділами ініціативно та/або за координації слідчого чи прокурора на усіх стадіях кримінального провадження з метою створення оптимальних умов для*

здійснення процесу досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження.

Аналіз наявної практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що структурно процес оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності може включати такі основні напрями та складові роботи:

по-перше, створення оптимальних умов для початку кримінального провадження та подальшого здійснення кримінального переслідування. Як відзначають окремі вчені, «у значній кількості випадків особа може привернути увагу правоохоронних органів ще до вчинення нею злочину та початку кримінального переслідування, отримавши неформальний статус «особи, яка становить оперативний інтерес». Фактично з цього моменту оперативні підрозділи здійснюють її ґрунтовне вивчення на предмет причетності до кримінального середовища чи конкретних фактів злочинної діяльності. На цьому етапі працівники оперативних підрозділів за допомогою установчих заходів отримують інформацію щодо соціально-психологічної характеристики особи: контакти, відносини у сім'ї та за місцем роботи, особливості психологічного портрету, авторитетність та роль у соціальних групах, у тому числі негативної спрямованості. Як свідчить практика, у переважній більшості випадків така інформація використовується для: планування та вибору конкретних тактичних прийомів проведення оперативно-розшукових заходів та визначення можливих оперативних підходів до особи; наповнення інформаційно-аналітичних обліків оперативного призначення (якщо інформація має стратегічне значення або потенційну цінність для боротьби зі злочинністю)» [167]. Крім того, необхідно наголосити, що, окрім зазначених вище заходів, на вказаному етапі оперативними підрозділами додатково можуть проводитись заходи, спрямовані на: а) формування стійких оперативних позицій з метою агентурно-оперативного перекриття таких осіб, яке буде здійснюватися і після початку кримінального провадження; б) нейтралізацію окремих чинників, які

можуть сприяти організації протидії кримінальному переслідуванню; в) реалізацію комплексу заходів щодо оперативної розробки такої особи в умовах ізоляції тощо.

Неможливо заперечити, що така інформація використовується й для формування оптимальних умов для початку кримінального провадження, зокрема й визначення оптимального моменту внесення відомостей до ЄРДР та початку кримінального переслідування, оскільки окремі науковці цілком слушно відзначають, що в сучасних умовах управління ризиками у процесі правоохоронної діяльності до ризиків, які пов'язані із розслідуванням кримінальних проваджень, належать: а) ризики щодо передчасного початку кримінального провадження; б) ризики щодо невчасного початку кримінального провадження [103]. Наявність такої інформації на момент початку кримінального переслідування значно оптимізує роботу слідчого та забезпечує вирішення таких основних завдань початкового етапу розслідування:

а) побудова оптимального алгоритму проведення першочергових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

б) планування та підготовка до застосування конкретних заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема й застосування запобіжних заходів, пов'язаних із фізичною ізоляцією особи чи обмеженням свободи її пересування у випадку, коли зібрана оперативними підрозділами інформація свідчить, що особа може ухилитись від органів кримінального переслідування;

в) оцінка потенційної можливості здійснення протидії розслідуванню, зокрема й за допомогою використання корупційних зв'язків та медіа;

по-друге, своєчасне виявлення та вжиття заходів щодо нейтралізації протидії досудовому розслідуванню та судовому розгляду кримінального провадження. Аналізуючи сутність протидії розслідуванню, Р. Шехавцов відзначає, що це «своєрідний вид цілеспрямованої активності суб'єктів злочину, інших зацікавлених осіб, що виражається у виді одноразово

здійснюваних навмисних дій чи у вигляді структурно складної навмисної діяльності, спрямованої на приховування, змінення, знищення інформації, яка має доказове значення, а також її носіїв з метою перешкодження встановленню обставин вчинення злочину чи винуватості причетних осіб» [178]. У свою чергу А.Ф. Волобуєв вказує, що протидія розслідуванню полягає у «виборі зацікавленими особами певної лінії поведінки, вжиття заходів, спрямованих на створення перешкод у виявленні, вилученні та використанні доказів з метою ухилення від відповідальності підозрюваного (обвинуваченого)» [26]. Загалом підтримуючи такі позиції, необхідно наголосити, що необхідність залучення оперативних підрозділів до нейтралізації протидії кримінальному переслідуванню значним чином також зумовлюється й тим, що в окремих випадках протидія розслідуванню може мати форми вчинення окремих кримінальних правопорушень, які потребують своєчасного виявлення, припинення та документування. Як відзначає В.О. Гусєва, злочинність як соціальне явище не лише збільшує свої показники, а й вражає жорстокістю способів реалізації. Зокрема, значного поширення набувають кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, передбачені ч. 2, 3 ст. 342, ст. ст. 343, 345, 347, 348, 350, 352, 353 КК України, що виражаються у посяганнях на життя, здоров'я, майно працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань з охорони громадського порядку, близьких родичів указаних суб'єктів тощо. Учинення вказаних кримінальних правопорушень використовується винними як один зі способів перешкодження законній діяльності суб'єктів, на яких покладено реалізацію правоохоронної функції [44]. Вивчення наукових джерел та матеріалів практики свідчить, що дії, спрямовані на протидію кримінальному переслідуванню, які утворюють самостійні склади злочинів, за механізмом свого вчинення є доволі різноманітними, зокрема вони можуть вчинятись із раптовим умислом під час безпосереднього здійснення стороною обвинувачення окремих процесуальних дій, а можуть утворювати складну, системну та структуровану злочинну діяльність, яка протягом тривалого часу

характеризується високим рівнем латентності. У контексті їх відокремлення крізь призму необхідності участі оперативних підрозділів у своєчасній нейтралізації такої злочинної діяльності, на нашу думку, можна виокремити дві самостійні комплексні групи:

- кримінальні правопорушення, які вчиняються в умовах очевидності, що значно мірою дозволяє слідчому самостійно виявити та зафіксувати таке кримінальне правопорушення, наприклад *«13 березня 2019 року близько 11 год. ОСОБА_4, діючи без попередньої змови спільно з невстановленою досудовим слідством особою, перебуваючи на місці незаконного видобутку бурштину-сирцю, в урочищі «Біля Сосни», що розташоване поблизу с. Дібрівськ Зарічненського району Рівненської області, здійснив вплив на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків за наступних обставин : ОСОБА_4, достовірно знаючи, що начальник Зарічненського відділу Сарненської місцевої прокуратури ОСОБА_6, будучи працівником правоохоронного органу, проводить огляд місця події у кримінальному провадженні за фактом незаконного видобутку бурштину-сирцю та перебуває під час виконання службових обов'язків, помітивши, що невстановлена досудовим слідством особа, рухаючи руками вже перешкоджає ОСОБА_6 у здійсненні відеофіксації дій осіб, які проводили роботи із завантаження наявного на місці події знаряддя вчинення злочину екскаватора «Hitachi» на причіп вантажного автомобіля МАЗ, державний номерний знак НОМЕР_1, для недопущення його вилучення працівниками правоохоронних органів, у нецензурній формі висунув до працівника органу прокуратури ОСОБА_6 вимогу припинити відеозапис, висловивши при цьому погрозу застосування фізичної сили, яка не була реальною, однак з метою забезпечення особистої безпеки відеозапис ОСОБА_6 був вимушено призупинений, чим перешкодив виконанню процесуальної дії, а саме фіксації всіх обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та могли бути встановлені в ході огляду місця події. Своїми діями ОСОБА_4 вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 28, ч.1*

ст. 343 КК України, вплив на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків, вчинений групою осіб без попередньої змови між собою» [20]. У такому кримінальному провадженні рівень участі оперативних підрозділів не буде інтенсивним, оскільки, фактично, одразу розпочинається кримінальне провадження щодо факту вчинення такого кримінального правопорушення;

- кримінальні правопорушення, які вчиняються в умовах неочевидності, що потребує активного залучення оперативних підрозділів щодо їх своєчасного виявлення та припинення, а в окремих випадках відповідних підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України. Слушно звернути увагу, що додатково такі правопорушення можуть бути розподілені на дві самостійні групи: а) готування до яких здійснюється в умовах неочевидності, а безпосереднє вчинення злочинних дій може здійснюватися у присутності інших осіб; б) готування та вчинення яких здійснюється в умовах неочевидності, зокрема й шляхом інсценування подій з метою приховування злочину.

У контексті цього ініціативна робота оперативних підрозділів має ключове значення, зокрема її здійснення за такими напрямками: а) аналітична оцінка ймовірності такого рівня протидії; б) встановлення оперативного контролю за окремими учасниками кримінального провадження, їх зв'язками та категорією «оточення»; в) вчинення можливих та необхідних заходів щодо припинення діяльності таких осіб; г) вжиття заходів щодо документування такої злочинної діяльності із подальшою реалізацією відповідних матеріалів шляхом початку кримінального провадження. У даному підрозділі ми не акцентуємо детальну увагу на особливостях таких форм роботи, оскільки останні будуть детально проаналізовані нами у наступних підрозділах дослідження;

по-третє, здійснення необхідних заходів щодо захисту джерел доказів, зокрема й шляхом вжиття комплексу ініціативних агентурно-оперативних заходів. Вивчення наукових джерел свідчить, що питання захисту доказів

доволі фрагментарно досліджується науковцями, а дослідження, що проводяться, як правило, здійснюються крізь призму забезпечення таємниці досудового розслідування та нерозголошення окремих відомостей [док. див.: 6; 83; 85; 87]. Водночас наголосимо, що питання негласного захисту джерел доказів у кримінальному провадженні на сьогодні залишається майже недослідженою проблемою, оскільки такі наукові праці в основному здійснюються крізь призму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Слушно звернути увагу на те, що нормативно-правове регулювання цього процесу не є ефективним, а реальна практика використання таких процедур доволі низькою, що зумовлює прикладну необхідність вжиття працівниками оперативних підрозділів ініціативних заходів різного характеру для вирішення такого завдання, зокрема й формування оперативних позицій в оточенні свідків та інших учасників кримінального провадження, що буде детальніше проаналізовано нами у наступних підрозділах дослідження;

по-четверте, сприяння слідчому у визначені стратегії розслідування та прийняття окремих організаційно-тактичних рішень. Необхідно відзначити, що важливість такого напряму оперативно-розшукового забезпечення значною мірою зумовлюється тим, що у матеріалах кримінального провадження, фактично, міститься обмежена інформація, якої недостатньо для прийняття важливих стратегічних і тактичних рішень, у той час як працівники оперативних підрозділів володіють значно ширшим обсягом даних щодо підозрюваного та інших учасників кримінального провадження, особливо у випадках, коли такі особи раніше були об'єктами оперативної уваги й щодо них здійснювалась оперативна розробка, вживались заходи агентурно-оперативного впливу, проводились перевірочні оперативно-розшукові заходи, обліковувались дані у відповідних оперативних обліках тощо. Безумовно, що у даному випадку, особливо під час розслідування кримінальних проваджень високого рівня складності така інформаційна підтримка має суттєве значення для уникнення ситуацій тактичного ризику та тактичних помилок під час

розслідування. Наголосимо, що особливе значення такий напрям оперативно-розшукового забезпечення набуває актуальності під час підготовки та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуків за місцем проживання чи знаходження членів організованих злочинних угруповань, оскільки такі слідчі дії завжди супроводжуються великою вірогідністю тактичного ризику, зокрема можливістю вчинення озброєного опору працівникам поліції тощо, що вимагає аналізу усього наявного масиву даних щодо підозрюваних на етапі планування, підготовки та проведення такої категорії слідчих (розшукових) дій;

по-п'яте, виконання функцій кримінального аналізу з метою інформаційно-аналітичної підтримки розслідування. У контексті цього напрямку необхідно звернути увагу, що на структурно-функціональному рівні підрозділи, здійснення кримінального аналізу для яких є основною формою роботи, створені лише у межах Бюро економічної безпеки України, хоча методики розвідувальної аналітики використовуються й іншими правоохоронними органами і, як свідчить опрацювання матеріалів практики, суб'єктами такої діяльності, зокрема щодо розслідування організованих форм злочинної діяльності, є оперативні працівники, наприклад, управлінськ стратегічних розслідувань в областях, а також центрального апарату. Наведене зумовлено тим, що функціональна спрямованість на виявлення та нейтралізацію організованих форм злочинної діяльності зумовлює необхідність формування стійких оперативних позицій у злочинному середовищі з метою організації належного оперативного обслуговування окремих напрямів, об'єктів та ліній роботи, систематизації різнопланової інформації щодо окремих категорій осіб, виявлення системи їх зв'язків, прямо чи опосередковано підконтрольних їм активів тощо. Саме тому, під час розслідування складних кримінальних проваджень для встановлення неочевидних зв'язків та залежностей слідчі звертаються за отриманням аналітичних звітів до керівників відповідних оперативних підрозділів, а у разі необхідності керівники оперативних підрозділів можуть готувати та надавати

такі звіти ініціативно у межах здійснення організаційно-тактичної взаємодії із слідчим;

по-шосте, сприяння у використанні слідчим у кримінальному провадженні конфіденційного співробітництва. Так, у ст. 275 КПК України за слідчим закріплено право використання конфідентів у визначених формах: а) використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва; б) залучення таких осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Водночас необхідно відзначити, що слідчий не виступає суб'єктом агентурної роботи у класичному розумінні такої складної форми негласної діяльності і тому, як свідчить опрацювання матеріалів практики, використання таких форм співробітництва здійснюється із залученням позаштатних негласних працівників, які перебувають на зв'язку з працівниками оперативних підрозділів та здатні виконувати поставлені завдання у силу наявності досвіду та достатнього рівня розвідувальних можливостей;

по-сьоме, забезпечення проведення негласних операцій у межах кримінального провадження. Необхідно звернути увагу, що КПК України не використовує термінологічну конструкцію «негласні операції», а лише негласні слідчі (розшукові) дії. Водночас слушно спиратись на напрацьований у теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності досвід щодо розуміння окремих комплексних негласних заходів саме крізь категорію негласних чи оперативно-тактичних операцій, зокрема, наприклад, виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [док. див.: 1; 18; 79; 86; 88]. Так, КПК України у ст. 273 визначає лише підстави та окремі процесуально-процедурні особливості виконання такого завдання, у той час як практика вивчення досвіду проведення таких операцій правоохоронними органами України свідчить про необхідність їх детального планування, підбору штатного негласного працівника, його підготовку, формування усіх необхідних умов щодо безпечного впровадження

у злочинне середовище, перебування там, оскільки тривалість виконання такого завдання може доходити до 6 місяців і бути продовженою, а також безпечного виведення із такої операції. Аналіз практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що вирішення таких організаційно-тактичних завдань, планування, моделювання розвитку та прорахунки можливих сценаріїв розвитку такої операції покладаються на керівників оперативних підрозділів, а працівники слідчих підрозділів навіть не завжди долучаються до розроблення загального плану такої операції, зокрема й з метою мінімізації можливості розшифрування її деталей та створення загроз життю та здоров'ю працівника, який впроваджується у злочинне середовище.

Аналогічні моделі організації роботи застосовуються й щодо проведення операцій із затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, зокрема у випадках, якщо є дані, що такі особи: а) є постійними членами стійких організованих злочинних угруповань; б) можуть чинити під час затримання фізичний та збройний опір працівникам правоохоронних органів тощо, оскільки окремі практичні приклади затримання таких осіб, які супроводжувалися загибеллю працівників поліції під час виконання свої безпосередніх обов'язків, свідчать про нехтування залученням оперативних підрозділів до планування таких операцій та ретельної аналітичної оцінки профілів осіб, які були суб'єктами затримання;

по-восьме, розшук осіб, які ухиляються від кримінального переслідування.

Так, винесення слідчим постанови щодо оголошення особи у розшук згідно п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України є підставою для зупинення досудового розслідування, а одночасно й підставою для заведення оперативно-розшукової справи категорії «Розшук» та організації роботи за цією справою, з метою встановлення місця перебування та затримання особи, яка ухиляється від кримінального переслідування, що також буде детальніше проаналізовано нами у наступних підрозділах дослідження.

Підсумовуючи викладене, необхідно відзначити, що компаративний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового

законодавства свідчить про наявність достатніх правових основ для виокремлення оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження як самостійної організаційно-тактичної форми роботи оперативних підрозділів. Зважаючи на існуючу практику роботи, виокремлені нами елементи можна охарактеризувати як типову структуру оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження на сучасному етапі, що безумовно не є статичною і може доповнюватись із урахуванням розвитку слідчої та оперативно-розшукової практики.

1.2. Розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності як об'єкт оперативно-розшукового забезпечення

Будь-яка форма діяльності спрямовується на конкретний об'єкт, явище або процес, як правило з метою впливу на нього задля досягнення відповідних трансформацій та якісно нових показників їх розвитку. Не є виключенням і оперативно-розшукова діяльність. Аналіз наукових джерел свідчить, що на доктринальному рівні використовуються різні підходи щодо визначення сутності, меж останньої у функціональній системі кримінальної юстиції. Як відзначає В.О. Білецький, «оперативно-розшукова діяльність – це різновид соціально-корисної діяльності та регламентованої нормативно-правовими актами державно-владної діяльності компетентних державних органів, спрямований на виконання визначених законодавством завдань і функцій» [10]. Інші дослідники відзначають, що поняття оперативно-розшукової діяльності у чинному законодавстві передбачає її комплексний характер і залежно від вирішення тих чи інших завдань можна виділити три основні її напрями: пошуковий, розвідувальний та контррозвідувальний. Характерним для усіх напрямів оперативно-розшукової діяльності став її захисний характер, направлений на створення умов, що забезпечують захист визначених законом об'єктів від злочинних посягань, на усунення причин і умов вчинення

злочинів, своєчасне виявлення та припинення протиправної поведінки [124]. У свою чергу П. Шапірко відзначає, що оперативно-розшукова діяльність є різновидом правоохоронної діяльності та здійснюється правоохоронними органами, що мають відповідні повноваження з боку держави. На відміну від інших видів правоохоронної діяльності (адміністративної та кримінально-процесуальної), оперативно-розшукова діяльність характеризується значно вужчою законодавчою регламентацією й науковими узагальненнями правових проблем, що виникають у процесі її здійснення. Це зумовлюється як історичними традиціями оперативно-розшукової діяльності, що тривалий час здійснювалися в умовах неправової держави, у тому числі в політико-ідеологічних умовах, так і певним нехтуванням юридичною наукою питань оперативно-розшукової діяльності, яка видавалася такою, що не підлягає правовому регулюванню, принаймні повною мірою [175].

Аналіз наведених визначень свідчить, що певною мірою кожне із них може бути предметом наукової дискусії щодо окремих позицій. Водночас, на нашу думку, слушно підтримати позицію, що оперативно-розшукова діяльність є складовою правоохоронної діяльності держави, а переважна більшість суб'єктів, які забезпечують її реалізацію, входять до структури системи органів кримінальної юстиції. Разом із тим, зауважимо, що, формуючи відповідні визначення, дослідники уникають чіткого визначення об'єкта, на який спрямована оперативно-розшукова діяльність. Значним чином це пов'язано із тим, що сформульоване у ст. 2 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» визначення також уникає вказівки на її безпосередній об'єкт, акцентуючи увагу на її основних структурних елементах. Водночас, виокремлюючи об'єкт спрямованості оперативно-розшукової діяльності, слушно звернути увагу на її завдання, які визначені у ст. 1 відповідного закону. Так, аналіз вказаних норм свідчить, що основними об'єктами оперативно-розшукової діяльності є:

по-перше, протиправні діяння окремих груп або осіб, відповідальність за які передбачена КК України. Зважаючи на це, слушно зауважити, що вивчення

матеріалів практики свідчить, що не усі протиправні діяння є об'єктами оперативно-розшукової діяльності, оскільки у практичній площині остання спрямовується на протиправні діяння: а) що відносяться до категорії тяжких чи особливо тяжких злочинів; б) що вчиняються в організованих формах; в) виявлення, припинення та подальше розслідування яких передбачає обов'язкове залучення негласних сил та засобів. Такий підхід видається виправданим, оскільки злочини, вчинені в умовах очевидності, з раптовим умислом та без попереднього готування лише в окремих випадках потребують залучення оперативно-розшукових підрозділів, як правило, для здійснення розшуку осіб, які переходять від кримінального переслідування або вжиття відповідної системи негласних заходів, що спрямовуються на виявлення та документування невстановлених епізодів злочинної діяльності відповідної особи чи організованого злочинного угруповання;

по-друге, розвідувально-підривна діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій. Щодо такого об'єкта звернімо увагу, що він є характерним для оперативно-розшукової діяльності окремих суб'єктів ОРД, і не завжди пов'язаний із подальшим початком кримінального провадження та здійсненням кримінального переслідування окремих осіб, що дозволяє нам у межах цього дослідження залишити це питання поза детальною увагою;

по-третьє, інтереси кримінального судочинства;

по-четверте, безпека громадян, суспільства і держави.

Безумовно, з концептуальної точки зору виокремлення таких об'єктів є доволі умовним, оскільки усі вони перебувають у тісних залежностях між собою, а такий підхід має пізнавально-методологічний характер.

Серед визначених об'єктів оперативно-розшукової діяльності у межах нашого дослідження найбільший інтерес становить категорія «інтереси кримінального судочинства» як об'єкт функціональної спрямованості роботи оперативних підрозділів. Аналізуючи «інтереси кримінального судочинства» крізь призму діяльності оперативних підрозділів, слід звернути увагу, що безпосередньо КПК України не дає тлумачення вказаній категорії, що

потребує звернення до доктрини кримінального процесуального права [150] для визначення: а) сутності кримінального судочинства; б) меж кримінального судочинства; в) основних структурних елементів кримінального судочинства. Аналіз наукових джерел свідчить про ототожнення вченими категорій «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження». Як відзначає В.М. Трофименко поняття «кримінальне судочинство» має нормативний характер і використовується законодавцем як синонім поняття «кримінальне провадження» [159]. Згідно ст. 3 КПК України, кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність. У контексті цього, слушно підтримати позицію О.В. Капліної, яка відзначає, що точне і ясне розуміння юридичних термінів, у тому числі неологізмів, успішно досягається за їх максимально чіткого й небагатослівного визначення у нормативно-правових актах. Чим більшої кількості юридичних термінів даватиметься визначення, тим менше буде правотлумачних і правозастосовних помилок. Наявність легальних дефініцій полегшує роботу суб'єктів правотлумачення і правозастосування, оскільки зобов'язує їх розуміти терміни саме у тому значенні, що вказане законодавцем [56]. Підтримуючи вказаний підхід, а також фактичне ототожнення вченими категорій «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження», можна дійти попереднього висновку щодо необхідності оновлення відповідної норми ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» із відповідною заміною термінологічних конструкцій «інтереси кримінального судочинства» на «інтереси кримінального провадження», що узгоджується із положеннями КПК України та, фактично, конкретизує сферу функціональної спрямованості оперативних підрозділів за цим напрямом роботи. Так, зважаючи на викладене та спираючись на відповідну норму КПК України, можна відзначити, що у кореляції із кримінальним провадженням як відповідною формою процесуальної діяльності об'єктами оперативно-розшукового забезпечення є: *по-перше*, досудове розслідування; *по-друге*, судовий розгляд кримінальних

проваджень; *по-третє*, інші процесуальні дії, які вчиняються уповноваженими суб'єктами у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність. Наголосимо, що у межах представленого дослідження основний акцент нами зміщується саме на аналізі досудового розслідування як складової частини кримінального провадження, яка є об'єктом оперативно-розшукового забезпечення. Так, відповідно до ст. 3 КПК України досудове розслідування - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження. Не заперечуючи вказане визначення, запропоноване у КПК України, слушно відзначити, що воно не відображає усі складові досудового розслідування і, фактично, визначає його крізь призму відповідної стадії кримінального провадження, акцентуючи увагу на хронологічних аспектах та формах його початку та закінчення. Саме тому вважаємо слушним проаналізувати й інші не нормативні підходи щодо сутності «розслідування», які вироблені й у криміналістичній доктрині. Як відзначає В.В. Тіщенко, «розслідування як складна динамічна система спрямоване на вирішення комплексного пізнавального завдання – установа повної й об'єктивної картини події, що відбулася, і розкриття злочину. Таке завдання виконується за допомогою відповідної організації і засобів управління слідчою діяльністю. У той же час, розслідування пов'язане із значними труднощами, тому що являє собою систему діяльності слідчого і багатьох взаємодіючих з ним осіб та установ, яка часто здійснюється в умовах дефіциту, суперечливості та невизначеності інформації, постійно виникаючих проблемних ситуацій, протидії з боку злочинців та інших зацікавлених осіб, обмеження в часі, а також лімітована приписами правових норм» [151].

Підтримуючи такий підхід, насамперед необхідно наголосити, що розслідування – це система діяльності відповідного уповноваженого суб'єкта, яка включає відповідні структурні елементи, що можуть виступати об'єктами оперативно-розшукового забезпечення із різним рівнем інтенсивності залежно від: категорії кримінального провадження; початкової слідчої ситуації та подальших слідчих ситуацій розслідування, а також інших об'єктивних чинників, кількість яких є необмеженою і які суттєво впливають на здійснення досудового розслідування.

Аналізуючи розслідування крізь призму системного підходу, на нашу думку, можна виокремити три складові, які утворюють вказану систему, характеризуються відносним рівнем автономності, але водночас перебувають у тісних залежностях між собою, зокрема:

по-перше, процесуальна складова розслідування (66%) [п. 1 Додатка Б], яка передбачає вчинення уповноваженим суб'єктом дій, які визначені КПК України для досягнення мети кримінального судочинства;

по-друге, організаційна складова розслідування (95%) [п. 1 Додатка Б], яка у загальному вигляді передбачає діяльність слідчого щодо управління процесом розслідування та прийняття відповідних управлінських рішень, що:

- а) може регулюватися відомчими нормативно-правовими актами;
- б) залишається на розсуд слідчого, зважаючи на його особисту модель організації власної діяльності;

по-третє, тактична складова розслідування (94%) [п. 1 Додатка Б], яка передбачає використання відповідних тактичних прийомів, рекомендацій, методів та операцій, які чітко не визначені нормами чинного законодавства, але не суперечать усталеній практиці кримінального переслідування та не порушують гарантовані права і свободи людини та громадянина.

Визначивши такі складові розслідування, необхідно відзначити, що рівень участі оперативних підрозділів у їх реалізації і, відповідно, потреба та можливості оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження значно різнитимуться. Так, щодо процесуальної складової

розслідування необхідно відзначити, що КПК України доволі чітко визначив функціональну спрямованість оперативних підрозділів за цим напрямом, на що нами зверталась увага вище, тому можна констатувати, що зв'язок між цією складовою розслідування кримінальних проваджень та можливістю їх оперативно-розшукового забезпечення є найменш інтенсивним, оскільки у межах даної складової розслідування оперативні підрозділи позбавлені ініціативності та самостійності і, фактично, їх діяльність повністю координується суб'єктом, який здійснює досудове розслідування. Зважаючи на викладене, ми детально не аналізуємо вказаний елемент системи розслідування кримінальних правопорушень.

Значно інтенсивнішими є відповідні зв'язки між організаційною і тактичною складовою розслідування та необхідністю здійснення їх оперативно-розшукового забезпечення, що вимагає їх поглибленого аналізу, зокрема у частині структурних елементів. Аналітичне опрацювання наукових джерел свідчить про наявність широкого спектра наукових поглядів щодо сутності організації розслідування та його структурних елементів [док. див.: 69; 98; 99; 102; 162]. Так, В.О. Олішевський згрупував розуміння досліджуваного терміна, у результаті чого дійшов висновку, що «сьогодні існуючі в криміналістичній науці визначення «організація розслідування» поділяються на два концептуальні підходи: 1) організація розслідування кримінальних правопорушень – це забезпечення розслідування; 2) організація розслідування кримінальних правопорушень – це створення структури розслідування» [100]. Продовжуючи, сам автор визначає організацію розслідування кримінальних правопорушень як допоміжну для розслідування діяльність, що здійснюється шляхом упорядкування елементів розслідування та створення сприятливих для нього умов [100]. Інші вчені пов'язують вказану категорію з процесами алгоритмізації розслідування, зокрема Б.В. Щур відзначає, що «одним із шляхів підвищення ефективності розслідування злочинів є впровадження у криміналістичну практику алгоритмізованих методик, які охоплюють програму застосування науково-технічних засобів.

Зміст таких методик визначається криміналістичним алгоритмом, який у загальному становить засновану на законі систему послідовно виконуваних обов'язкових та рекомендаційних приписів, спрямованих на ефективне вирішення завдань у сфері боротьби зі злочинністю» [184]. Послідовно вказаний підхід підтримують й інші науковці, які вказують, що «у ході організації та планування розслідування слідчий повинен напрацювати алгоритм, що містить у собі перелік слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на виконання тактичних завдань. Залежно від слідчої ситуації цей механізм та перелік його реалізації може змінюватись. Альтернативні шляхи вирішення також повинні враховуватись» [136].

На нашу думку, узагальнюючи наявні наукові підходи щодо організації досудового розслідування кримінальних правопорушень, можна виокремити такі основні складові цієї діяльності, які є характерними для розслідування будь-якої категорії кримінальних проваджень: *по-перше*, аналітична оцінка початкової інформації та визначення сутності слідчої ситуації початкового етапу розслідування; *по-друге*, висунення основних та додаткових версій щодо сутності кримінально-релевантної події; *по-третьє*, планування розслідування, яке (як самостійна форма діяльності слідчого) може бути додатково розділене на: а) планування розслідування загалом та визначення його стратегії; б) планування окремих етапів розслідування (початкового, подальшого та заключного); в) планування слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій та інших процесуальних дій, необхідних для ефективного розслідування кримінального провадження; *по-четверте*, залучення необхідних інструментів, спрямованих на інформаційно-аналітичну підтримку розслідування; *по-п'яте*, організація взаємодії як у процесуальній, так і в організаційно-тактичній формі.

Визначивши структуру організаційного блоку розслідування кримінальних проваджень, необхідно виокремити основні типові форми участі оперативних підрозділів у їх реалізації, що і є складовими оперативно-

розшукового забезпечення кримінального провадження як комплексної категорії.

Так, щодо першого напрямку, пов'язаного із аналітичною оцінкою початкової інформації та визначення сутності слідчої ситуації початкового етапу розслідування, відзначимо, що основна функціональна спрямованість діяльності оперативних підрозділів полягає в аналітичній оцінці вчиненого кримінального правопорушення у контексті його кореляції зі станом оперативної обстановки на території оперативного обслуговування у конкретний проміжок часу. Слушно наголосити, що у сучасній криміналістичній літературі проблематика аналітичної діяльності слідчого досліджена недостатньо, водночас для її опису та наукового пізнання можливо використати окремі моделі, які напрацьовано за результатами досліджень кримінального аналізу та його структурних елементів як самостійної форми роботи правоохоронних органів.

Закономірно, що, виконуючи функціональні обов'язки щодо розслідування конкретних кримінальних правопорушень, слідчий, як правило, не є обізнаною особою щодо загального стану оперативної обстановки, структури та динаміки злочинності на відповідній території, оскільки це виходить за межі його функціональних обов'язків як відповідно до положень КПК України, так і відомчих нормативно-правових актів, які регулюють слідчу діяльність, а суб'єктами, відповідальними за організацію оперативного обслуговування та аналіз оперативної обстановки є працівники та керівники оперативних підрозділів. Зокрема В.Д. Пчолкін відзначає, що «система оперативного обслуговування включає у себе дві підсистеми: організаційно-управлінську та організаційно-тактичну. Перша складається із таких елементів: розподіл об'єктів за рівнями оперативного обслуговування; розстановка оперативного складу; організація взаємодії оперативних підрозділів з іншими підрозділами ОВС, а також державними та громадськими організаціями; організація інформаційного забезпечення оперативного обслуговування. Організаційно-тактична підсистема складається з елементів,

передбачених функціональними обов'язками оперативних працівників, які забезпечують оперативне обслуговування конкретних об'єктів. У цій підсистемі умовно можна визначити три елементи: підбір, розстановку та використання джерел оперативної інформації; забезпечення збору, концентрації та аналізу даних, які характеризують виробничо-господарську діяльність об'єктів оперативного обслуговування; системи оперативної обстановки на них» [125]. Саме тому працівники оперативних підрозділів як суб'єкти, відповідальні за організацію оперативного обслуговування відповідної лінії роботи або території, здійснюючи спільно зі слідчим початкове аналітичне вивчення вказаного кримінального правопорушення з урахуванням агентурно-оперативної інформації та даних, накопичених у справах оперативного обліку, можуть додатково надати інформацію щодо: а) вчинення аналогічних злочинів протягом нетривалого попереднього хронологічного періоду, що може свідчити про серійність та систематичність діяльності відповідного злочинного угруповання; б) у разі відсутності аналогічних форм злочинної діяльності з урахуванням осіб, які становлять оперативний інтерес, зокрема є фігурантами оперативних розробок, сформувані аналітичну оцінку щодо потенційного кола осіб, що можуть вчинити кримінальне правопорушення такого виду і підлягають першочерговому відпрацюванню та перевірці на предмет причетності до вчинення злочину; в) у разі складності механізму злочинної діяльності визначити можливі елементи інфраструктурної підтримки вчинення злочину та осіб, які могли бути причетними до злочинної діяльності, наприклад у формі забезпечення організованого злочинного угруповання вогнепальною зброєю, боєприпасами, транспортними засобами тощо, оскільки як відзначає Д.М. Цехан, ефективне попередження злочинів досягається у значній кількості випадків шляхом руйнування чи нейтралізації негативного впливу явищ та інститутів, які сприяють розвитку та відтворенню кримінальної активності, а саму інфраструктуру злочинності вчений визначає як систему суб'єктів та засобів, що не володіють чіткими криміногенними ознаками, проте

забезпечують злочинну діяльність, а також виступають інструментом взаємодії між злочинністю та соціально-економічними інститутами [166].

Вирішення таких завдань визначає й зміст слідчої ситуації початкового етапу розслідування у частині її конкретизації та зменшення рівня інформаційної невизначеності, оскільки формування системної оцінки слідчої ситуації під час розслідування організованих форм злочинної діяльності не повинне обмежуватись лише інформацією, яка зібрана суб'єктом досудового розслідування процесуальним шляхом, оскільки в подальшому це призводить до організаційно-тактичних помилок та зниження якості досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Крім того, необхідно звернути увагу, що у випадках початку досудового розслідування у слідчій ситуації, коли особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, затримана на місці вчинення злочину чи одразу після його вчинення, аналітична підтримка оперативних підрозділів є не менш важливою, оскільки допомагає отримати дані щодо: а) входження затриманого до структури конкретного організованого злочинного угруповання, ролі особи у структурі такого угруповання, що орієнтує слідчого на виокремлення осіб, які становлять першочерговий інтерес для подальшого здійснення розслідування; б) моделей поведінки затриманої особи під час попереднього притягнення до кримінальної відповідальності та ставлення до процесу кримінального переслідування, зокрема, коли затримана особа здійснювала активну протидію досудовому розслідуванню раніше, що вимагає від слідчого обрання відповідних організаційно-тактичних моделей роботи з такими особами під час проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, зокрема й допиту затриманого.

У тісній залежності із вищевикладеним перебуває й друга складова організаційного блоку розслідування кримінальних правопорушень, а саме побудова основних та додаткових версій щодо сутності кримінально-релевантної події, оскільки в окремих випадках, зокрема й під час виявлення ознак, які можуть свідчити про вчинення організованих форм злочинної

діяльності, сутність події не завжди остаточно зрозуміла слідчому, що потребує її більш поглибленого вивчення. Як відзначають вчені, основними завданнями під час побудови криміналістичних версій є:

- моделювання ситуації вчиненого кримінального правопорушення та побудова криміналістичних версій, оскільки на початковому етапі розслідування практично завжди має місце інформаційна невизначеність, яка, створюючи логіко-пізнавальні бар'єри, ставить перед слідчим ряд проблем. В силу своїх особливостей уявне моделювання виступає як необхідний пізнавальний засіб, що багато в чому допомагає управлінню процесом розслідування. При створенні інформаційної моделі суб'єкт побудови криміналістичних версій поступово відтворює у своїй свідомості картину, яка мала місце під час вчинення кримінального правопорушення, розбирається у механізмі його вчинення та досліджує генезис. Відповідна модель виступає як накопичувач інформації про вчинене кримінальне правопорушення і як засіб отримання нових знань про кримінальну ситуацію та особу злочинця;

- ідентифікація наслідків, що впливають із кожної гіпотези;

- визначення об'єктивних та суб'єктивних обставин вчинення кримінального правопорушення;

- ретроспективний, перспективний аналіз отриманих фактичних даних та прогноз щодо подальшого розвитку розслідування кримінального правопорушення [158].

У даному випадку необхідно відзначити, що з боку оперативних підрозділів оперативно-розшукове забезпечення вказаної організаційної складової розслідування забезпечується шляхом надання слідчому, як правило, інформаційно-консультативної допомоги під час моделювання та здійснення мисленнєво-аналітичної діяльності щодо побудови відповідних версій. Загалом, у контексті розслідування організованих форм злочинної діяльності реалізація такого напрямку діяльності оперативних підрозділів у межах кримінального провадження зумовлюється оперативною обізнаністю щодо: *по-перше*, структури злочинного середовища на території оперативного

обслуговування, де вчинено відповідне кримінальне правопорушення, а саме:

а) суб'єктів злочинного впливу, які проживають на певній ділянці місцевості або здійснюють неформальний контроль за злочинною діяльністю на відповідній території у формі кримінального менеджменту; б) функціонуючих на території відповідного оперативного обслуговування організованих злочинних угруповань та їх внутрішньої структурної побудови; в) наявності конфліктів у структурі кримінального середовища, які могли детермінувати вчинення конкретного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також можуть стати причиною вчинення серії інших тяжких злочинів, наприклад, вбивств учасників конкретного злочинного угруповання; г) повернення на постійне місце проживання осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі, що за даними, отриманими з установи виконання покарань, на шлях виправлення не стали та з високою ймовірністю після звільнення будуть продовжувати систематичну злочинну діяльність; д) вчинення на території оперативного обслуговування окремих категорій злочинів злочинцями-гастролерами, зокрема квартирних крадіжок та інших злочинів проти власності, а також злочинів корисливо-насильницької спрямованості; *по-друге*, наявність інформації, сформованої з негласних джерел та систематизованої в оперативних обліках стосовно способу життя та криміногенних характеристик осіб, які здійснюють систематичну злочинну діяльність вузької базової спрямованості, але не є членами організованих злочинних угруповань, зокрема вчиняють злочини, пов'язані із незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин, сприяють реалізації майна, отриманого за результатами злочинної діяльності, тощо; *по-третьє*, даних щодо особи потерпілого, зокрема його належність до кримінального середовища та можливих конфліктів із представниками кримінального середовища, наприклад, вчинення дій, спрямованих на недопущення встановлення та поширення злочинного впливу конкретними особами на відповідній території, оскільки, як свідчить вивчення практики, встановлення та поширення злочинного впливу як комплексної форми злочинної діяльності супроводжуються фізичним усуненням лідерів та

активних учасників злочинних угруповань, які не визнають «повноважень» щодо здійснення кримінального менеджменту конкретним суб'єктом злочинної діяльності.

Продовжуючи, необхідно наголосити, що у контексті забезпечення організаційної складової не менш важливою є участь оперативних підрозділів у плануванні розслідування організованих форм злочинної діяльності. Планування розслідування – це складна розумова діяльність слідчого, в результаті якої створюється план розслідування, що містить програму дій щодо з'ясування обставин злочину. План розслідування складається на основі ретельного вивчення всієї фактичної інформації, яка є у розпорядженні слідчого на момент його створення. Він також створюється з урахуванням спеціальних знань, професійного досвіду та уяви слідчого, а також його думки про характер місця злочину та методи встановлення істини [55]. На нашу думку, під час розслідування організованих форм злочинної діяльності слушно виокремлювати *стратегічний* та *тактичний* рівень планування. Професор В.Д. Берназ відзначав, що «стратегічний підхід дає: можливість не тільки правильно визначити напрям розслідування, змоделювати перспективний алгоритм доказування обставин, які підлягають встановленню у кримінальній справі, подолати протидію розслідуванню, але й досягти органічного взаємозв'язку: між слідчими діями й оперативно-розшуковими заходами; збалансувати зусилля посадових осіб різних правоохоронних органів, інших організацій і установ; найбільш оптимально використовувати допомогу громадськості при проведенні слідчих дій. Розробка проблем, пов'язаних зі стратегічною стороною в діяльності посадових осіб по виявленню, розкриттю й розслідуванню злочинів, а також запобігання їм, вимагає подальших досліджень» [8]. Зважаючи на викладений теоретичний підхід, який нами підтримується, вважаємо, що *стратегічне планування розслідування* – це мисленнєво-логічна діяльність слідчого щодо формування ймовірної моделі розвитку процесу розслідування з урахуванням чинників, які з високим рівнем ймовірності можуть вплинути на його безпосередній перебіг та результати

завершення. Крім того, у контексті стратегічного планування розслідування необхідно звернути увагу, що його невід'ємною складовою є спільне з керівником оперативного підрозділу можливе управління ризиками, які виникають під час розслідування, а з метою їх уникнення існує необхідність використання аналітичних продуктів, які сформовані на основі методології інтегрованого управління ризиками, зокрема: а) матриць взаємозв'язків між конкретними суб'єктами, які відображають їх реальну форму участі у злочинній діяльності; б) модель структурних елементів технології злочинної діяльності; в) потенційну систему доказів із оцінкою таких показників: *по-перше*, надійність та доступність кожного із джерел доказів; *по-друге*, оцінка ризику втрати кожного джерела доказів, зокрема й під впливом об'єктивних факторів; *по-третє*, інтенсивність кореляційних залежностей між доказами та вплив таких залежностей на можливість їх трансформації у відповідну класифікаційну групу (з прямих у непрямі докази).

Варто зазначити, що *тактичне планування* – це розроблення оптимальних моделей вирішення окремих завдань розслідування, а також застосування наявних у розпорядженні сил та засобів на відповідному етапі розслідування.

Насамперед необхідно звернути увагу на форми оперативно-розшукового забезпечення стратегічного планування розслідування як відповідної ймовірної моделі його подальшого розвитку з урахуванням різних факторів.

Закономірно, що стратегічне планування розслідування здійснюється після початку кримінального провадження та накопичення певної системи даних щодо кримінально-релевантної події, які і є основою такого планування. Як свідчить опрацювання матеріалів практики, ефективною формою стратегічного планування розслідування організованих форм злочинної діяльності є проведення спільних нарад слідчого, прокурора та працівників оперативних підрозділів стратегічних розслідувань. Необхідно звернути увагу, що під час здійснення такого планування й формування подальшої моделі розслідування працівники підрозділів стратегічних розслідувань на підставі системного кримінального аналізу надають інформацію щодо:

по-перше, можливого серійного характеру такої злочинної діяльності та ймовірності повторного вчинення аналогічних злочинів у короткостроковій хронологічній перспективі (96%) [п. 2 Додатка Б];

по-друге, наявності аналогічних, уже встановлених, фактів злочинної діяльності, які раніше не пов'язувались правоохоронними органами між собою, наприклад, у зв'язку зі вчиненням у межах інших адміністративно-територіальних одиниць, зокрема й у контексті встановлення можливих взаємозв'язків між виявленим кримінальним правопорушенням та злочинами минулих років (60%) [п. 2 Додатка Б];

по-третьє, ймовірності вчинення нових кримінальних правопорушень різного типу особою, яка встановлена, але не затримана у межах реалізації посткримінальної діяльності (87%) [п. 2 Додатка Б];

по-четверте, оцінки рівня вірогідності та активності здійснення протидії розслідуванню, зокрема й з можливою конкретизацією форм такої протидії (97%) [п. 2 Додатка Б];

по-п'яте, визначення доцільності та наявності можливостей щодо здійснення оперативної розробки затриманих осіб в умовах ізоляції, зокрема у СІЗО та ІТТ (95%) [п. 2 Додатка Б];

по-шосте, стану наявних оперативних позицій для забезпечення можливостей своєчасного отримання інформації, яка впливає на організаційно-тактичні особливості розслідування відповідного кримінального провадження (98%) [п. 2 Додатка Б];

по-сьоме, оцінку потенційної необхідності реалізації комплексу передбачених законодавством заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (94%) [п. 2 Додатка Б].

Наголосимо, що дані, які використовуються оперативними підрозділами для сприяння у стратегічному плануванні розслідування, отримуються, як правило, з агентурно-оперативних джерел; матеріалів раніше реалізованих або нереалізованих оперативних розробок; оперативно-розшукових справ;

оперативних обліків; інших джерел формування, накопичення та систематизації необхідної інформації.

Продовжуючи аналіз, слушно звернути увагу, що не менш важливим є оперативно-розшукове забезпечення планування проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій та інших процесуальних заходів, які можуть проводитись у межах досудового розслідування організованих форм злочинної діяльності. Аналіз матеріалів практики свідчить, що оперативні підрозділи стратегічних розслідувань залучаються до планування не всіх елементів досудового розслідування і рівень інтенсивності залучення до такого планування є різним і залежить від змістовного наповнення відповідного заходу, зокрема, в окремих випадках управлінські рішення взагалі покладаються на керівників відповідних оперативних підрозділів, що є окремою складовою оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.

Перш за все, необхідно наголосити, що на тактичному рівні розслідування оперативні підрозділи обов'язково залучаються до планування та безпосереднього подальшого проведення:

по-перше, тактичних операцій [док. див.: 176] як відповідних комплексів заходів різної спрямованості, об'єднаних метою щодо реалізації конкретної задачі у межах кримінального провадження. Як свідчить практика, у структурі розслідування організованих форм злочинної діяльності проводяться тактичні операції, планування та проведення яких повністю покладається на оперативні підрозділи, а слідчий залучається для надання методичної допомоги та можливої конкретизації даних, які необхідно отримати за результатами їх проведення. Наголосимо, що делегування повноважень щодо планування таких операцій саме працівникам оперативних підрозділів є цілком обґрунтованим, оскільки потребує використання наявних у їх розпорядженні негласних сил та засобів. Типовими операціями під час розслідування організованих форм злочинної діяльності є:

«Встановлення всіх учасників злочинного угруповання». Наведене зумовлюється тим, що: *по-перше*, на початковому етапі розслідування навіть у разі затримання окремих осіб, точна структура та розподіл функціональних обов'язків між членами злочинного угруповання залишається невідомим, а ще більші труднощі щодо вирішення цього завдання виникають у випадках побудови організованого злочинного угруповання за «мережевим» принципом та дистанційною координацією його злочинної діяльності; *по-друге*, реалізація такої тактичної операції, перш за все вимагає активізації роботи існуючих та створення нових оперативних позицій у структурі злочинного середовища, що вимагає її планування саме працівниками оперативних підрозділів, які: а) поінформовані про структуру та реальні розвідувальні можливості осіб, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами; б) здатні оцінити наявний рівень оперативних підходів до окремих учасників організованого злочинного угруповання, а також обрати найбільш ефективні моделі їх формування;

«Встановлення інфраструктурних елементів забезпечення злочинної діяльності», адже стратегічною метою здійснення кримінального переслідування є не лише притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинного угруповання, що причетні до вчинення конкретного кримінального правопорушення, а й встановлення осіб, чия співпраця з представниками таких угруповань ретельно приховується, а іноді й має ситуативний характер, зокрема вказане стосується суб'єктів, які наділені владними повноваженнями та можуть забезпечувати організацію протидії розслідуванню. Крім того, негласним шляхом, як правило, встановлюється: місце зберігання зброї представниками ОЗУ; майна, здобутого за результатами протиправної діяльності; транспортні засоби, які використовуються представниками злочинного угруповання або їх зв'язками. При цьому наголосимо, що за допомогою саме оперативних можливостей встановлюються корупційні зв'язки злочинного угруповання та розробляється подальша модель їх нейтралізації, зокрема й визначення доцільності початку

оперативної розробки щодо окремих категорій осіб, у тому числі й підрозділами Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України;

по-друге, окремих негласних слідчих (розшукових) дій, які за своїм змістовним наповненням можуть бути охарактеризовані як операції: планування, організація проведення, контроль та координація виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

по-третьє, комплексні форми негласної діяльності щодо оперативної розробки осіб, затриманих у межах відповідного кримінального провадження в умовах ізоляції, зокрема й планування організації такої діяльності за участі сил та засобів оперативних підрозділів установ виконання покарань;

по-четверте, операції оперативно-бойового характеру, зокрема щодо затримання членів організованого злочинного угруповання, оскільки такі дії можуть супроводжуватись здійсненням системного збройного опору, зокрема й з використанням автоматичної зброї та вибухових пристроїв тощо;

по-п'яте, усіх категорій негласних слідчих (розшукових) дій;

по-шосте, окремих слідчих (розшукових) дій, які потребують одночасного задіяння значної кількості сил та оперативного вивчення окремих об'єктів чи способу життя окремих осіб на етапі їх планування, зокрема проведення одночасних обшуків.

У межах даного підрозділу ми не акцентуємо детальну увагу на аналізі вказаних форм оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, оскільки вказані питання будуть проаналізовані детальніше у подальших розділах дослідження.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ОРГАНІЗОВАНИХ ФОРМ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Реалізація оперативно-розшукових матеріалів як елемент оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності

Вивчення сучасної практики роботи органів системи кримінальної юстиції свідчить, що організовані форми злочинної діяльності у праксеологічному вимірі утворюють складні моделі із залученням значної кількості суб'єктів, використанням сучасних технологій для забезпечення організаційного процесу, формування усталених моделей та тактичних форм протидії системі кримінального переслідування, зокрема й з використанням розгалуженої системи корупційних зв'язків. Слушно підтримати позиції вчених, які наголошують на неможливості здійснення організованої злочинної діяльності без наявності корумпованих зв'язків з працівниками апарату державної влади й управління, а також правоохоронних органів [3]. Більше того, наголосимо, що окремі форми такої злочинної діяльності характеризуються високим рівнем латентності, що зумовлюється такими основними чинниками: а) відсутність під час реалізації окремих форм такої злочинної діяльності конкретних потерпілих і відповідно суб'єктів звернення до правоохоронних органів, як, наприклад, під час вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 255, 255-1, 255-2, 256 КК України тощо; б) спрямування реалізації злочинного умислу на широкий об'єкт, наприклад, громадську безпеку, що поступово ускладнює оперативну обстановку і призводить до вчинення відповідних форм злочинної діяльності проти конкретних осіб в умовах очевидності, які і є об'єктом досудового розслідування; в) незацікавленість потерпілих у зверненні до правоохоронних органів, оскільки

їх власні дії можуть містити ознаки конкретного кримінального правопорушення, наприклад, звернення за застосуванням злочинного впливу (ст.255-3 КК України) або через неприйнятність звернення до правоохоронних органів у зв'язку із дотриманням особою неформальних вимог кримінальної субкультури та наявності відповідного світогляду.

Зважаючи на викладене, необхідно звернути особливу увагу, що у переважній більшості випадків кримінальні провадження щодо комплексних та складних форм організованої злочинної діяльності розпочинаються за матеріалами оперативних підрозділів, які здійснюють виявлення та документування фактів протиправної діяльності окремих осіб та груп, які становлять оперативний інтерес. У контексті цього, слушно дослідити процесуальні та організаційно-тактичні особливості реалізації оперативними підрозділами зібраних матеріалів, оскільки норми чинного кримінального процесуального законодавства у цій частині є, на нашу думку, недосконалими та потребують уточнення з урахуванням усталеної практики та наявності багаторічного досвіду роботи правоохоронних органів за таким напрямом, на що нами частково зверталась увага у попередніх підрозділах дослідження. Як відзначає професор О.А. Самойленко, взагалі реформування кримінального процесуального законодавства надало питанню початку кримінального провадження важливого значення у розробці методик розслідування певних видів (груп) злочинів. Ця проблема спричинена відмовою законодавця від такої стадії кримінального процесу, як порушення кримінальної справи, що до прийняття у 2012 році КПК України передбачала механізм перевірки заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення. Саме з ним була пов'язана наявність в окремих методиках розслідування такого структурного елемента як «попередні дії слідчого до порушення кримінальної справи», «дослідчі ситуації» або оцінка первинної інформації [130]. На вказану проблему звертають увагу й інші науковці, відзначаючи, що інформація про імовірність вчиненого або такого, яке готується, кримінального правопорушення, або іншого суспільного небезпечного діяння повинна бути перевірена на

початковому етапі кримінального провадження, що, на жаль, у КПК України 2012 р. врегульовано на недостатньому рівні. Зазначимо, що відповідно до КПК України 1960 р. (з наступними змінами та доповненнями) така перевірка здійснювалась на стадії порушення кримінальної справи, але згідно з чинним кримінальним законодавством даної стадії вже немає, що є негативним моментом [43].

Додатково, необхідно наголосити, що вказані зміни суттєво вплинули й на оперативно-розшукове законодавство, насамперед й на види, процедуру та підстави для початку провадження за оперативно-розшуковими справами, зокрема категорії «Захист» та безпідставної відмови від провадження та оперативно-розшуковими справами категорії «Злочин» та трансформацію їх в інші організаційні моделі, які, на нашу думку, характеризуються значно нижчими показниками практичної ефективності.

Зважаючи на системні законодавчі зміни, у теорії криміналістики для характеристики етапу початку кримінального провадження доволі часто використовується поняття «організаційні форми початку кримінального провадження» [130], що, на нашу думку, є цілком обґрунтованою термінологічною конструкцією для використання у науково-пізнавальних цілях. Аналіз слідчої практики, на нашу думку, дозволяє виокремити такі основні організаційні форми початку кримінального провадження, які в подальшому впливають на стратегію організації його розслідування: *по-перше*, початок кримінального провадження за заявою особи, щодо якої вчинено кримінальне правопорушення; *по-друге*, початок кримінального провадження за заявою (повідомленням) особи, яка була очевидцем вчинення кримінального правопорушення чи отримала інформацію щодо вчинення кримінального правопорушення опосередковано; *по-третьє*, виявлення слідчим кримінального правопорушення під час розслідування іншого кримінального провадження; *по-четверте*, початок кримінального провадження за матеріалами, оприлюдненими у медіа, зокрема за результатами журналістських розслідувань; *по-п'яте*, початок кримінального

провадження за рапортом працівника правоохоронного органу, який виявив кримінальне правопорушення під час реалізації адміністративного напряму правоохоронної діяльності, наприклад, виконання повноважень щодо здійснення адміністративного нагляду за особою звільненою з місць позбавлення волі як форми постпенітенціарного контролю; *по-шосте*, початок кримінального провадження за матеріалами оперативних підрозділів.

Вважаємо, що виокремлення таких типових форм початку кримінального провадження має важливе теоретико-прикладне значення, оскільки вони прямо корелюють із типовим алгоритмом дій слідчого на початковому етапі розслідування та досягнення мети кримінального провадження.

Вище нами зазначалось, що стосовно організованих форм злочинної діяльності кримінальні провадження, як правило, розпочинаються за результатами реалізації оперативно-розшукових матеріалів, зокрема оперативних розробок та попереднього документування злочинної діяльності. Саме тому вважаємо слушним звернути увагу на особливості формування та структуру таких матеріалів, а також участі слідчого у їх формуванні на відповідному етапі оперативно-розшукової діяльності.

Перш за все, звернімо увагу, що на сучасному етапі діяльність оперативних підрозділів зорієнтована на реалізацію функцій щодо: а) організації оперативного обслуговування та контролю за станом оперативної обстановки на окремих територіях чи за окремими лініями роботи (80%) [п. 3 Додатка Б]; б) попередження кримінальних правопорушень (95%) [п. 3 Додатка Б]; в) виявлення ознак злочинів, які готуються або вчинені за відповідним напрямом роботи (95%) [п. 3 Додатка Б]. Фактично, у своєму комплексі реалізація цих напрямів утворює комплексну форму оперативно-розшукової роботи – встановлення оперативного контролю за кримінальним середовищем на різних рівнях, що передбачає: *по-перше*, системний моніторинг оперативної обстановки (98%) [п. 4 Додатка Б]; *по-друге*, формування якісних оперативних позицій у кримінальному середовищі з метою агентурно-оперативного перекриття окремих осіб та об'єктів (95%) [п.

4 Додатка Б]; *по-третє*, здійснення ініціативної пошукової роботи (73%) [п. 4 Додатка Б].

Зауважимо, що під час реалізації таких функцій працівник оперативного підрозділу безпосередньо чи опосередковано через негласних працівників здійснює спостереження відповідними процесами у кримінальному середовищі. Зважаючи на особливості такої діяльності, її результатами може бути: *по-перше*, виявлення чітких ознак кримінального правопорушення, що передбачає вчинення дій, передбачених ст. 214 КПК України; *по-друге*, виявлення кримінально-релевантної поведінки окремих осіб та кримінально-релевантних процесів в окремих сферах. Саме у другому випадку для документування таких фактів виникає необхідність застосування негласного інструментарію, який наявний у розпорядженні оперативного підрозділу. Наведене зумовлюється тим, що у даному випадку характер відповідного діяння чи процесу до кінця не визначений, а твердження щодо вчинення кримінального правопорушення є передчасним. Так, наприклад, у контексті організованих форм злочинної діяльності до кримінально-релевантних подій, які потребують підвищеної оперативної уваги та негласної фіксації за допомогою відповідного оперативно-розшукового інструментарію можна віднести:

- прибуття на територію оперативного обслуговування на тривалий час чи постійне проживання осіб, які становлять оперативний інтерес та ймовірно будуть здійснювати протиправну діяльність. У контексті цього, особливо необхідно наголосити, що прибуття на території оперативного обслуговування суб'єктів підвищеного злочинного впливу у переважній більшості випадків пов'язане із подальшим його встановленням та поширенням на відповідній території;

- організацію зустрічей лідерів кримінального середовища у будь-якій формі чи під будь-якими приводами, оскільки вказані зустрічі можуть мати характер злочинних зібрань, але маскуватись під траурні чи святкові заходи особистого характеру;

- систематичні зустрічі лідерів та активних учасників функціонуючих злочинних угруповань, що свідчить про можливі конфлікти у кримінальному середовищі та перерозподіл сфер впливу, що може призвести до вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів;

- зустрічі суб'єктів підвищеного злочинного впливу із керівниками чи уповноваженими представниками суб'єктів господарської діяльності чи органів державної влади і місцевого самоврядування, що є передумовами для звернення за застосуванням злочинного впливу чи формування стійкої системи корупційних зв'язків як складової інфраструктури подальшої злочинної діяльності тощо.

Безумовно, що наведений перелік не є вичерпним, а покликаний продемонструвати, що діяльність правоохоронних органів щодо виявлення ознак конкретного кримінального правопорушення може потребувати значного хронологічного періоду та застосування відповідної системи гласних та негласних засобів із подальшим накопиченням матеріалів оперативно-розшукової діяльності для здійснення кримінального переслідування осіб у межах кримінального провадження.

Зважаючи на предмет вказаного підрозділу, необхідно з'ясувати, що розуміється під матеріалами оперативно-розшукової діяльності, адже ст. 10 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» не формулює визначення цієї категорії, визначає, що вони використовуються:

- як приводи та підстави для початку досудового розслідування;
- для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;
- для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та осіб, зниклих безвісти;
- для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та

близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;

- для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;

- для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

Як відзначають науковці, матеріали ОРД, які можуть бути використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, – це матеріально-фіксовані джерела (показання, предмети, документи), що виникають у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності уповноважених на це осіб, а також інші дані, що мають значення для запобігання, припинення, розкриття та розслідування в необхідній процесуальній формі (постанова, протокол, рапорт) і можуть бути використанні для прийняття рішення для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [94]. М.А. Погорецький відзначає, що матеріали оперативно-розшукової діяльності – це різноманітні носії фактичних даних і відомостей, документи, предмети, що містять у собі фактичні дані (відомості, інформацію, дані) та їх носії, які отримуються в ході ОРД і зосереджуються в оперативно-розшукових справах [108].

Зважаючи на сучасну практику оперативно-розшукової діяльності та нормативно-правові акти, які регулюють ОРД та негласну роботу, на нашу думку, *матеріали оперативно-розшукової діяльності* – це сформовані та отримані у порядку, передбаченому оперативно-розшуковим законодавством, матеріальні носії, що містять інформацію про ознаки вчиненого кримінального правопорушення, осіб, причетних до його вчинення, механізму вчинення кримінального правопорушення, окремих фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні або використовуватись для прийняття організаційно-тактичних рішень під час здійснення кримінального переслідування.

Характеризуючи структуру оперативно-розшукових матеріалів, можна запропонувати їх класифікацію за відповідними критеріями:

по-перше, за способом формування (84%) [п. 5 Додатка Б]: а) матеріали, сформовані за результатами проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку [5]. Базуючись на матеріалах роботи практичних підрозділів, можна відзначити, що основними підставами для проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку є: систематизовані дані, які свідчать про суттєве погіршення оперативної обстановки; вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, який може викликати значний суспільний резонанс; необхідність здійснення профілактичних заходів; організація на території обслуговування будь-яких масових заходів у разі ймовірності вчинення злочинів під час їх проведення; отримання початкової інформації щодо можливої протиправної діяльності особи, яка потребує більш детальної перевірки; підтвердження чи спростування даних, які закладено в основу проведення комплексних оперативно-розшукових заходів; б) матеріали, сформовані за результатами проведення оперативно-технічних заходів; в) матеріали, сформовані за результатами агентурно-оперативної роботи; г) матеріали, сформовані за результатами внутрішньокамерних розробок затриманих та заарештованих, а також негласних розвідувальних заходів у структурі злочинного середовища; д) матеріали, сформовані за результатами взаємодії з іншими оперативними підрозділами, зокрема з підрозділами органів та установ виконання покарань; е) матеріали, сформовані за результатами кримінального аналізу та інших форм інформаційно-аналітичної роботи;

по-друге, за змістом (58%) [п. 5 Додатка Б] : а) матеріали щодо осіб, які становлять оперативний інтерес і можуть бути об'єктами кримінального переслідування (установчі та характеризуючі дані); б) матеріали щодо діяльності конкретних осіб, які можуть містити ознаки кримінального правопорушення; в) матеріали щодо зв'язків окремих осіб із кримінальним середовищем за відсутності у їх діях ознак кримінального правопорушення; г) матеріали щодо фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному

провадженні; д) матеріали, які містять фактичні дані, які мають значення для прийняття організаційно-тактичних рішень під час розслідування кримінальних правопорушень;

по-третьє, за функціональною спрямованістю (92%) [п. 5 Додатка Б]: а) матеріали, які використовуються для прийняття управлінських та тактичних рішень у межах оперативно-розшукової діяльності; б) матеріали, які використовуються для попередження окремих кримінальних правопорушень та розвитку комплексних, складних криміногенних процесів; в) матеріали, які використовуються для початку кримінального провадження; г) матеріали, які прямо чи опосередковано використовуються для формування доказів у межах кримінального провадження; д) матеріали, які використовуються під час досудового розслідування для прийняття інших рішень у межах кримінального провадження;

по-четверте, за суб'єктами формування (93%) [п. 5 Додатка Б]: а) матеріали, сформовані основними оперативними підрозділами; б) матеріали, сформовані допоміжними оперативними підрозділами; в) матеріали, сформовані опосередковано у межах агентурно-оперативної роботи;

по-п'яте, за рівнем надійності фактичних даних (52%) [п. 5 Додатка Б]: а) матеріали з високим рівнем надійності фактичних даних (формуються за результатами безпосереднього сприйняття оперативним працівником конкретних подій та процесів, формуються допоміжними оперативними підрозділами із використанням засобів оперативної техніки тощо); б) матеріали з невизначеним рівнем надійності, які потребують додаткової перевірки за допомогою інших гласних та негласних можливостей (матеріали сформовані за результатами агентурно-оперативної роботи);

по-шосте, за рівнем систематизованості (58%) [п. 5 Додатка Б]: а) одиничні матеріали щодо окремих подій та фактів, які не корелюють із наявною оперативною інформацією та є першоосновою для подальшого напрацювання систематизованих даних, наприклад, повідомлення з негласних

джерел щодо ситуативного приїзду на територію обслуговування суб'єкта підвищеного злочинного впливу; б) матеріали, які корелюють із наявною оперативною інформацією шляхом її уточнення та доповнення та одразу систематизуються у відповідній формі структурно-логічної побудови; в) комплексні матеріали, які за початковими оцінками не утворюють систему інформації, але можуть стати даними щодо системного опису явищ та процесів у результаті застосування методології кримінального аналізу.

Запропонувавши відповідну класифікацію матеріалів оперативно-розшукової діяльності, слушно наголосити, що не всі вони використовуються як приводи та підстави для початку кримінального провадження. Узагальнюючи практику роботи оперативних підрозділів, можна виокремити обов'язкові ознаки матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути використані для початку кримінального провадження: *по-перше*, формування таких матеріалів у спосіб та відповідно до процедур чітко визначених оперативно-розшуковим законодавством; *по-друге*, формування таких матеріалів уповноваженим суб'єктом; *по-третє*, наявність стійких кореляційних залежностей між окремими матеріалами, які у своїй сукупності характеризують особу, об'єкт або процес, який має ознаки криміногенного характеру; *по-четверте*, наявність у матеріалах достатніх даних, які свідчать про наявність факту вчинення кримінального правопорушення конкретною особою чи загалом факту вчинення кримінального правопорушення (кількісно-якісна характеристика таких матеріалів).

Як правило, формою накопичення та узагальнення відповідних матеріалів, які в подальшому є підставами для початку кримінального провадження, є оперативно-розшукові справи, визначення яких не сформульовано у ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», а особливості провадження за ними деталізуються у відомчих нормативно-правових актах. Так, можна відзначити, що, спираючись на практичний досвід роботи оперативних підрозділів, у ОРС накопичуються та систематизуються матеріали, що утворилися під час здійснення оперативно-розшукової

діяльності, проведення оперативно-розшукових заходів, переписки щодо проведення НС(Р)Д, ужиття управлінських та організаційних рішень, а також з метою відомчого контролю та прокурорського нагляду за додержанням законності. У контексті організованих форм злочинної діяльності оперативно-розшукові справи, як правило, заводяться на: *по-перше*, особу або групу осіб, які готують вчинення злочину; *по-друге*, для документування злочинів, які готуються невстановленими особами. У даному випадку накопичення охарактеризованих нами вище оперативно-розшукових матеріалів у таких оперативно-розшукових справах забезпечується шляхом реалізації оперативної розробки як самостійної організаційно-тактичної форми оперативно-розшукової діяльності. Оперативна розробка за ОРС є однією з форм оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів поліції, яка складається в негласному здійсненні комплексу оперативно-розшукових заходів стосовно особи (групи осіб), обґрунтовано підозрюваних у підготовці або вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, з метою його попередження або розкриття, якщо іншим шляхом досягти цих результатів неможливо. Оперативна розробка застосовується винятково з метою боротьби із тяжкими або особливо тяжкими злочинами. Оперативна розробка – це процес установлення, накопичення та фіксації фактичних даних про діяння осіб, у тому числі невстановлених, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину [164].

Як відзначають науковці, основними завданнями оперативної розробки є: виявлення обставин підготовки злочину та істинних мотивів осіб, які його готують; встановлення осіб, які готують вчинення злочину, вивчення їх особистості, дійсних намірів, встановлення усіх зв'язків; встановлення свідків підготовки злочину та відомої їм інформації; документування дій розроблюваних щодо підготовки до вчинення злочину; виявлення раніше невідомих фактів вчинення злочинів розроблюваними особами, документування конкретних епізодів злочинної діяльності; отримання оперативної інформації про наміри розроблюваних осіб з метою недопущення

їх реалізації; вжиття заходів щодо припинення злочину, виявлення й усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину; недопущення продовження злочинної діяльності і створення умов для відшкодування моральної шкоди у разі причетності розроблюваних до вчинення злочинів; створення належних умов щодо проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій під час здійснення подальшого розслідування відповідного кримінального провадження; подолання можливої протидії з боку розроблюваних осіб під час досудового розслідування шляхом використання корумпованих зв'язків, здійснення ними залякування та погроз потерпілим та іншим учасникам кримінального провадження [12].

Окремі дослідники відзначають, що під час провадження за ОРС оперативними підрозділами поліції вирішуються окремі кримінальні процесуальні завдання, зокрема щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні відповідно до ст. 91 КПК України: здійснюється фіксація фактів протиправної діяльності, у тому числі аудіовізуальної інформації; закріплення наявних фактичних даних, що відносяться до події кримінального правопорушення, причетності осіб, які розробляються, до підготовки або вчинення кримінального правопорушення; виявлення предметів кримінального правопорушення й інших речових доказів (документів тощо), вжиття заходів щодо їхнього забезпечення та вилучення; установлення свідків кримінального правопорушення, забезпечення їхньої участі у кримінальному провадженні та їхнього захисту; установлення інших джерел, що містять докази, і засобів, за допомогою яких вони можуть бути зібрані; негласне отримання відбитків пальців рук і інших слідів, проведення криміналістичних та інших досліджень; вивчення можливості використання отриманих даних у кримінальному судочинстві; установлення характеру та розміру збитку, заподіяного кримінальним правопорушенням, інших обставин, що мають значення для розслідування кримінальних правопорушень [111].

Продовжуючи, слушно звернути увагу й на окремі особливості оперативної розробки як процесу формування матеріалів оперативно-розшукової діяльності, зокрема:

по-перше, у разі потреби до оперативної розробки може бути залучено слідчого для надання консультативної та методичної допомоги. Необхідно зауважити, що така практика була впроваджена саме після оновлення оперативно-розшукового законодавства з метою його гармонізації із запровадженою моделлю кримінального переслідування. Загалом, необхідно наголосити на ефективності таких практик, оскільки вказане значно підвищує якість оперативно-розшукових матеріалів, які реалізуються. Досліджуючи вказану проблематику, О. Л. Христов дійшов висновку, що наявні нормативні положення щодо залучення слідчого до негласної роботи у межах ОРД потребують уточнення у частині необхідності визначення часу або обставин, при настанні яких слідчий закріплюється за ОРС, конкретизації компетенції слідчого, якого закріпили за ОРС, моменту передачі матеріалів ОРС до слідчого підрозділу щодо конкретизації повноти зібраних матеріалів та підстав для реєстрації в ЄРДР тощо [163]. У даному випадку основною функціональною спрямованістю слідчого є: а) конкретизація сутності кримінально-релевантної події у кореляції із конкретними нормами кримінального закону; б) конкретизація предмета доказування у випадку початку кримінального провадження та обставин, які підлягають встановленню; в) конкретизація фактичних даних та обставин, які мають бути зафіксовані у межах документування для подальшого оптимального початку кримінального провадження; г) надання консультативної допомоги щодо обрання оптимальних засобів та форм документування для утворення фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; д) визначення оптимального з організаційно-тактичного боку часу для внесення відомостей до ЄРДР і початку кримінального провадження;

по-друге, плановий характер здійснення оперативної розробки, що передбачає складання та узгодження плану її проведення, строків виконання конкретних етапів та результатів, які очікуються, а також переліку сил та засобів, які можуть бути залучені до такої розробки;

по-третьє, документування окремих подій та фактів як невід'ємний структурний елемент оперативної розробки. Зауважимо, що за загальними правилами обов'язковому документуванню підлягають: а) інші факти злочинної діяльності, про які стало відомо працівникам оперативних підрозділів (95%) [п. 6 Додатка Б]; б) час, місце та спосіб здійснення злочинної діяльності (82%) [п. 6 Додатка Б]; в) місцезнаходження знарядь вчинення кримінального правопорушення, майна, отриманого за результатами злочинної діяльності, товарно-матеріальних цінностей та грошових активів (91%) [п. 6 Додатка Б]; г) місце приховування викрадених документів та інших матеріальних об'єктів, які пов'язані із конкретним кримінальним правопорушенням (92%) [п. 6 Додатка Б]; д) інші обставини, залежно від особливостей механізму реалізації конкретної форми організованої злочинної діяльності (50%) [п. 6 Додатка Б];

по-четверте, можливість залучення до здійснення такого комплексу заходів інших оперативних підрозділів у випадках міжрегіонального характеру злочинної діяльності організованого злочинного угруповання;

по-п'яте, наявність у керівника оперативного підрозділу спеціальних повноважень щодо можливості продовження оперативно-розшукового заходу навіть у разі виявлення чітких ознак конкретного кримінального правопорушення, зокрема, проведення оперативно-розшукового заходу може бути продовжене до досягнення його мети. Необхідно відзначити, що вказані алгоритми мають важливе прикладне значення, оскільки під час документування організованих форм злочинної діяльності можуть виявлятися факти одиничних кримінальних правопорушень, вчинених членами злочинних угруповань, зокрема кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, але у таких випадках доцільним є продовження оперативно-розшукового документування метою якого є виявлення та встановлення ознак вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених конкретним злочинним угрупованням.

Аналізуючи наступний елемент проблеми, наголосимо, що за відсутності визначених законодавством підстав для закриття оперативно-розшукової справи, матеріали оперативної розробки вважаються реалізованими, якщо вони використані як приводи та підстави для початку кримінального провадження.

Наголосимо, що чинні нормативно-правові акти не містять визначення «реалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності», але необхідно звернути увагу, що їх безпосередня реалізація є комплексним процесом, який, враховуючи аналіз матеріалів практики, також має свою власну організаційну структуру та відповідні елементи. Аналізуючи вказану проблематику в умовах чинності попереднього КПК України, Г.О. Душейко відзначав, що основними напрямками реалізації оперативно-розшукової інформації, сформованої у межах ОРС є: вирішення питання про порушення кримінальної справи по оперативних матеріалах; прийняття деяких процесуальних рішень, які не підлягають обґрунтуванню доказами (про затримання підозрюваних, проведення обшуку, обрання міри запобіжного заходу); для вибору конкретних тактичних прийомів здійснення слідчих дій (тактика затримання на місці злочину, обшуку, допит підозрюваних та свідків); використання як джерел доказів (за наявності відповідних умов предмети та документи, отримані негласним шляхом згодом набувають доказового значення) [49]. Як слушно відзначають вчені, існують певні особливості перевірки матеріалів ОРД та їх використання з метою початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, залежно від виду задокументованого злочину. Це пов'язано із тим, що слідчі, які закріплюються за конкретними оперативно-розшуковими справами, повинні мати значний досвід практичної роботи та володіти методикою збору даних про злочини відповідної спрямованості, наприклад, у сфері господарської діяльності, незаконного обігу наркотичних засобів тощо. У такому разі слідчі безпосередньо надають не тільки консультації, а й практичну допомогу у визначенні спрямованості дій працівників оперативних підрозділів на вибір тієї чи іншої тактики збору

первинних матеріалів. При реалізації матеріалів оперативно-розшукових справ не завжди буває достатньо підстав для затримання усіх фігурантів, які брали участь у підготовці чи вчиненні злочину. Пояснюється це тим, що у процесі розробки злочинного угруповання оперативні підрозділи зосереджують свої зусилля насамперед на документуванні злочинних дій найбільш активних його учасників. Зважаючи на це, не представляється можливим почати проти них кримінальне провадження. Водночас ці особи не можуть представляти суспільної небезпеки, оскільки вони вчинили або продовжують вчиняти злочини. Природно, що за таких умов не можна припиняти розробку як учасників викритого злочинного угруповання, які залишились на волі, так і тих, яких було затримано у зв'язку з реалізацією матеріалів оперативної розробки та початком кримінального провадження [111].

Зважаючи на викладене, на нашу думку, можна виокремити такі основні структурні елементи процесу реалізації матеріалів оперативної розробки:

по-перше, систематизація та класифікація зібраних під час оперативно-розшукової діяльності матеріалів. Як відзначають дослідники, оперативна інформація може бути первинною, перевіреною (достовірною), тотальною (повною, вичерпною) або частковою, поточною, конкретною, загальною або деталізованою, відкритою (доступною), закритою (таємною, особливо таємною, конфіденційною, для службового користування), оціночною, програмною, прямою і непрямою. При всій розбіжності характеристик інформації чи при її наявності в достатніх обсягах, оперативний працівник не може нехтувати будь-якою додатковою інформацією, яка б вона не була початковою чи загальною [35]. У свою чергу В.П. Крошко для оцінки та подальшої класифікації оперативно-розшукової інформації пропонує використовувати такі критерії: приналежність, тобто відповідність оперативної інформації певному обліку; цінність, тобто ступінь можливості вирішення основного та допоміжного завдань за отримання двох видів оперативно-розшукової інформації (тієї, що може стати доказовою, або

орієнтовною); вірогідність, тобто відображення об'єктивної реальності (ознак злочину); своєчасність, тобто негайне надходження інформації; корисність, тобто ступінь використання оперативно-розшукової інформації з огляду на можливість її реалізації без розшифровки сил, засобів та методів ОРД; економічність, тобто найменша затрата сил і засобів для ефективного досягнення оперативним працівником поставленої мети; конспіративність – забезпечення таємного отримання й використання інформації, що надходить з негласних джерел [76].

У контексті цього відзначимо, що зібрані оперативно-розшукові матеріали, загалом, можуть бути структуровані працівником оперативного підрозділу на такі групи: а) матеріали, які у конкретизованій формі містять фактичні дані, що є приводами та підставами для початку конкретного кримінального провадження (61%) [п. 8 Додатка Б]; б) матеріали, які містять фактичні дані, що можуть бути використані у доказуванні (65%) [п. 8 Додатка Б]; в) матеріали, які містять фактичні дані, які можуть бути використані у доказуванні після їх перевірки за допомогою проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (95%) [п. 8 Додатка Б]; г) матеріали, що спрямовують слідчого на обрання конкретних заходів забезпечення кримінального провадження (98%) [п. 8 Додатка Б]; д) матеріали, які можуть використовуватись для прийняття організаційно-тактичних рішень на початковому та подальшому етапах досудового розслідування (77%) [п. 8 Додатка Б]; е) матеріали, які використовуються для подальшого виконання завдань оперативно-розшукової діяльності (34%) [п. 8 Додатка Б]. Крім того, необхідно наголосити, що додатково у випадку реалізації оперативно-розшукових матеріалів щодо організованих форм злочинної діяльності вони також можуть структуруватись за відповідними епізодами злочинної діяльності та/або злочинної діяльності конкретних учасників організованого злочинного угруповання;

по-друге, передача відповідних матеріалів до слідчого підрозділу для прийняття рішення щодо початку кримінального провадження;

по-третє, оцінка слідчим отриманих оперативно-розшукових матеріалів з метою подальшого прийняття відповідного процесуального та організаційно-тактичного рішення. На нашу думку, необхідно звернути більш детальнішу увагу на особливості оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які використовуються як приводи та підстави для початку кримінального провадження. Наголосимо, що вказане питання досліджувалось й на науковому рівні, а вчені наводять різні позиції щодо особливостей здійснення такої оцінки. Науковці відзначають, що перевірка відомостей про кримінальні правопорушення, які містяться в матеріалах ОРД, та їх подальше використання з метою початку досудового розслідування має свої особливості. В першу чергу це пов'язано з негласним характером матеріалів, у яких задокументовані факти вчиненого кримінального правопорушення, та специфікою проведення оперативно-розшукових заходів [111]. Вказана позиція може бути підтримана, адже, як відзначають інші вчені, тактичні підходи до використання матеріалів оперативно-розшукових заходів зумовлені необхідністю звести до мінімуму розшифрування методів ОРД, відсутністю обставин, що можуть заважати їхньому переданню до суду (загроза життю або здоров'ю громадян, що надають негласну допомогу, можливе розсекречення довірених осіб, тактики застосування оперативно-технічних засобів, незавершеність оперативного заходу тощо), нейтралізувати створюване окремими засобами масової інформації враження про глобальне розповсюдження й використання оперативно-технічних засобів, а також забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей і близьких родичів [4]. Як слушно відзначає П. Підюков, «аксіомою є те, що будь-яка інформація, залучена у сферу кримінального судочинства, має бути відповідно перевірена й оцінена уповноваженою на те особою на предмет її відповідності критеріям: допустимості, достатності, належності. Вказані вище елементи формують процес доказування в кримінальній справі, кінцева мета якого – встановити об'єктивну істину і прийняти на її основі правильне, законне,

обґрунтоване і справедливе рішення. Оцінюючи законність отримання матеріалів ОРД підрозділом, що проводить ОРД, порядок їх надання органу досудового розслідування, останній має встановити: а) чи уповноважений суб'єкт ОРД здійснювати ОРЗ; б) чи отримано від уповноваженої на це особи чи органу дозвіл на проведення ОРЗ; в) чи не порушені норми закону та відомчих нормативних актів під час здійснення ОРЗ; г) чи повно та якісно задокументовано й оформлено процес здійснення ОРЗ та його результат; г) чи дотримані вимоги законодавства й нормативних актів щодо надання таких матеріалів уповноваженому суб'єкту для використання у кримінальному процесі [106].

Спираючись на практику початку кримінального провадження щодо організованих форм злочинної діяльності за матеріалами ОРД, можна виокремити такі основні критерії, за якими слідчим забезпечується оцінка таких матеріалів:

по-перше, кримінально-правова оцінка, яка насамперед спрямована на встановлення на підставі вивчення матеріалів наявності у діях учасників оперативної розробки ознак конкретного кримінального правопорушення. Необхідно звернути увагу на відсутність чітких нормативно закріплених правил щодо здійснення такої оцінки, тому остання відбувається з урахуванням наявних об'єктивних даних та внутрішнього переконання слідчого. Здійснюючи таку діяльність, аналітична робота слідчого у контексті організованих форм злочинної діяльності спрямовується на: а) встановлення ознак кримінального правопорушення у діях кожного із встановлених учасників організованого злочинного угруповання (87%) [п. 9 Додатка Б]; б) визначення у діях учасників організованого злочинного угруповання потенційних ознак вчинення інших кримінальних правопорушень, які недостатньо задокументовані у межах ОРС та потребують підтвердження чи спростування під час розслідування кримінального провадження (65%) [п. 9 Додатка Б]. Наведене зумовлюється тим, що під час оперативно-розшукового документування оперативні підрозділи переважно акцентують увагу та

спрямовують основні сили та засоби на документування: а) базових форм злочинної діяльності організованого злочинного угруповання (95%) [п. 10 Додатка Б]; б) окремих тяжких чи особливо тяжких злочинів, які вчинені учасниками злочинного угруповання (89%) [п. 10 Додатка Б];

по-друге, кримінальна процесуальна оцінка матеріалів, яка спрямовується на вирішення таких завдань: а) визначення належності та допустимості переданих оперативним підрозділом матеріалів у контексті критерію законності та відповідності вимогам КПК України; б) встановлення та оцінка обставин, які задокументовані та можуть бути використані у кримінальному провадженні як докази без їх подальшої перевірки процесуальним шляхом (як правило, до цієї категорії слідчі відносять оперативно-розшукові матеріали, сформовані за результатами проведення оперативно-технічних заходів); в) визначення кола обставин, які потребують доказування процесуальними засобами, хоча і частково встановлені у межах оперативної розробки;

по-третє, організаційно-тактична оцінка отриманих матеріалів, під час якої вирішуються такі задачі: а) вибір форми початку кримінального провадження, зокрема його початок за фактом вчинення кримінального правопорушення чи щодо конкретних осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; б) визначення організаційно-тактичних заходів, які мають бути вжиті одночасно із початком кримінального провадження, зокрема затримання учасників злочинного угруповання; в) визначення організаційної форми подальшого розслідування, зокрема одним слідчим чи наявністю потреби у створенні слідчої групи; г) визначення оперативного підрозділу, який забезпечуватиме основне оперативно-розшукове супроводження досудового розслідування кримінального провадження, зокрема щодо розслідування організованих форм злочинної діяльності, це, як правило, підрозділи стратегічних розслідувань та карного розшуку.

2.2. Кримінальний аналіз та інформаційно-аналітичне забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності

Розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності є комплексною та складною формою пізнання, яка здійснюється слідчим в умовах постійної конфліктності та активної протидії з боку затриманих членів злочинного угруповання та їх зв'язків, які залишилися на волі. Як відзначають вчені, на початку розслідування у кримінальному провадженні важливо визначити загальну спрямованість злочинної діяльності організованого угруповання. Це має першочергове значення для планування стратегічних завдань та здійснення тактичних заходів у процесі проведення слідчих дій та прийняття процесуальних рішень. Зазначене допоможе певною мірою встановити сферу, регіон або держави (у випадку транснаціональної злочинної діяльності), де вчиняються злочини, канали, спеціалізацію та масштаби злочинної діяльності, а це у свою чергу дозволить орієнтовно встановити структуру та кількісний склад злочинного угруповання тощо. Встановлення ознак діяльності організованого злочинного угруповання уможливить висунення відповідних версій та правильне планування невідкладних слідчо-оперативних заходів на початковому етапі досудового розслідування. Продовжуючи науковці наголошують, що без адекватних розвідувальних даних орган досудового розслідування не може ефективно проводити слідчі (розшукові) дії. Для досягнення бажаного результату слід спрямувати зусилля на проникнення до корумпованої інфраструктури, а потім користуватись усіма інструментами, які є у розпорядженні слідчого під час кримінального провадження. Під час планування враховується, що злочинна діяльність організованих об'єднань у зв'язку із початком кримінального провадження та арештом низки осіб може тимчасово зупинитись, переміщуватись в інший регіон, галузі економіки, фінансів або й закордон [16]. Наведене значною мірою корелюється із необхідністю якісного планування

здійснення розслідування за кримінальними провадженнями цієї категорії та вжиття інших ефективних організаційних заходів. Слушно погодитись із дослідниками, які відзначають, що планування розслідування злочинів, що вчиняють організовані злочинні групи, має певні особливості: *по-перше*, розумова діяльність визначення задумів під час планування має складний характер, зумовлений вчиненням групових злочинів, необхідністю встановлення ролі і функцій кожного учасника організованої групи; *по-друге*, під час планування визначаються напрями розслідування і здійснюється виокремлення завдань цілої серії злочинів, учинених організованою злочинною групою; *по-третьє*, при плануванні враховується базова злочинна спрямованість організованої злочинної групи; *по-четверте*, здійснення планування передбачає наявність чіткої взаємодії слідчих з працівниками оперативних підрозділів; *по-п'яте*, ефективним є спільне планування діяльності слідчих й оперативно-розшукових органів за наявності необхідної координації; *по-шосте*, єдині планові начала забезпечуються спільними нарадами слідчих й оперативно-розшукових працівників; *по-сьоме*, необхідним є планування серії однойменних слідчих (розшукових) дій (наприклад, серії допитів підозрюваних, групових обшуків та тощо); *по-восьме*, важливе значення має планування провадження тактичних операцій (оптимальних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів, спрямованих на вирішення проміжного завдання розслідування) [156]. М.В. Костенко слушно відзначає, що особливості розслідування злочинів, вчинених організованими групами полягають насамперед у вирішенні специфічних тактичних завдань, пов'язаних із встановленням та доказуванням саме ознак організованої злочинної групи. Це тактичні завдання розслідування, оскільки вони є проміжними на шляху вирішення кінцевих (стратегічних) завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України [68]. Обґрунтованою є й позиція В.Г. Севрука, який звертає увагу, що при визначенні тактичних прийомів щодо провадження слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розслідування злочинів, що

вчиняються організованими групами, необхідно: 1) вивчити функціональну та психологічну структуру злочинної групи: міжособистісні взаємини; особисті якості виявлених членів; поведінку підозрюваних у період розслідування; 2) вжити заходів щодо одержання додаткової інформації для побудови криміналістичної моделі особистості лідера (організатора) за допомогою: висування й перевірки слідчих версій; урахування інформації, що відобразилась у композиційних портретах, пошукових орієнтуваннях, документах, що містять відомості про членів організованих злочинних структур; 3) зібрати докази для обвинувачення в організаторській діяльності, а саме: про організаційно-управлінські функції; про підшукування учасників, розподіл ролей; про характер розпоряджень, вимог, порад при підготовці до вчинення злочинів, розподіл доходів тощо; 4) при проведенні слідчих (розшукових) дій: використовувати суперечності у свідченнях співучасників; різний обсяг відомостей, що повідомляються щодо тих самих обставин; наявність у групі конфліктів для одержання правдивих свідчень; прийом компрометації організатора в очах інших членів групи [131].

Підтримуючи наведені наукові підходи, необхідно констатувати, що, незважаючи на закріплення у КПК України широкого інструментарію, який може бути використаний слідчим, розслідування організованих форм злочинної діяльності потребує використання додаткових інструментів інформаційно-аналітичної підтримки, зокрема з метою побудови оптимальної стратегічної моделі розслідування. Звернімо увагу й на те, що проблематика інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у різні періоди досліджувалась значною кількістю науковців [док. див.: 7; 15; 17; 61; 64; 153; 154]. Як відзначає В.О. Ковальова, інформаційне забезпечення у пізнавальній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах є складною системою кримінальних процесуальних та криміналістичних заходів та засобів реалізації завдань, покладених на кримінальне процесуальне законодавство. Інформаційне забезпечення включає у себе науково-технічну, інформаційно-

довідкову, інформаційно-пошукову, інформаційно-шаблону складову. Науково-технічна надає можливість суб'єктам кримінального провадження знайти та використати теоретичні знання з окремих проблемних питань досудового розслідування; інформаційно-довідкова – дозволяє отримати дані про кримінальне правопорушення з метою подальшої їх перевірки та інтеграції у процес досудового розслідування; інформаційно-пошукова – реалізація перевірки і пошуку осіб та доказів про певні кримінальні правопорушення; інформаційно-шаблонна – надає можливість отримати дані про тотожні кримінальні правопорушення, аналогічну доказову базу тощо. Єдиним об'єднуючим чинником усіх складових інформаційно-аналітичного забезпечення є інформація, яка за рахунок вивчення та усвідомлення суб'єктом кримінального провадження надає можливість реалізувати процес пізнання шляхом доказування [62].

Практика розслідування кримінальних правопорушень щодо організованих форм злочинної діяльності свідчить, що інформаційно-аналітична підтримка розслідування кримінальних проваджень цієї категорії здійснюється переважно з використанням таких моделей: *по-перше*, використання наявних інформаційних продуктів, які сформовані органами кримінальної юстиції і можуть бути використані для вирішення завдань конкретного кримінального провадження; *по-друге*, формування нових аналітичних продуктів паралельно із здійсненням досудового розслідування конкретного кримінального провадження.

Щодо першої моделі звернімо увагу, що стійкі злочинні угруповання, як правило, мають тривалу хронологічну історію формування, а їх учасники навіть до входження до складу таких угруповань привертали до себе увагу правоохоронних органів як об'єкти оперативної уваги, а в окремих випадках щодо них здійснювалось кримінальне переслідування та подальше виконання кримінального покарання, зокрема й у виді позбавлення волі. Зважаючи на це, необхідно акцентувати, що, здійснюючи кримінальне провадження щодо організованих форм злочинної діяльності, слідчий не обмежений виключно

інформацією, що міститься у матеріалах кримінального провадження, а може використати й інші сформовані інформаційні продукти задля забезпечення ефективного розслідування та досягнення необхідного стратегічного результату. Загалом узагальнюючи відповідну практику, необхідно відзначити, що до таких інформаційних продуктів можуть бути віднесені *архівні кримінальні справи* як щодо злочинного угруповання, так і щодо окремих його учасників. Вважаємо, що, з організаційно-тактичного боку, ознайомлення слідчого із матеріалами таких справ є вагомим інструментом інформаційної підтримки у контексті прийняття відповідних тактичних рішень під час конкретного розслідування, зокрема, вивчення архівних кримінальних проваджень дозволяє сформувати у слідчого уявлення щодо: а) розвитку злочинної діяльності угруповання або окремих його учасників, особливо лідерів ОЗУ, які збудували відповідний тип кримінальної кар'єри; б) вивчення лінії поведінки та типових моделей протидії розслідуванню, що застосовувались учасниками злочинного угруповання під час попередніх фактів притягнення їх до кримінальної відповідальності; в) конкретизації кола зв'язків осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, тощо. Водночас, зважаючи на те, що основним акцентом нашого дослідження є встановлення ролі оперативних підрозділів в інформаційно-аналітичній підтримці розслідування кримінальних правопорушень, виникає необхідність розглянути різні види інформаційно-аналітичних продуктів, які формуються оперативними підрозділами під час виконання поставлених перед ними завдань та можуть бути використаними для інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування конкретного кримінального провадження. Насамперед необхідно наголосити, що інформаційно-аналітична робота оперативних підрозділів має значно ширший спектр завдань, аніж забезпечення інформацією розслідування конкретного кримінального провадження, зокрема метою інформаційно-аналітичної роботи оперативних підрозділів є: а) підвищення ефективності протидії злочинності; б) створення умов для оперативної обізнаності працівників, які безпосередньо займаються

профілактикою та виявленням злочинів; в) формалізація необхідної взаємодії між службами та підрозділами Національної поліції України; г) своєчасне реагування та вжиття попереджувальних заходів, спрямованих на недопущення вчинення кримінальних правопорушень певним колом осіб; д) отримання відомостей для оперативного реагування на заяви та повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення, інші події, у яких убачаються їх ознаки; е) профілактичну роботу з криміногенною категорією громадян та особами, які перебувають на обліках.

Водночас основною організаційною моделлю систематизації інформації, отриманої для досягнення мети інформаційно-аналітичного забезпечення, залишається формування оперативних обліків, під якими у практичній діяльності розуміється система реєстрації, накопичення, класифікації, зберігання та використання даних про осіб, предмети, події за їх прикметами та ознаками, призначена для ефективного забезпечення негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів кримінальної та спеціальної поліції, яка складається з автоматизованих інформаційно-пошукових систем, картотек, оперативно-розшукових справ, справ контрольно-наглядного провадження та інших документів оперативно-розшукового та довідкового призначення.

У контексті організації протидії та подальшого розслідування організованої злочинної діяльності необхідно відзначити, що у разі отримання обов'язковому обліку підлягає інформація: *по-перше*, про діючі на території оперативного обслуговування незаконні збройні формування, будь-які форми організованих злочинних утворень, а також інформація щодо їх лідерів, активних учасників, суб'єктів злочинного впливу, зокрема й «ворів в законі»; *по-друге*, отримана з будь-яких негласних джерел інформація щодо організованих злочинних угруповань, зокрема: їх зв'язки, у тому числі й корумповані; суб'єкти господарської діяльності, які складають економічну основу злочинної діяльності ОЗУ; підприємства, що забезпечують акумулювання та подальшу легалізацію доходів, отриманих за результатами

організованої злочинної діяльності. Ефективне ведення таких оперативних обліків та своєчасне внесення повної оперативної інформації до останніх значним чином може сприяти оптимізації досудового розслідування організованих форм злочинної діяльності. Водночас необхідно звернути увагу, що вказана інформація під час розслідування отримується слідчим опосередковано, оскільки останній не є користувачем вказаних систем і може отримати відповідні дані лише через працівника оперативного підрозділу, що на практиці здійснюється у межах подальшого оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. Принагідно наголосити, що використання такої інформації слідчим для вирішення організаційно-тактичних та інших задач розслідування має особливе значення, коли кримінальне провадження розпочато не за наслідками реалізації матеріалів ОРС, а початкова інформація не дозволяє слідчому об'єктивно оцінити сутність кримінально-релевантної події та рівень суспільної небезпеки осіб, які причетні до вчинення кримінального правопорушення. Звертаючи увагу на комунікативні канали та форми передачі такої інформації, слушно звернути увагу, що, як правило, вона передається: а) у формі аналітичної довідки ініціативно керівником відповідного оперативного підрозділу, який здійснює оперативно-розшукове забезпечення розслідування відповідного кримінального провадження щодо організованих форм злочинної діяльності; б) в усній формі під час проведення спільних координаційних та консультативних нарад чи заслуховувань щодо планування розслідування таких кримінальних проваджень чи визначення підсумків відповідного комплексу дій, вжитих у межах такого кримінального провадження. Своєчасне отримання слідчим вказаного типу інформації від оперативних підрозділів дозволяє: а) конкретизувати коло осіб, які можуть бути причетними до розслідуваної організованої злочинної діяльності; б) сформулювати чіткіше уявлення щодо ролі затриманих осіб у структурі злочинної діяльності, а також ролі у ній осіб, які залишились на волі; в) сформулювати тактичні моделі проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зважаючи на злочинний досвід

затриманих осіб та їх можливу лінію поведінки під час здійснення досудового розслідування; г) визначити коло осіб, які потенційно можуть бути обізнаними і допитаними щодо злочинної діяльності учасників організованого злочинного угруповання чи інших обставин, які прямо не стосуються вчинених злочинів, але можуть сприяти оптимізації організаційно-тактичних рішень слідчого під час розслідування; д) сформулювати систему заходів, які спрямовані на підірив економічної основи діяльності злочинного угруповання, що мінімізує можливість здійснення активної протидії досудовому розслідуванню.

Крім того, необхідно додатково звернути увагу й на окремі види обліків, які не мають суто оперативного призначення, але дані з яких можуть бути суттєвою інформаційною підтримкою під час розслідування кримінальних правопорушень щодо організованих форм злочинної діяльності, зокрема:

«Затримані та доставлені» - база даних, у якій обліковуються особи, затримані і доставлені до органу (підрозділу) Національної поліції України для встановлення їх особистості та з'ясування обставин учиненого правопорушення. Функціональним спрямуванням використання такої інформації під час досудового розслідування є: а) підтвердження факту перебування особи у конкретній адміністративно-територіальній одиниці на час вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (65%) [п. 11 Додатка Б]; б) отримання додаткових установчих даних на особу, особливо у випадках активної протидії розслідуванню та відмови давати будь-які показання щодо себе (95%) [п. 11 Додатка Б]; в) причетність особи до інших протиправних діянь та адміністративних правопорушень, які у сукупності можуть утворювати складну та комплексну форму злочинної діяльності (95%) [п. 11 Додатка Б];

«Особа» - база даних, у якій обліковуються особи, які вчиняють протиправні діяння, становлять групу ризику та щодо яких здійснюється протиправна робота. Основними напрямками використання такої інформації під час досудового розслідування є: а) встановлення невідомих учасників злочинного угруповання шляхом вибірки осіб, які систематично вчиняють

злочини, що є базовими для злочинного угруповання, щодо якого розпочато кримінальне провадження; б) встановлення осіб, які не входять до складу злочинного угруповання на постійній основі, але могли залучатись до окремих епізодів злочинної діяльності або в інших формах здійснювати сприяння діяльності організованого злочинного угруповання; в) отримання додаткових установчих даних на членів злочинного угруповання, які відсутні у матеріалах кримінального провадження чи інших обліках, з метою визначення оптимальних організаційно-тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

«Кримінальна зброя» - база відомостей про зброю, викрадену, утрачену, знайдену, здану до органів (підрозділів) Національної поліції України, вилучену працівниками поліції з числа тієї, що незаконно зберігалася, незалежно від її технічного стану, що має індивідуальні заводські (фабричні) номери або номери деталей, яка може використовуватись з метою встановлення джерела походження засобів злочинної діяльності (вогнепальної зброї), яка використовувалась членами злочинного угруповання під час вчинення кримінальних правопорушень. Водночас необхідно звернути увагу, що ефективність цієї бази значною мірою втрачається, що пов'язано із тривалим збройним конфліктом на території України, наслідком якого є й зростання рівня протиправного обігу зброї та боєприпасів та неможливості з боку державних інституцій забезпечити тотальний контроль за обігом вогнепальної зброї.

Продовжуючи аналіз щодо використання оперативних обліків та даних з метою інформаційно-аналітичної підтримки розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності, слушно також звернути увагу й на інформаційні масиви та аналітичні продукти, які надходять до територіальних правоохоронних органів з установ виконання кримінальних покарань, оскільки значна кількість осіб, які входять до структури організованих злочинних угруповань, раніше притягувалась до кримінальної відповідальності та відбувала кримінальне покарання у виді

позбавлення волі. Принагідно наголосити, що централізовані інформаційні обліки в установах виконання покарань знаходяться на етапі свого системного оновлення, централізації та наповнення. Відправною точкою цього процесу стало прийняття Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 26.08.2018 року № 2023/5. Згідно із вказаним нормативно-правовим документом в установах виконання покарань запроваджена відповідна інформаційна система, що містить свої власні модулі, які структуровані за різними класифікаційними критеріями інформаційного наповнення. Так, щодо осіб, які перебувають в установах виконання кримінальних покарань та слідчих ізоляторах, передбачається облік таких даних: а) установчі дані на особу (98%) [п. 12 Додатка Б]; б) електронні копії документів особи (98%) [п. 12 Додатка Б]; в) ідентифікаційні дані засуджених та осіб, узятих під варту (98%) [п. 12 Додатка Б]; г) дані щодо сутності обвинувачення особи (100%) [п. 12 Додатка Б]; д) деталізована інформація щодо судимостей вказаних осіб, яка розміщується у хронологічному порядку (100%) [п. 12 Додатка Б]; е) деталізовані дані про особливості відбування покарання такою особою із акцентуванням уваги на режимних та інших заходах, які були застосовані до особи у період відбування кримінального покарання (95%) [п. 12 Додатка Б]. Слушно погодитись із позицією Д.М. Цехана, який відзначає, що аналітичне опрацювання таких даних дозволяє: *по-перше*, отримати деталізовані установчі дані на засуджених, а також щодо системи їхніх стійких соціальних звязків; *по-друге*, систематизувати дані щодо особливостей формування та становлення кримінальної кар'єри конкретного засудженого, його схильності до автономної чи групової злочинної діяльності; *по-третьє*, отримати дані щодо місця засудженого у неформальній структурі в'язничного населення та стійкості подальших намірів щодо протиправної поведінки [166]. Видається, що отримання слідчим та подальше аналітичне опрацювання вказаних даних може слугувати вагомим елементом інформаційно-аналітичної підтримки досудового розслідування щодо організованих форм злочинної діяльності.

Крім того, необхідно звернути увагу, що проведення із членами злочинних угруповань вербальних слідчих (розшукових) дій потребує від слідчого детальної підготовки, зокрема й у частині вивчення соціально-психологічних характеристик особи. Слушно наголосити, що наразі єдиним інформаційним модулем, який дозволяє комплексно вирішувати таку задачу є система «КАСАНДРА», що спрямована на оцінку статистичних та динамічних факторів ризику щодо конкретного засудженого та передбачає максимально детальний облік інформації щодо конкретної особи з акцентуванням особливої уваги на: *по-перше*, вік першого притягнення до кримінальної відповідальності; *по-друге*, час, що минув після відбування кримінального покарання та повторного вчинення особою кримінального правопорушення; *по-третє*, загальний час перебування у місцях позбавлення волі, форма вини під час вчинення злочинів, наявність обтяжуючих та пом'якшуючих обставин; *по-четверте*, наявність житла, освіти, роботи, відомості щодо матеріального становища тощо; *по-п'яте*, дані щодо систематичного вживання алкоголю чи наркотичних засобів; *по-шосте*, система відносин у суспільстві та готовність особи до змін.

Продовжуючи, необхідно зауважити, що, крім оперативних обліків, відповідними суб'єктами оперативно-розшукової діяльності використовуються й інші форми накопичення інформації, що у систематизованому вигляді, опосередковано шляхом її передачі працівником оперативного підрозділу у допустимих обсягах, може бути використана слідчим для планування розслідування кримінального правопорушення, а також прийняття тактичних рішень. У контексті цього звернімо увагу на справи контрольно-спостережного провадження [137], які розпочинаються оперативними підрозділами ініціативно з метою контролю, відслідковування, аналізу, оцінки та прогнозування оперативної обстановки на території оперативного обслуговування, у галузях економіки, на об'єкті або групі об'єктів обслуговування, за лінією роботи (виду кримінального правопорушення або окремого напрямку службової діяльності). Додатково слід

підкреслити, що такі справи можуть заводитись щодо: *по-перше*, екстремістські налаштованих формацій та об'єднань; *по-друге*, не передбачених законом воєнізованих збройних формувань; *по-третє*, організованих злочинних угруповань та організацій.

Змістовно у межах таких справ накопичується інформація щодо: *по-перше*, загальної характеристики окремих територій чи суб'єктів господарської діяльності, які є об'єктами оперативної уваги; *по-друге*, даних про осіб, які становлять оперативний інтерес та інформація щодо яких отримана із гласних та негласних джерел; *по-третє*, даних про заходи оперативного (ініціативного) пошуку.

Слушно наголосити, що для інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування така інформація становить особливо вагомий інтерес, якщо кримінальне провадження розпочато не за результатами оперативно-розшукової діяльності та щодо злочинів економічної спрямованості. Так, у першому випадку отримані дані формують у слідчого відповідну модель щодо структури злочинного угруповання, його базової злочинної діяльності, характеристики окремих учасників, а у другому – щодо особливостей криміногенних процесів на окремих об'єктах сфери економіки, що забезпечує чітке моделювання можливого механізму злочинної діяльності, який використано відповідним злочинним угрупованням. Поряд із окресленими вище моделями організації оперативно-розшукової та інших типів інформації, правоохоронні органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, опановують й більш складніші моделі роботи із різноплановою інформацією та формування аналітичних продуктів, які, крім вирішення стратегічних завдань щодо протидії злочинності можуть, використовуватися й для інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності. Значним чином розвиток цього напрямку роботи пов'язаний із створенням спеціалізованого суб'єкта щодо протидії різним типам економічної злочинності. Так, у наукових джерелах та практиці вказаний напрям комплексної роботи із

різноплановою інформацією визначається як «кримінальний аналіз». Зважаючи на становлення у практичній діяльності, зокрема й оперативних підрозділів такого напрямку роботи, слушно приділити більше уваги його сутності та основній функціональній спрямованості, зокрема й у контексті забезпечення інтересів кримінального судочинства. Як відзначають вчені, кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, що полягає в ідентифікації та якомога точнішому визначенні зв'язків між інформацією, що стосується злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанню в інтересах ведення оперативно-розшукових справ та слідчої діяльності, аналітичної підтримки [11]. Цікавий підхід щодо сутності кримінального аналізу запропонований І.Р. Шинкаренком, який відзначає, що кримінальний аналіз є діяльністю співробітників правоохоронних органів з використання інтелектуального програмного забезпечення та системного підходу щодо збору відповідної інформації, аналітичного вивчення певних характеристик, тенденцій з метою встановлення взаємозв'язків між фактами, подіями, явищами, суб'єктами та об'єктами, оптимізації управління правоохоронними органами на державному, територіальному рівні та під час вирішення конкретних задач протидії злочинності (профілактика – попередження – виявлення – припинення – розслідування кримінальних правопорушень – виконання покарань – ресоціалізація засуджених) [180]. У Білій книзі від 2014 року Міжнародної асоціації аналітиків злочинності (ІАСА) визначено узагальнений підхід, за яким *кримінальний аналіз* – це професія та процес, у яких використовується комплекс кількісних і якісних методів для аналізу даних, що мають цінність для правоохоронних структур та їхніх громад. Він охоплює аналіз злочинів і злочинців, жертв злочинів, порушень громадського порядку, проблем якості життя, проблем дорожнього руху та внутрішніх операцій поліції, а його результати підлягають використанню в кримінальних розслідуваннях і кримінальному переслідуванні, патрульній діяльності, стратегіях запобігання та скорочення злочинності, а також для розв'язання

проблем та оцінювання ефективності діяльності поліції [186]. Також існує підхід, згідно з яким кримінальний аналіз – це дії, спрямовані на ідентифікацію і точне визначення взаємозв'язків між відомостями, які стосуються подій злочинного характеру, осіб, пов'язаних із ними, та даними, що походять із різних джерел, і їх використання правоохоронними органами і судами [14].

Не вступаючи у полеміку щодо запропонованих визначень, оскільки це потребує окремого дослідження, необхідно зупинитись на основних формах та напрямках використання кримінального аналізу під час розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.

Розпочинаючи аналіз, слушно підтримати вчених, які відзначають, що можливо виокремити такі головні риси та складові кримінального аналізу: сукупність систематичних аналітичних процесів; виявлення певних характеристик і тенденцій; визначення та розуміння (осмислення) зв'язків між кримінальною інформацією (інформацією про злочин) та іншою; систематична специфічна інформаційно-аналітична діяльність; опрацювання інформації, яка є суттєвою для управління та прийняття рішень; здійснюється з метою попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів або прийняття управлінських рішень [161].

Зважаючи на викладене, зауважимо, що на сучасному етапі науковці акцентують увагу на управлінській складовій кримінального аналізу. У той же час, вчені звертають увагу й на особливостях аналізу конкретного злочину у контексті розгляду його як об'єкта аналітичного дослідження, наголошуючи, що у контексті розслідування кримінальних правопорушень, *предметом аналізу злочинів є*, з одного боку, закономірності механізму злочину і виникнення інформації про злочин в цілому й окремі його елементи, а з іншого боку – закономірності збору, дослідження, оцінки і використання інформації про злочин, тобто пошуково-пізнавальна діяльність правоохоронних органів. До закономірностей аналізу злочинів доречно віднести: наявність причинно-наслідкових зв'язків між окремими елементами злочинної діяльності; відображення злочинної діяльності у зовнішніх аспектах; вплив сформованої

обстановки та обраного злочинцем способу вчинення злочину на його механізм і особливості його протікання, а відповідно можна зробити висновок, що *метою кримінального аналізу* під час розслідування конкретного кримінального провадження є: напрацювання нових напрямів у досудовому розслідуванні кримінального провадження; якісне планування окремих слідчих (розшукових) дій; аналітичне супроводження оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування; аналіз стану ефективності досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності та превентивної діяльності у протидії злочинності; оброблення великого обсягу інформації з відстежуванням та пов'язуванням фактів за допомогою спеціальних аналітичних методів; аналіз складної і розгалуженої структури зв'язків об'єктів оперативно-розшукової справи або кримінального провадження; виявлення ризиків, тенденцій майбутнього розвитку злочинності та в подальшому запобігання їй; розв'язання більш масштабних довгострокових проблем і досягнення цілей для виявлення ключових фігур злочинного світу або синдикатів, прогнозування зростання видів злочинної діяльності та встановлення пріоритетів діяльності правоохоронних органів; аналіз інформації, спрямованої на виявлення тенденцій, закономірностей, прогнозування розвитку за великий період часу [161]. Загалом вказана позиція може бути підтримана, навіть незважаючи на те, що автором акцентується увага й на вирішенні окремих стратегічних завдань протидії злочинності загалом у межах розслідування конкретного кримінального провадження. Практика роботи правоохоронних органів свідчить, що в окремих випадках початок кримінального провадження щодо організованих злочинних утворень та притягнення їх лідерів та активних учасників до кримінальної відповідальності дійсно впливає на вирішення окремих загальних стратегічних завдань боротьби зі злочинністю, зокрема покращення оперативної обстановки на відповідній території або за відповідною лінією роботи оперативних підрозділів.

Водночас аналіз досвіду роботи аналітичних підрозділів, зокрема й функціонуючих на базі суб'єктів оперативно-розшукової діяльності дозволяє класифікувати задачі, які вирішуються у межах кримінального провадження щодо організованих форм злочинної діяльності на окремі групи:

по-перше, пізнавально-дослідницькі завдання, які спрямовуються на: а) пізнання механізму кримінального правопорушення крізь призму визначення форми, інтенсивності та стійкості взаємозв'язків між його окремими елементами; б) пізнання сутності злочинного угруповання (структурна побудова, форми лідерства, розподіл функціональних обов'язків, моделі комунікації між членами злочинного угруповання, форми та способи залучення нових учасників до складу угруповання, особливості розвитку злочинної діяльності, рівень озброєності та фінансової підтримки угруповання тощо); в) пізнання елементів інфраструктурного забезпечення злочинної діяльності конкретного злочинного угруповання з метою вжиття заходів щодо нейтралізації їх функціонування у межах кримінального провадження чи формування оперативними підрозділами моделі встановлення оперативного контролю за такими елементами з метою формування на них стійких оперативних позицій, поступового зменшення криміногенного потенціалу та кінцевої нейтралізації; д) пізнання окремих осіб, які включені у будь-якій формі до кримінального провадження, зокрема й осіб, які не підозрюються у злочинній діяльності, а є свідками у кримінальному провадженні тощо; е) пізнання посткримінальних процесів, пов'язаних із діяльністю злочинного угруповання та затриманих його учасників тощо. Загалом із позиції аналітичної діяльності такий пізнавальний процес ґрунтовно описаний А.І. Федчаком на прикладі аналізу злочинної моделі. Так, як відзначає дослідник, аналіз злочинної моделі полягає в ідентифікації, оцінці та аналізі конкретних ознак, що виникають у зв'язку зі злочинною діяльністю і виражається у вигляді моделі, тенденції. Час описує характер подій за допомогою чотирьох елементів: 1) циклічність (як інциденти повторюються в одиницях часу: час доби, день місяця і місяць року); 2) лінійність (спосіб, яким аналізується прояв події, правопорушення: виникає

довільно або рівномірно; часовий інтервал між проявами події зменшується, спостерігається затримка, прискорюється, сповільнюється або є стабільним); 3) корелятивність (час та елемент прояву події корелюють з іншими змінними факторами, що мають значення: змінність часу настання темряви протягом року, важливі свята, перерви на обід, годин пік тощо); 4) альтернативність (можна визначати додаткові елементи щодо підозрюваного, наприклад: час відпочинку, активної діяльності, сприятливих днів для вчинення злочинної діяльності тощо).

Територіальне поширення описує просторовий характер подій з чотирма підатрибутами: 1) просторовий розподіл (показує, як місця вчинених інцидентів пов'язані між собою: домашні адреси та адреси місць роботи, місця, де були знайдені докази, тощо); 2) просторова обстановка (співвідношення місць учинення подій з іншими важливими місцями та просторовими елементами: об'єктами громадського транспорту, навчальними закладами, житловими масивами тощо); 3) рух (динаміка у просторі аналізованої події: переміщення злочинної активності з півночі на південь, формування маршрутів навколо центральної точки, розмежування різних областей, у яких відбуваються події); 4) сфера активності (це особливість серійності подій, яка впливає з розрахунку відстані між місцями, де відбулась подія, та ймовірними місцями, до яких може прямувати злочинець: дороги, квартали, магазини, громадський транспорт тощо). Поведінка може бути охарактеризована чотирма підатрибутами: 1) тип (категорія) (елементи типу події вид події, тип події, спосіб учинення, метод проникнення, використані засоби тощо); 2) почерк (може визначатись, наприклад, за умови використання конкретної зброї, ключових слів або символів, що відрізняють підозрюваних при вчиненні злочинів подібного типу); 3) еволюція (елемент, який показує зміни у почерку злочинця як вираз поведінкової динаміки підозрюваного); 4) зміна кримінальної поведінки (зміна способу вчинення події підозрюваним або додавання нових способів до його репертуару). Об'єктом злочинної діяльності може бути особа, група людей; але є випадки, за яких злочинна

діяльність спрямована на певні об'єкти або місця (мобільний телефон, вітрина магазину тощо), де особистісні характеристики потерпілих значення не мають. Для аналітика важливо знати цільову характеристику, оскільки злочинці обирають об'єкт злочину на основі певної логіки. Virізнюються чотири атрибути, які можуть характеризувати ціль: 1) опис (фізичні та нефізичні характеристики); 2) дії (відображають дії виконавця та жертви у відповідь); 3) мотивація (фактор, який описує причину злочинної поведінки); 4) рух (способи переміщення в просторі та часі, використані транспортні засоби).

Підозрюваний може бути виділений за допомогою фізичних характеристик: одягу, майна, транспортних засобів, наявності стільникових телефонів тощо.

Є чотири підатрибути, які можуть допомогти зрозуміти цей елемент тактичної ситуації: 1) опис (фізичні та нефізичні характеристики підозрюваного, папілярні сліди, ДНК тощо); 2) дії (те, що підозрюваний робить до, під час і після вчинення правопорушень); 3) мотивація (є визначальним елементом, який дає змогу розуміти причини поведінки); 4) рух (зміни в поведінці підозрюваного у територіальному та часовому прояві у процесі еволюції злочинної кар'єри). Даючи відповіді на ці запитання з використанням аналітичних методів, отримують результати, знання яких допомагає розробити рекомендації для вирішення тактичної проблеми [161];

по-друге, пізнавально-прогностичні завдання, які спрямовуються на: а) моделювання сценаріїв можливого розвитку розслідування кримінального провадження із урахуванням різних факторів; б) моделювання можливих форм та засобів, які можуть бути використані для активної протидії розслідуванню; в) моделювання складних слідчих (розшукових) дій; г) моделювання тактичних операцій, які потребують реалізації у межах розслідування конкретного кримінального провадження; д) визначення необхідності реалізації комплексних заходів негласного характеру у випадку застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема потреба у

здійсненні оперативної розробки затриманих учасників злочинного угруповання чи його лідера в умовах ізоляції.

Наголосимо, що такий поділ є доволі умовним, адже спектр завдань та варіативність їх класифікації прямо корелює із особливостями конкретного кримінального провадження, а описані нами вище завдання є універсальними та вирішуються під час розслідування будь-якого кримінального провадження щодо організованих форм злочинної діяльності.

Незважаючи на те, що кримінальний аналіз як комплексна форма інформаційно-аналітичної роботи знаходиться у стані свого прикладного становлення, працівниками правоохоронних органів та вченими сформовано окремі методичні рішення щодо опрацювання інформаційного масиву, який накопичується під час розслідування з метою структурування та подальшого використання необхідної інформації, що потребує більш детальної уваги.

Так, насамперед необхідно звернути увагу на методику формування *діаграми (схеми) зв'язків*, яку також називають релятивною або асоціативною діаграмою, є технікою, за допомогою якої графічно, у впорядкований спосіб, можна представити інформацію про взаємовідносини між особами та організаціями. Аналіз взаємозв'язків дає змогу моделювати і встановлювати наявність зв'язку або сполучної ланки між двома або більше елементами значимої інформації. Такий аналіз допомагає «витягувати» релевантну інформацію, використовувати її для зниження ступеня невизначеності, робити логічні, раціональні та обґрунтовані висновки в оперативно-розшуковій та кримінальній справі і передбачає виявлення елементів структури досліджуваного суб'єкта, об'єкта, їхніх зв'язків і взаємовпливу. Цей підхід гарантує виявлення всієї сукупності елементів, допомагає розкрити їхні особливості та вплив на інші компоненти системи (структури), що дає можливість визначити способи і процеси взаємозв'язків суб'єктів і об'єктів при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Аналіз зв'язків застосовується для віднайдення найстійкіших зв'язків, тимчасових, закономірних і випадкових їхніх проявів у тій чи іншій структурі (системі).

Такий вид аналізу дає змогу виявити різні рівні структурної організації системи і підсистеми (їх залежність, підпорядкованість по вертикальній і горизонтальній лініях, умови прояву зв'язків тощо). Діаграма взаємозв'язків використовується для визначення організаційної структури групи, організації, оточення особи, її контактів, а також для з'ясування механізмів керування заданою групою. Зв'язки між особами і між організаціями полегшують розуміння й аналіз подій, а також встановлення суті фактичної діяльності осіб та організацій. Завдяки діаграмам взаємозв'язків встановлюється дійсне і формальне лідерство. На їх підставі можна робити висновок про осіб та організації, які виконують керівну, передавальну і виконавчу функції. Позначаються як достовірні, так і гіпотетичні, сумнівні зв'язки між об'єктами діаграми (схеми), які не знаходили безпосереднього підтвердження у матеріалах справи; проте на основі обставин з наявних відомостей можна висувати припущення про існування взаємозв'язків між ними [101].

У контексті розслідування організованих форм злочинної діяльності слушно звернути окрему вагу й на аналіз телефонних роздруків (аналіз білінгу) – поширений метод встановлення зв'язків між особами (об'єктами справи), які перебувають у полі зору оперативних підрозділів, за телефонними роздруківками (моніторингами і трафіками). Може здійснюватися за телефонними номерами, часом телефонних дзвінків, позиціонуванням абонентів. Отримання доступу до даних, які стосуються телефонних з'єднань, створює можливість для одержання інформації про: а) взаємозв'язки між людьми та організаціями (хто і до кого телефонує); б) силу взаємозв'язків (частота, тривалість, день тижня і години з'єднань); в) характер злочинної діяльності (завдяки з'ясуванню, до яких відділів фірм телефонують, або встановлення спільних злочинних ознак фігурантів, до яких здійснювалися дзвінки); г) місцезнаходження осіб, які перебувають у розшуку [161].

Аналіз прихованих доходів можна використовувати в розробці гіпотез. Від цього аналізу не вимагається такого рівня точності, як у бухгалтерських аудитах. Досить даних, які можна швидко зібрати (дані держустанов,

інформаторів, зовнішнього спостереження та інших часто використовуваних джерел). Гіпотези тестуються з використанням більш точних відомостей. Зазвичай, це інформація, яку можна отримати тільки з повісткою до суду або постановою на обшук. Сюди входять банківські дані, іпотечні дані, кредитні дані, інші інституціональні фінансові дані. Фінансовий профіль починається з визначення власного капіталу. Власний капітал дорівнює вартості активів конкретної особи з вирахуванням його всіх зобов'язань у заданий час. Зміна у власному капіталі показує підвищення або зниження власного капіталу за кілька років, щоб виділити тенденції або особливості фінансового профілю досліджуваної особи, щодо якої проводиться розслідування. Зміна у власному капіталі розраховується певним чином. Перший рік стане вихідним для другого і третього років і надалі не використовується після встановлення власного капіталу за перший рік. Зміна у власному капіталі стає результатом придбання або продажу активів та збільшення або зниження зобов'язань. Неможливо точно визначити підвищення чи зниження вартості активів до продажу активу. Тому збільшення і зниження вартості не включені в розрахунок змін власного капіталу для цього аналізу, позаяк вони можуть призвести до спотворення розрахунку прихованих доходів. Після оцінки або визначення вартості активу задане значення використовується за весь період володіння активу цією особою. На додаток до грошових потоків, представлених у зміні власного капіталу, необхідно розглянути ще один грошовий потік. Витрати періоду повинні бути враховані в зміні власного капіталу, щоб представити загальну суму готівки, яку людина мала витратити за весь період [66].

Підсумовуючи, необхідно наголосити, що поряд із інформацією, яка отримується безпосередньо слідчих із використанням визначених у КПК України інструментів, розслідування організованих форм злочинної діяльності вимагає суттєвої інформаційно-аналітичної підтримки з боку оперативних підрозділів у визначених нами вище формах.

2.3. Організаційно-тактичні основи діяльності оперативних підрозділів щодо розшуку підозрюваного у кримінальних провадженнях

Розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності, поряд з іншими організаційно-тактичними труднощами, що характерні для розслідування групових, багатоепізодних злочинів, вчинених особами, які мають тривалий досвід злочинної діяльності доволі часто супроводжується ухиленням підозрюваного від здійснення кримінального переслідування, переховування та вжиття заходів щодо залишення юрисдикції правоохоронних органів України з метою уникнення кримінального покарання. Закономірно, що рівень та складність такої форми протидії розслідуванню значною мірою корелюється зі статусом обвинуваченого у кримінальному середовищі, наявністю злочинного досвіду, неформального авторитету серед злочинців та відповідних фінансових можливостей. Саме тому, одним із ключових напрямів роботи оперативних підрозділів у межах оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності є розшук осіб, які переховуються від органів кримінального переслідування [док. див.: 40; 41; 42; 48; 54; 58; 60].

Учасники злочинних угруповань, володіючи розгалуженою системою кримінальних зв'язків та значними фінансовими можливостями, здатні протягом тривалого часу ефективно переховуватись від органів кримінальної юстиції. Розпочинаючи безпосередній аналіз, слушно звернути увагу на окремі положення КПК України, які регулюють особливості оголошення підозрюваного у розшук, адже прийняття слідчим відповідного процесуального рішення є відправною точкою для початку роботи конкретного оперативного підрозділу за напрямом розшукової роботи. Так, аналіз положень, визначених у ст. 281 КПК України свідчить, що якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на

виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор, оголошує його у розшук. Аналіз вказаної норми, фактично, дозволяє виокремити три підстави для зупинення кримінального провадження та оголошення підозрюваного у розшук: *по-перше*, місцезнаходження підозрюваного невідоме; *по-друге*, особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого (прокурора), за умови її належного повідомлення про такий виклик; *по-третє*, слідчим (прокурором) ужито всіх необхідних заходів щодо встановлення місцезнаходження підозрюваного. Необхідно звернути увагу, що дослідники, аналізуючи норми чинного КПК України у частині розшуку підозрюваного, звертають увагу на їх недосконалість у частині підстав оголошення особи у розшук, оскільки, на їх думку, під час здійснення кримінального провадження підозрюваний може переховуватись не лише з метою уникнення кримінального переслідування та подальшого притягнення до кримінальної відповідальності [126]. Аналіз практики дійсно підтверджує, що під час розслідування організованих форм злочинної діяльності особа може переховуватись і з інших підстав, зокрема об'єктивно вважаючи, що її участь у кримінальному провадженні може створити реальну загрозу її життю чи здоров'ю та відповідним рівнем недовіри щодо здатності правоохоронних органів гарантувати її особисту безпеку. Особливо актуальним вказане питання є у випадку реальної можливості обрання щодо підозрюваного запобіжного заходу у виді тримання під вартою, зважаючи на значний криміногенний вплив організованої злочинності на установи виконання кримінальних покарань та слідчі ізолятори. У контексті цього, дійсно виникає прикладна проблема щодо оголошення особи у розшук та зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні. Зважаючи на напрацьовану практику, на нашу думку, у таких випадках розслідування кримінального провадження повинне продовжуватись, а відповідними суб'єктами вживатись необхідна система кримінальних процесуальних та агентурно-оперативних заходів щодо встановлення місцезнаходження особи.

Водночас ми не вступаємо у наукову полеміку щодо вказаних питань кримінального процесуального характеру, оскільки вони потребують окремого наукового пошуку, зважаючи на рівень та інтенсивність наукової дискусії щодо окремих елементів проблематики, зокрема чіткого визначення об'єктивних ознак умисного ухилення особи від кримінального переслідування [док. див.: 95; 140; 174; 181].

У контексті аналізу норм кримінального процесуального закону слушно відзначити, що його норми зобов'язують слідчого вчинити усі можливі заходи для встановлення місцезнаходження підозрюваного. Водночас практика роботи органів досудового розслідування свідчить, що, як правило, слідчим вживається доволі обмежена система заходів щодо розшуку підозрюваного, що значним чином є закономірним, адже ефективність гласних заходів щодо вирішення такого завдання не є результативною, а завантаженість слідчих та складність розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності у багатьох випадках не дозволяє організувати самостійно якісну аналітичну роботу за вказаним напрямом.

Крім того, слушно зауважити, що КПК України визначає, що розшук підозрюваного може здійснюватися слідчим особисто або доручатись відповідним оперативним підрозділам. Наголосимо, що опрацьовані нами матеріали практики підтверджують доручення цього завдання оперативним підрозділам, що є цілком логічним, зважаючи на наявні у них можливості використання оперативних та агентурно-оперативних можливостей.

Розпочинаючи аналіз організаційно-тактичних особливостей розшуку підозрюваних, необхідно коротко звернути увагу на окремі теоретико-прикладні положення, які стосуються розшукової роботи правоохоронних органів. Як відзначають науковці, основним напрямом діяльності правоохоронних органів є здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, що відрізняється від діяльності щодо виявлення, розкриття злочинів, установлення доведення участі конкретно осіб у вчиненні кримінального правопорушення. Завдання розшуку осіб

досягаються специфічними засобами, які відрізняються від інших дій під час кримінального провадження тим, що мають спрямування щодо встановлення конкретного місця знаходження розшукуваної особи, затримання такої особи та доставляння її до місця проведення досудового розслідування чи суду. Виділяють самостійні напрями діяльності з розшуку осіб: розшукова робота оперативних підрозділів; розшукова робота слідчого; спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів щодо встановлення місця перебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та ухиляються від кримінальної відповідальності. Таку діяльність можна розглядати як комплекс заходів, які спрямовані на встановлення місця знаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування та суду [92]. Зважаючи на предмет нашого дослідження, нами акцентується увага на розшуковій роботі власне оперативних підрозділів як самостійному напрямі оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.

Відповідно до відомчих нормативно-правових актів, розшукова робота оперативних підрозділів це - система гласних і негласних пошукових, оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій, спрямованих на встановлення місцезнаходження, ідентифікації та затримання законодавчо визначеної категорії осіб, забезпечення захисту життя, здоров'я, прав та свобод громадян, безпеки суспільства і держави від злочинних посягань. Аналіз вказаного визначення свідчить, що розшукова робота оперативних підрозділів є значно ширшою, аніж забезпечення розшуку осіб, які ухиляються від органів кримінального переслідування, оскільки на сьогодні виключними підставами для розшукової роботи оперативних підрозділів є: *по-перше*, доручення слідчого, прокурора з наданням постанови про оголошення розшуку підозрюваного або ухвали суду про розшук обвинуваченого, підсудного (91%) [п. 13 Додатка Б]; *по-друге*, подання кримінально-виконавчої інспекції про ухилення засудженого від відбування кримінального покарання, зібрані матеріали з виконання обвинувального вироку суду щодо

неможливості встановлення місцезнаходження особи, засудженої до покарання у вигляді тримання під вартою чи позбавлення волі (92%) [п. 13 Додатка Б]; *по-третє*, заява, повідомлення громадян, посадових осіб підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, відомості викладені засобами масової інформації про безвісне зникнення особи, або безпосереднє встановлення такого факту працівником Національної поліції України (88%) [п. 13 Додатка Б]; *по-четверте*, відомості про виявлення невідомого трупа (частини тіла) людини, а також надходження до органу (підрозділу) Національної поліції України заяви або повідомлення про невідомого хворого, а також про зникнення особи, яка має фізичні або психічні вади та яка самотійно не може повідомити про своє місцезнаходження (76%) [п. 13 Додатка Б]; *по-п'яте*, запит іноземних правоохоронних органів з встановлення місцезнаходження та затримання розшукуваного (66%) [п. 13 Додатка Б]; *по-шосте*, матеріали про оголошення розшуку боржника або інших законодавчо визначених категорій осіб (94%) [п. 13 Додатка Б]. Зважаючи на викладене, слушно наголосити, що розшукова робота не може бути зведеною до однієї типової організаційно-тактичної моделі, адже навіть документальне оформлення цього процесу та спектр негласних засобів, які дозволені для використання суттєво відрізняється залежно від підстав для її здійснення, зокрема, наприклад, розшук осіб, які зникли безвісти, здійснюється без заведення ОРС та з обмеженими можливостями використання негласного інструментарію, зокрема оперативно-розшукових заходів.

Крім того, слушно звернути увагу на відокремлення пошукових та оперативно-розшукових заходів, які можуть вживатись для розшуку підозрюваного. Систематизація практики розшукової роботи оперативних підрозділів НП України дозволяє виокремити конкретні заходи, які можуть бути віднесені до відповідної класифікаційної групи у процесі здійснення розшуку:

Оперативно-розшукові заходи: негласне проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;

аудіоконтроль особи; контроль за телефонними розмовами; відеоконтроль особи; аудіоконтроль місця; відеоконтроль місця; спостереження за особою у публічно доступних місцях, з використанням технічних засобів спостереження та фіксації інформації; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; контроль кореспонденції; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; оперативний експеримент; спостереження за річчю або місцем; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; проникнення в міжнародні терористичні, злочинні групи чи організації, а також організації, що здійснюють підривну діяльність проти України, оперативне маркування предметів та речовин; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій (тимчасовий доступ до інформації про зв'язок); створення пасток (квартир, офісів, автомобілів, електронних ресурсів); установлення місцезнаходження електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів).

Пошукові заходи: оперативна установка; радіотехнічне обстеження; поліграфологічне опитування; розвідувальне опитування; отримання довідок; особистий пошук; оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин; визначення ідентифікаційних та технологічних ознак радіоелектронного засобу; радіопошук; оперативне опитування осіб за їх згодою.

Відзначимо, що наразі організаційною формою здійснення розшукової роботи щодо підозрюваних, які переховуються від органів кримінального переслідування, є оперативно-розшукова робота у межах заведеної оперативно-розшукової справи категорії «Розшук», яка розпочинається у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а детальна регламентація провадження за такими справами визначається відомчими нормативно-правовими актами. За загальними

вимогами, з процедурної точки зору, така оперативно-розшукова справа має бути заведена не пізніше ніж через 10 діб після надходження від суб'єкта, який здійснює досудове розслідування матеріалів щодо оголошення відповідної особи у розшук, а відповідні дані внесені до оперативних обліків з метою, зокрема й інформування інших правоохоронних органів щодо оголошення особи у розшук. Зважаючи на наявні у членів організованих злочинних угруповань можливості, зокрема й стійке економічне підґрунтя діяльності організованих злочинних угруповань, видається що десятиденний термін для заведення ОРС «Розшук» та початку роботи за такою справою не є виправданим і має бути скорочений.

Щодо заведення оперативно-розшукової справи «Розшук» працівник оперативного підрозділу вносить мотивовану постанову, яка розглядається керівником відповідного оперативного підрозділу, у якій в обов'язковому порядку зазначається: *по-перше*, зміст кримінального правопорушення, вчиненого особою; *по-друге*, підстави для початку кримінального провадження щодо особи; *по-третє*, ідентифікаційні дані щодо суб'єкта, який виніс постанову щодо оголошення особи у розшук.

Як свідчить практика роботи правоохоронних органів, після винесення відповідної постанови до моменту передачі її на узгодження відповідному керівнику оперативного підрозділу оперативним працівником, який завів відповідну оперативно-розшукову справу формуються такі додаткові матеріали: *по-перше*, аналітична довідка щодо перевірки особи за усіма типами оперативних обліків із систематизованим викладанням отриманої інформації; *по-друге*, план здійснення пошукових та оперативно-розшукових заходів щодо вирішення завдання із розшуку особи. Необхідно відзначити, що у випадку, якщо під час здійснення розшуку особи існує ймовірність щодо необхідності проведення слідчих (розшукових) дій, то до складання такого плану в обов'язковому порядку залучається слідчий, який здійснює кримінальне провадження. Плани з оперативно-розшукових справ «Розшук» передбачають аналіз обставин, що характеризують розшук особи (час, місце,

спосіб ухилення тощо), розсилку розшукових завдань та орієнтувань, оголошення особи в регіональний, державний та міждержавний розшук, оперативну розробку зв'язків розшукуваних осіб, здійснення інших заходів розшукового характеру [92]. Опрацювання планів розшукової роботи різних оперативних підрозділів свідчить, що планування такої діяльності здійснюється за такими основними напрямками: *по-перше*, збір відомостей стосовно розшукуваного та інформування установ, організацій і підприємств, інших правоохоронних органів та компетентних органів іноземних держав щодо розшуку такої особи; *по-друге*, установлення зв'язків розшукуваного, яким може бути відомо його місце переховування та перевірка такої інформації; *по-третьє*, контроль за місцями ймовірної появи розшукуваного; *по-четверте*, попередження факту його можливого виїзду за межі України; *по-п'яте*, інформування інших оперативних підрозділів, підрозділів Національної поліції України та центральних органів виконавчої влади щодо розшуку підозрюваного; *по-шосте*, перевірка розшукуваного за базами даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України та використання пошукових систем (наприклад «Google») для пошуку інформації в соціальних мережах в інтернеті («Facebook», тощо); *по-сьоме*, звернення до слідчого з ініціативним рапортом щодо надання доручення на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій щодо розшуку підозрюваного; *по-восьме*, використання можливостей інших оперативних підрозділів кримінальної поліції, зокрема підрозділів оперативної служби, оперативно-технічних заходів та кіберполіції; *по-дев'яте*, надання завдання особам, з якими встановлено конфіденційне співробітництво, або встановлення такого співробітництва з особами, що спеціально залучені до виконання цього завдання.

Під час провадження за ОРС «Розшук» та з метою розшуку особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляється від відбування кримінального покарання або безвісти зникла, працівники оперативного підрозділу можуть проводити такі заходи:

оперативно-розшукові заходи; гласні пошукові заходи; заходи оперативного (ініціативного) пошуку; виконання доручення слідчого чи прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі НС(Р)Д. Зауважимо, що аналіз практики роботи оперативних підрозділів щодо планування та безпосередньої організації розшуку підозрюваних, які причетні до організованої злочинної діяльності, залежить від окремих типових вихідних ситуацій, які характеризують особливості початкових дій підозрюваного щодо здійснення переховування, зокрема:

по-перше, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, затримана, їй особисто повідомлено про підозру, а в подальшому особа ухиляється від кримінального переслідування. Така ситуація характеризується певними особливостями: а) у розпорядженні слідчого наявна інформація щодо підозрюваного, зокрема й щодо системи його зв'язків та інші дані, які можуть сприяти організації його розшуку; б) першочергові слідчі (розшукові) дії з підозрюваним проведені, зокрема підозрюваний допитаний щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення; в) наявна достатня кількість даних щодо висунення версій стосовно причин, які детермінували рішення підозрюваного ухилятися від кримінального переслідування, оскільки опрацювання матеріалів практики свідчить, що вчинення таких дій може зумовлюватись трьома типовими чинниками: реальне прагнення особи уникнути кримінального переслідування та подальшого кримінального покарання; прагнення особи затягнути розслідування кримінального провадження та/або відволікти фокус уваги слідчого та працівників оперативних підрозділів від встановлення інших учасників злочинного угруповання, які повинні бути притягнуті до кримінальної відповідальності;

по-друге, особа підозрюваного встановлена, але підозрюваний не затриманий та слідчі (розшукові) дії щодо нього не проводились, що зумовлює фактичну трансформацію пошукових заходів щодо встановлення особи підозрюваного у відповідний комплекс розшукових заходів, спрямованих на встановлення його місцеперебування та подальшого затримання;

по-третє, підозрюваний затриманий, але вчинив втечу з під варти, із слідчого ізолятора чи під час проведення слідчих (розшукових) дій за його участю. Вказана ситуація характеризується суттєвими організаційно-тактичними особливостями, які пов'язані з необхідністю проведення комплексних поліцейських операцій за участі значної кількості сил та засобів щодо розшуку такого підозрюваного та його затримання.

Опрацювання практики роботи оперативних підрозділів дозволяє виокремити типовий алгоритм дій, які спрямовані на розшук підозрюваного, зокрема:

по-перше, вжиття першочергових заходів, які ускладнюють переховування особи на території України. Насамперед метою таких заходів є створення максимально ускладнених умов доступу особи до публічних місць, закладів охорони здоров'я, інших установ, які можуть надавати послуги необхідні для здійснення відповідної форми життєдіяльності, формування моделі загальної поінформованості усіх зацікавлених суб'єктів щодо розшуку конкретної особи. У контексті цього необхідно звернути увагу, що відповідна система таких заходів значним чином зумовлюється своєчасністю початку здійснення розшуку конкретного підозрюваного, а основним інструментом для забезпечення вирішення такого завдання є формування відповідних орієнтувань, зокрема, як правило, підрозділи карного розшуку надсилають орієнтування до територіальних органів (підрозділів) поліції, на території обслуговування яких можлива поява розшукуваного, а також розшукових завдань щодо проведення конкретних пошукових або оперативно-розшукових заходів з метою встановлення його місцезнаходження та затримання. Вивчення зведень та орієнтувань інших територіальних органів (підрозділів) поліції, бюлетенів з метою отримання даних, які можуть сприяти розшуку. Крім того, одним із доступних інструментів вирішення такого завдання є використання різних типів медіа для повідомлення громадськості щодо розшуку конкретних осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини. Зокрема, необхідно наголосити, що максимальне інформаційне охоплення

населення з таких питань забезпечується шляхом використання сучасних соціальних медіа, особливо під час розшуку осіб, які вчинили злочини, що викликають значний суспільний резонанс;

по-друге, створення умов щодо неможливості виїзду підозрюваного поза межі України та на тимчасово непідконтрольні Україні території. Щодо реалізації вказаного напрямку слушно наголосити, що у даному випадку залучаються сили та засоби інших органів державної влади. Так, п. 8 ст. 19 ЗУ «Про Державну прикордонну службу України», який зазначає, що Державна прикордонна служба України зобов'язана запобігати та не допускати перетинання державного кордону України особами, яким згідно з законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яким тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів та розшук у пунктах пропуску через державний кордон осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, ухиляються від відбуття кримінального покарання. Водночас п. 7 ст. 20 визначає права Державної прикордонної служби України та зазначає, що Державна прикордонна служба України має право здійснювати згідно з дорученнями правоохоронних органів України затримання в пунктах пропуску осіб, які прямують через державний кордон України та розшуковуються за підозрою у вчиненні злочину, переховуються від органів досудового розслідування та суду, ухиляються від відбуття кримінального покарання та в інших випадках, передбачених законодавством України [115].

Дещо іншим та комплексно невідпрацьованим залишається механізм перешкоджання виїзду осіб на тимчасово непідконтрольні Україні території, оскільки він може здійснюватися і поза офіційно встановленими постами перевірки документів тощо. У контексті цього, та враховуючи великі людські потоки, працівники поліції та військові не завжди можуть детально перевірити кожного суб'єкта за відповідними базами даних і тому, у разі наявності інформації щодо можливості виїзду підозрюваного на тимчасово окуповану територію найефективнішим інструментом залишається якісно сформульоване

орієнтування на особу, а також транспортні засоби, які можуть бути нею потенційно використанні для здійснення виїзду на непідконтрольну Україні територію. Беручи до уваги предмет нашого дослідження, необхідно приділити окрему увагу питанню розшуку представників організованих злочинних угруповань, зокрема встановлення таких осіб та блокпостях закономірно передбачає їх затримання, тому разом із орієнтуванням працівником оперативного підрозділу повинна вказуватись інформація щодо можливого переміщення таких осіб у групі, рівня озброєності, наявності досвіду участі у бойових діях та певних навичок тактичної підготовки (наприклад, у разі розшуку особи, яка входила до складу злочинного угруповання парамілітарного типу), ймовірності вчинення збройного обору у разі спроби затримання.

по-третє, орієнтування наявних на зв'язку негласних працівників щодо переховування конкретної особи від органів досудового розслідування та необхідності встановлення його місцеперебування. За вказаним напрямом негласні працівники, як правило, орієнтуються на: а) негласне відпрацювання злочинного середовища з метою одержання інформації щодо можливого місцезнаходження підозрюваного; б) встановлення зв'язків підозрюваного, які невідомі правоохоронним органам; в) агентурно-оперативне перекриття стійких зв'язків підозрюваного з метою своєчасного виявлення його контактів з іншими особами, зокрема й причетними до злочинної діяльності організованого злочинного угруповання та його затримання;

по-четверте, вивчення особи підозрюваного та аналітичне опрацювання інших даних. У контексті цього наголосимо, що особливої актуальності це питання набуває у випадку, коли кримінальне провадження розпочато не за матеріалами оперативних підрозділів і, відповідно, поглиблене оперативне вивчення особи не здійснювалось. Безумовно, що у таких випадках насамперед відпрацювання особи з метою отримання широкого спектра конкретизованої інформації повинне здійснюватися, спираючись на відповідні інформаційні масиви, які функціонують у системі НП України, зокрема: 1) ІІІ

«Розшук», що призначена для централізованого збирання інформації від ініціатора розшуку про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, та інших осіб у випадках, визначених законом, осіб, які перебувають у державному і міжнародному розшуку, а також оброблення такої інформації та її надання за запитами поліцейських, інших правоохоронних органів і заінтересованих відомств; 2) ІІ «Пізнання», що призначена для обліку осіб, які пропали безвісти, не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе, виявлених невпізнаних трупів громадян, проведення в автоматизованому режимі пізнавальних заходів щодо зазначених категорій осіб, які базуються на порівнянні прикмет та інших характеристик облікових об'єктів, а також надання рекомендацій щодо проведення пізнавальних заходів і відповідей на запити територіальних органів (підрозділів) поліції; 3) ІІ «Єдиний облік», що призначена для обліку відомостей про події, кримінальні та адміністративні правопорушення, надзвичайні події, викладені в заявах і повідомленнях, у тому числі про зниклих безвісти осіб, виявлених невпізнаних трупів та осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе, розшук психічно хворих осіб або визнаних в установленому порядку соціально небезпечними, осіб, які пішли з дому чи спеціальної установи органів охорони здоров'я, де утримувалися, а також рапорти про затримання осіб, які розшуковуються територіальними органами (підрозділами) внутрішніх справ, що знаходяться на території, на якій органи державної влади України тимчасово не здійснюють свої повноваження та їх доставлення до територіальних органів (підрозділів) поліції; 4) ІІ «Затримані та доставлені», де обліковуються особи, затримані і доставлені до територіального органу (підрозділу) поліції для з'ясування обставин учиненого правопорушення, а також установлення їх особистості та перебування в розшуку; 5) ІІ «Угон», у якій обліковуються відомості про транспортні засоби (автомобілі, мотоцикли, мопеди, плавзасоби), які

розшуковуються територіальними органами (підрозділами) поліції, правоохоронними органами інших держав, у тому числі на підставі постанови державного виконавця і належні боржникам, оголошених у розшук, а також транспортні засоби, разом з якими особи зникли безвісти, оскільки інформація про транспортні засоби, разом з якими особи зникли безвісти, обліковується в ІІ «Угон» негайно з моменту прийняття територіальним органом (підрозділом) поліції заяви чи повідомлення про безвісне зникнення такої особи; 6) ІІ «Адміністративне правопорушення» - це база даних, у якій обліковуються відомості про зареєстровані в територіальних та міжрегіональних територіальних органах (підрозділах) поліції адміністративні правопорушення, за матеріалами яких поліцейськими складено протоколи про адміністративні правопорушення та адміністративні затримання осіб, які їх учинили, оскільки особи, стосовно яких складаються зазначені протоколи, обов'язково перевіряються за базами даних щодо їх перебування в розшуку, а також щомісяця проводиться взаємозвірення щодо виявлення фактів складання протоколів про адміністративне правопорушення, учинених розшукуваними особами та не перевірки таких осіб за ІІ «Розшук» і «Пізнання», що має наслідки подальшого їх переховування; 7) ІІ «Мігрант» - база даних, у якій обліковується інформація про осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний контроль, про правовий статус іноземців та осіб без громадянства і використовується під час взаємодії з територіальними органами та підрозділами ДМС щодо розшуку осіб, які ухиляються від виконання рішення про скорочення строку їх тимчасового перебування на території України, про добровільне або примусове повернення таких осіб до країн громадянської належності або країн походження.

Безумовно, необхідно наголосити, що найбільша кількість даних щодо осіб, які перебувають в розшуку, знаходиться в інформаційній пошуковій системі «Розшук», адміністрування якої здійснює Департамент інформаційних технологій Національної поліції України. Зазначений вище інформаційний ресурс містить інформацію про осіб, які на підставі постанови слідчого,

прокурора чи суду оголошені в регіональний, державний, міждержавний чи міжнародний розшук. Інформація з територіальних підрозділів Національної поліції України надходить засобами електронного зв'язку до підрозділів обласного рівня. Звідти зазначена інформація про осіб, які оголошені в розшук, надсилається до центрального рівня – на сьогодні Департамент інформаційних технологій Національної поліції України. Виходячи з наведеного, інформація щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування чи суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, є доступною для співробітників правоохоронних органів на всій території України, що відповідним чином сприяє ефективній діяльності зі встановлення їх місця перебування. Так, на офіційній сторінці «Розшук» (вебадреса – <http://wanted.mvs.gov.ua/>) Міністерства внутрішніх справ України знаходяться самостійні підрозділи зазначеної інформаційно-пошукової системи, що містить дані щодо: 1) зниклих громадян; 2) невпізнаних трупів; 3) викрадених культурних цінностей; 4) викрадених мобільних телефонів; 5) зброї, що знаходиться в розшуку; 6) транспортних засобів, що знаходяться в розшуку; 7) осіб, що переховуються від органів влади; 8) осіб, що не можуть надати про себе відомостей внаслідок хвороби або неповнолітнього віку. Зазначений вище вебресурс має призначення для доведення до відома необмеженого кола осіб інформації, зокрема, про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. Щодо конкретної особи, яка оголошена в розшук, зазначається така інформація: 1) прізвище, ім'я, по батькові особи, що розшукується, її дата народження, відповідне фото особи; 2) місце і дата зникнення особи; 3) територіальний підрозділ органів Національної поліції України, який здійснює розшук; 4) стаття Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за вчинення злочину розшукуваною особою; 5) запобіжний захід щодо особи, яка оголошена в розшук; 6) детальна інформація для зв'язку з підрозділом Національної поліції України, який здійснює розшук.

Здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, супроводжується складанням відповідних інформаційних карток обліку розшуку таких осіб. На обвинувачених та осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, заповнюються розшукові, інформаційно-статистичні, інформаційно-пошукові й облікові картки з фотографіями, а також пізнавальні картки для внесення до АПС «Упізнання»; на осіб, які зникли безвісти, заповнюється інформаційно-статистичні та впізнавальні картки; на невпізнані трупи заповнюється по три впізнавальних картки й дактилокарти (за умови збереження папілярних візерунків у трупа)» [13]. На наш погляд, зазначений напрям в інформаційному забезпеченні є надзвичайно важливим, оскільки від того, яка інформація буде занесена до інформаційно-пошукових ресурсів, залежить ефективність щодо встановлення місця перебування осіб, які оголошені в розшук.

Поряд із цим слушно звернути увагу й на можливості використання інноваційних комплексних інструментів для вирішення відповідного спектра завдань під час реалізації вказаного етапу розшукової роботи, зокрема використання методології OSINT [док. див.: 157]. OSINT (open source intelligence - розвідка відкритих баз даних) в цілому можна визначити як розвідку інформації, отриманої із загальнодоступних джерел, яка не потребує таємних методів збору. Необхідно зробити уточнення, що термін «OSINT» є відносно уніфікованим у міжнародній спільноті, який розуміється всіма однаково [157].

Наприклад, можна використати можливості соціальних мереж, зокрема *Facebook*, *Instagram* під час пошуку людей, скориставшись додатком, який потрібно встановити на мобільному пристрої. Так, якщо додаток встановлено на телефон, то при пошуку друзів система пропонує сторінки людей, які зареєстровані в соціальній мережі і наявні в телефонній книжці даного телефону. Також можна користуватись можливостями соціальних мереж в

частині ідентифікації своїх користувачів через номери мобільних телефонів. Для цього необхідно просто ввести номер у пошукове вікно (Facebook).

Відкритий реєстр національних публічних діячів України (<https://per.org.ua>). Даний сервіс надає інформацію і про фізичну особу, і про юридичну.

Сайт пошуку роботи (<https://www.work.ua>). Даний сайт цікавий тим, що в резюме, яке розміщується, можна знайти інформацію про дату народження, контактні телефони, місця роботи, місця навчання, місце проживання особи.

Getcontact. Якщо відомий номер телефона, то можна дізнатись, кому саме належить даний номер, використовуючи вказаний сервіс. Для цього необхідно встановити додаток на телефон і незнайомі до цього часу номери телефонів, можливо, ідентифікуються.

Якщо необхідно отримати дані про фізичну або юридичну особу, можна скористатись інформаційно-пошуковою системою «*YouControl*». Вказаний сервіс дозволяє здійснювати пошук за такими параметрами:

- код ЄДРПОУ;
- реєстраційний номер облікової картки платника податків (РНОКПП) фізичної особи-підприємця;
- назва юридичної особи.

Результати пошуку трансформуються у досьє, в якому відображено інформацію про компанії та ФОП з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також дані з податкової служби, а саме: статус юридичної особи; код ЄДРПОУ; дата реєстрації; контактна інформація; уповноважені особи (засновник, керівник, директор); вид діяльності (із зазначеним основним видом діяльності); перелік засновників; розмір, розподіл статутного капіталу та дата закінчення його формування; дані про філії компанії; статус відомостей про юридичну особу; місцезнаходження реєстраційної справи фонду, в яких особа перебуває на обліку; реєстраційний номер платника єдиного внеску;

по-п'яте, вжиття активних заходів щодо безпосереднього розшуку особи. Необхідно відзначити, що вищевикладені положення щодо розшуку підозрюваного, як правило, є передумовою для вчинення працівниками оперативного підрозділу активних цільових негласних заходів, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. Вивчення практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що найтипівішими заходами, які реалізуються оперативними підрозділами, є:

по-перше, забезпечення агентурно-оперативного перекриття найбільш стійких зв'язків підозрюваного. У контексті реалізації такого напрямку роботи слушно звернути увагу, що на момент початку розшуку підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо організованих форм злочинної діяльності стійкі кримінальні зв'язки підозрюваного, як правило, активно перекриваються оперативним підрозділом насамперед з метою нейтралізації можливої протидії розслідуванню кримінального провадження за рахунок наявних оперативних можливостей. Саме тому, з тактичного боку, не менш важливим є агентурне перекриття соціально корисних зв'язків підозрюваного, які доволі часто залишаються поза оперативною увагою. Практика роботи оперативних підрозділів свідчить, що в окремих випадках, зокрема у разі тривалого переховування підозрюваного, існує тактична доцільність цільового придбання негласних працівників у соціально корисному оточенні останнього, адже контакти підозрюваного із такими особами, як правило, зберігаються;

по-друге, проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення місцеперебування підозрюваного. Вивчення матеріалів практики свідчить, що дієвим інструментом за вказаним напрямом роботи є проведення розвідувальних опитувань за умови їх належного зашифрування. Водночас слушно підтримати дослідників, які відзначають, що у багатьох випадках особи переховуються в інших населених пунктах, де є у них друзі, знайомі чи родичі, при цьому ведуть звичайний образ життя – влаштовуються на роботу (у більшості випадків без офіційного оформлення) і фактично не

переховуються від правоохоронних органів, оскільки в інших населених пунктах їх ніхто не розшукує або інформація про розшук таких осіб належним чином не доводиться до відповідних органів. Практиці відомі випадки, коли, володіючи оперативною інформацією про осіб, які переховувалися від органів досудового розслідування, в інші населені пункти правоохоронним органам надсилалися відповідні запити про проведення негласних оперативно-розшукових заходів, які були спрямовані на підтвердження інформації про знаходження особи за певною адресою, прихованого (зашифрованого) опитування осіб, які могли б підтвердити інформацію про знаходження особи, що перебуває в розшуку, в певному місці чи за певною адресою. Однак, враховуючи низький рівень професіоналізму, незацікавленість в результатах проведення певних оперативно-розшукових заходів, співробітники оперативних підрозділів, яким було доручено проведення таких заходів, гласно опитували таких осіб, чи осіб, у яких перебувала розшукувана особа, що в результаті призводило до зникнення таких осіб і неможливості проведення подальших заходів із встановлення їх місця перебування, розкриття оперативних джерел інформації, прийняття особами, що знаходилися в розшуку, заходів щодо надійного переховування [82].

Крім того, необхідно звернути увагу, що у випадку переховування особи на території України, у більшості випадків, через деякий час підозрюваний намагається встановити прямий чи опосередкований контакт із членами злочинного угруповання з метою: а) узгодження подальших дій; б) отримання інформації щодо стану роботи правоохоронних органів з його розшуку; в) отримання матеріальної підтримки з метою забезпечення його подальшого переховування від правоохоронних органів. Водночас досвід, набутий особами під час діяльності у складі ОЗУ, вимагає специфічного тактичного підходу щодо реалізації цього напрямку роботи, який може включати такий алгоритм дій: встановлення візуального спостереження за учасниками ОЗУ силами підрозділів оперативної служби – виокремлення їх зв'язків та контактів,

які потенційно можуть підтримувати зв'язок із підозрюваним – встановлення візуального спостереження за такими особами.

Безумовно, вищевикладене не вичерпує перелік активних заходів, які здійснюються прямо чи опосередковано працівниками оперативних підрозділів у межах ОРС «Розшук» щодо встановлення місцезнаходження підозрюваного, але, як правило, отримана за результатами їх проведення інформація може бути підставою для поновлення досудового розслідування та проведення відповідного комплексу негласних слідчих (розшукових) дій.

Окремо необхідно коротко звернути увагу й на організаційно-тактичні особливості розшуку підозрюваних, які вчинили втечу з-під варти, що потребує реалізації комплексних поліцейських операцій, під якими у діяльності практичних підрозділів розуміється сукупність узгоджених та взаємопов'язаних метою, завданнями, місцем та часом проведення дій, пошукових, превентивних заходів та поліцейських заходів примусу, спрямованих на встановлення місцеперебування осіб, які втекли з-під варти, конвою, а також озброєних осіб та осіб, які чинять збройний опір. У практиці роботи правоохоронних органів щодо розшуку підозрюваних, які втекли з-під варти чи конвою застосовуються дві типові поліцейські операції «Сирена» та «Грім», вибір яких зумовлюється такими чинниками: а) обставини втечі особи; б) рівень суспільної небезпеки особи; в) рівень озброєності особи; г) вірогідність захоплення заручників; д) наявність у розпорядженні правоохоронного органу відповідних сил та засобів.

Загальними підставами для проведення таких операцій є повідомлення: *по-перше*, про втечу особи з-під варти чи конвою, захоплення чи утримання нею заручників; *по-друге*, працівників правоохоронних органів інших держав, якщо особи можуть знаходитись на території України; *по-третє*, щодо встановленого місцеперебування озброєної особи після вчинення злочину.

Наголосимо, що детально організаційно-тактичні особливості проведення таких операцій унормовані спеціальними відомчими нормативно-правовими актами Національної поліції України.

2.4. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження під час розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності

Вивчення слідчо-оперативної практики розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності свідчить, що такі розслідування у переважній більшості протікають в умовах постійних конфліктних ситуацій та активної протидії як з боку підозрюваних, так і системи їх зв'язків. Наведене зумовлюється тим, що одночасно до кримінальної відповідальності притягуються не усі учасники злочинного угруповання, а значна їх частина залишається поза межами кримінального переслідування. Крім того, наявність значних фінансових можливостей, зокрема у злочинних угруповань економічної спрямованості, призводить до фактичного застосування щодо підозрюваних запобіжних заходів, які не пов'язані з ізоляцією від суспільства, а перебування таких осіб на волі створює сприятливі умови для безпосереднього здійснення протидії кримінальному переслідуванню. У межах наук кримінально-правового циклу на підставі опрацювання значної кількості матеріалів практики, виокремлена та систематизована переважна більшість форм протидії розслідуванню, яка використовується злочинцями. Як відзначає О.О. Подобний, організовані злочинні угруповання, здійснюючи заходи протидії, переважно діють у двох напрямках: блокують агентурне проникнення до їх середовища, а також відшуковують джерела витоку інформації про оперативну розробку, плани розслідування та заплановані тактичні операції. В ієрархії злочинних дій виділяються такі заходи протидії: виявлення, підкуп, залякування й інший вплив на потерпілих та свідків з метою їх схилення до давання «необхідних» угрупованню свідчень; максимальне використання недосконалості чинної системи утримання в пенітенціарних установах з метою встановлення нелегальних зв'язків з арештованими членами злочинних угруповань та

погодження заходів протидії; наймання на засоби «общаку» адвокатів високої кваліфікації, створення адвокатських груп для підслідних; приховування підозрюваних поза межами України та надання їм фальшивих документів; знищення слідів зброї та засобів злочинної діяльності; симуляція захворювань; тиск через засоби масової інформації; цілеспрямована дискредитація працівників оперативних підрозділів, слідчих, прокурорів, слідчих суддів і суддів, у тому числі шляхом наклепів, що містяться в заявах і скаргах; використання корумпованих зв'язків, а також підкуп слідчих, суддів, працівників правоохоронних органів та прокуратури; спроби вербування зазначених учасників кримінального процесу сторони обвинувачення за допомогою компрометуючих матеріалів [109]. Загалом такий підхід може бути підтриманий щодо діяльності організованих злочинних угруповань, крім позиції щодо використання послуг висококваліфікованих адвокатів та адвокатських груп, адже така діяльність є правомірною формою реалізації права особи на захист від кримінального переслідування, хоча дійсно, необхідно звернути увагу й на те, що вказані особи нерідко зловживають своїми повноваженнями та процесуальними правами для створення штучних умов щодо затягування досудового розслідування, виступають посередниками у формах корупційної комунікації між працівниками правоохоронних органів та криміналітетом тощо.

Використовуючи як відповідний критерій стадійність злочинної діяльності, можна виокремити: *по-перше*, протидію, яка здійснюється на етапі підготовки до вчинення кримінального правопорушення; *по-друге*, протидію, яка здійснюється на стадії безпосереднього вчинення кримінального правопорушення (інсценування тощо); *по-третьє*, посткримінальну протидію, яка реалізується особою після вчинення кримінального правопорушення. Водночас слушно наголосити на тому, що форми посткримінальної протидії, як свідчить вивчення матеріалів практики, визначаються тим чи встановлена та затримана особа, яка вчинила відповідне кримінальне правопорушення.

У контексті розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності як самостійної комплексної форми протидії, яка становить найбільшу суспільну небезпеку, є здійснення протиправних дій щодо учасників кримінального провадження з метою протиправного впливу на модель їх діяльності та лінію поведінки під час здійснення досудового розслідування, що потребує відповідного реагування з боку правоохоронних органів [док. див.: 144; 145; 146; 147; 148]. Зважаючи на підвищений рівень суспільної небезпеки вказаної форми протидії розслідуванню, відповідна форма діяльності правоохоронних органів врегульована на рівні окремого нормативно-правового акта – Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [116], яким визначають засадничі основи діяльності правоохоронних органів за вказаним напрямом роботи. Так, відповідно до ст. 1 вказано закону, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, - це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя. Крім того, слушно звернути увагу й на перелік визначений у законі перелік осіб, які мають право на забезпечення безпеки, зокрема до них віднесено: особу, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню, розкриттю кримінального правопорушення; потерпілий або його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений, захисник і законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням; представник юридичної особи щодо якої здійснюється провадження; персонал органу пробації; свідок; викривач; експерт, спеціаліст, перекладач, понятий; члени

сімей та близькі родичі таких осіб щодо який робляться спроби вплинути на учасників кримінального провадження. Вище викладене свідчить, що законодавець на сучасному етапі ґрунтовно підійшов до визначення кола осіб, які мають право на забезпечення безпеки у межах аналізованого нормативно-правового акту, зокрема й, фактично, трактуючи кримінальне судочинство у доволі широкому значенні включаючи до його структури й стадію виявлення кримінальних правопорушень, їх припинення та розкриття і відповідно осіб, які приймають участь у такій діяльності навіть за умови, що в подальшому останні не будуть учасниками кримінального провадження, зокрема наприклад позаштатних негласних працівників тощо [116].

Аналіз вказаних норм свідчить, що на сучасному етапі на законодавчому рівні закріплено доволі широкий інструментарій, спрямований на забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а щодо окремих категорій осіб сформульовано додаткові запобіжники із метою унеможливлення їх ідентифікації та встановлення їх участі у розкритті злочину. Так, відповідно до положень ст. 15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» не підлягають розголошенню та передачі для використання в кримінальному провадженні відомості про негласних штатних та позаштатних працівників, які брали участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, дані працівників оперативно-технічних підрозділів та оперативної служби, які їх організували, забезпечували та проводили [116].

Зважаючи на предмет дослідження нашого підрозділу, слушно акцентувати увагу на особливостях організації роботи оперативних підрозділів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Науковці відзначають, що отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які мають право на забезпечення безпеки, може відбуватися як під час кримінального провадження, так і під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Орган (підрозділ), що здійснює

оперативно-розшукову діяльність щодо осіб, які беруть участь або сприяють виявленню, попередженню, припиненню злочинів, повинен з'ясовувати наявність таких загроз, вчасно приймати рішення про застосування заходів безпеки. Така інформація може бути отримана під час: а) оперативного обслуговування певної території або об'єктів; б) провадження по заведеній оперативно-розшуковій справі, що забезпечена негласними працівниками; в) оперативного супроводження кримінального провадження. Відомчі накази МВС України визначають, що у разі встановлення фактичних даних, що вказують на ознаки готування до вчинення злочину проти життя, здоров'я, житла, майна працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, оперативними підрозділами здійснюється комплекс заходів, спрямованих на запобігання та припинення протиправних дій і забезпечення безпеки вказаних осіб. Керівник оперативного підрозділу, який виявив вищезазначені фактичні дані, організує їх перевірку з метою встановлення реального існування загрози вказаним категоріям осіб та причинного зв'язку між готуванням до злочину, участю особи в кримінальному судочинстві чи службовою діяльністю працівника суду і правоохоронних органів. Перевірка даних, що свідчать про загрозу життю, здоров'ю, житлу і майну особам, які мають право на забезпечення безпеки, є обов'язковим елементом, що визначає якість отриманої інформації та можливість її подальшого використання. Якщо взяти до уваги такі наслідки процесу забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства як залучення значних сил та засобів, відволікання правоохоронців від повсякденних завдань, великі фінансові витрати, то якісній перевірці повинна приділятися значна увага [53].

Так, вивчення практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що, фактично, вказана робота організовується за двома напрямками залежно від особливостей початку кримінального провадження щодо організованих форм злочинної діяльності: *по-перше*, виявлення працівниками оперативного

підрозділу фактів протиправних дій щодо учасників кримінального провадження; *по-друге*, безпосереднє вжиття працівниками оперативних підрозділів заходів, які спрямовані на забезпечення безпеки таких осіб. У контексті оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності необхідно наголосити, що концептуально важливою є реалізація принципу наступальності та відсутність у працівників оперативних підрозділів пасивної позиції очікування та відповідних звернень щодо необхідності забезпечення безпеки учасника кримінального провадження. Розслідування такої категорії кримінальних проваджень апріорі має орієнтувати відповідні оперативні підрозділи щодо можливості виникнення загрози учасникам кримінального провадження, що вимагає від останніх: *по-перше*, аналітичного опрацювання наявної у розпорядженні оперативної та іншої інформації з метою оцінки вірогідності виникнення оперативно-тактичної ситуації, яка характеризується формуванням різного ступеня загрози для відповідного учасника кримінального судочинства; *по-друге*, вжиття відповідних заходів, які спрямовані на недопущення розвитку можливої протиправної поведінки щодо учасників кримінального провадження; *по-третє*, формування типової моделі заходів, які будуть вживатись у разі виникнення реальної загрози учаснику кримінального провадження. Необхідно звернути увагу, що вивчення практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що у разі ефективної та планової оперативної розробки злочинного угруповання реалізація вказаного напрямку роботи частково розпочинається ще до внесення відомостей до ЄРДР, оскільки в ході документування злочинної діяльності:

- встановлюються особи, які в подальшому можуть бути свідками у кримінальному провадженні та здійснюється процедура аналітичної оцінки: а) важливості показань таких осіб у загальній структурі доказування (94%) [п. 14 Додатка Б]; б) взаємозв'язків таких осіб із конкретним злочинним угрупованням або з іншими особами, які систематично включені у діяльність кримінального середовища (97%) [п. 14 Додатка Б]; в) зв'язків таких осіб, за

допомогою яких на учасника кримінального провадження може вчинитись протиправний вплив (95%) [п. 14 Додатка Б]. Наголосимо, що під час такого вивчення у межах оперативної розробки, на нашу думку, додатково особливу увагу необхідно звернути на такі фактори: а) чи не є особа підозрюваним в іншому кримінальному провадженні та вірогідність застосування до неї запобіжного заходу у виді тримання під вартою; б) наявність у особи близьких родичів чи членів сім'ї, які відбувають покарання у виді позбавлення волі чи взяті під варту у межах інших кримінальних проваджень. Вивчення таких даних є необхідним, зважаючи на значний криміногенний вплив лідерів кримінального середовища на установи виконання покарань, що створює умови для протиправного безпосереднього впливу на таких осіб і, як наслідок, опосередкованого впливу на учасника кримінального середовища. Відповідно до ст. 10 Кримінально-виконавчого кодексу України [75], до засуджених можуть додатково застосовуватись такі заходи забезпечення безпеки: ізольоване тримання; переведення в іншу установу виконання покарань; переведення засудженого в безпечне місце;

- аналізується рівень та форми участі негласних працівників, які брали участь у здійсненні оперативної розробки злочинного угруповання на предмет: а) ймовірності виникнення необхідності їх допиту як свідків у кримінальному провадженні; б) оцінка загрози їх розшифрування після початку кримінального провадження;

- аналізується форма поведінки учасників злочинного угруповання під час розслідування інших кримінальних проваджень, що дозволяє екстраполювати вказані моделі та прогнозувати окремі тактичні ризики, які можуть виникнути під час розслідування кримінального провадження.

У разі виникнення таких ризиків оперативними підрозділами може вживатись відповідна система заходів, які включають:

по-перше, агентурно-оперативне перекриття таких осіб, основними завданнями якого є своєчасне виявлення протиправних контактів та фактів

протиправного впливу представників злочинного середовища на учасників кримінального провадження;

по-друге, вжиття оперативно-профілактичних заходів з метою недопущення протиправного впливу на таких осіб;

по-третьє, орієнтування оперативних підрозділів установ виконання покарань щодо необхідності поглибленого оперативного вивчення, посилення оперативного контролю та вжиття режимних заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки осіб, які знаходяться в установах виконання покарань і через яких може вчинятись тиск на учасників кримінального провадження;

по-четверте, на стадії реалізації матеріалів оперативної розробки, обов'язкове інформування слідчого про можливість виникнення таких загроз та необхідності активного моніторингу поведінки особи під час досудового розслідування.

При цьому, у разі наявності заведеної оперативно-розшукової справи оперативний моніторинг за такими особами повинен продовжуватись з метою виявлення можливих загроз безпеці учасників кримінального судочинства. Наведене зумовлюється тим, що, як свідчить практика, статистика безпосередніх звернень учасників кримінального провадження, які не є працівниками правоохоронних органів щодо вжиття відповідних заходів забезпечення безпеки, є доволі низькою, що, на нашу думку, зумовлено: *по-перше*, недооцінкою такими особами реального рівня загрози; *по-друге*, недовірою та відсутністю переконання щодо дієвості відповідних механізмів, які можуть бути вжиті правоохоронними органами під час забезпечення відповідних заходів безпеки.

Продовжуючи, необхідно звернути увагу, що значно складнішим є виявлення таких загроз та їх своєчасна нейтралізація у випадках початку кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності не за реалізованими матеріалами оперативних розробок щодо організованих злочинних угруповань. Закономірно, що навіть у такому випадку у межах

виконання своїх безпосередніх повноважень працівники оперативного підрозділу володіють окремими систематизованими даними щодо злочинного угруповання, але, зважаючи на те, що угруповання не знаходилось в активній оперативній розробці, вказані дані можуть бути: а) неточними, зокрема інформація від негласних працівників, яка не перевірялась за допомогою інших оперативно-розшукових заходів; б) застарілими, оскільки тимчасове припинення злочинної діяльності такого угруповання могло призвести до втрати посиленої оперативної уваги щодо нього з боку оперативних підрозділів тощо.

Зважаючи на викладене, необхідно відзначити, що у даному випадку виявлення фактів реальної загрози окремим учасникам кримінального провадження потребує відповідного ретельного спостереження за учасниками кримінального провадження, які не є працівниками правоохоронних органів, як з боку слідчого, так і працівників оперативних підрозділів. Опрацювання матеріалів практики свідчить, що типовими ознаками, які свідчать про погрози та здійснення інших форм тиску на учасників кримінального провадження, є: *по-перше*, різка зміна поведінки учасника кримінального провадження під час досудового розслідування, яка може полягати у: а) зміні раніше наданих показань, які не корелюють із наявними у кримінальному провадженні матеріалами; б) систематичній неявці на виклик слідчого; *по-друге*, раптова зміна місця проживання або виїзд за межі України; *по-третє*, необґрунтована відмова від реалізації окремих процесуальних прав, зокрема права на цивільний позов тощо; *по-четверте*, поведінкові зміни особи під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема у випадках, коли особа не здійснює фактичної протидії розслідуванню, але її поведінка та стан свідчить про перебування у стресовому стані та стані тривожності. Наголосимо, що окремі із цих чинників можуть бути не пов'язаними із відповідним протиправним впливом на учасника кримінального провадження, але під час розслідування організованих форм злочинної діяльності не повинні

залишатись поза увагою слідчого і за результатами їх виявлення повинні вживатись окремі заходи, зокрема:

по-перше, проведення слідчим розмови з учасником кримінального провадження щодо причин, які зумовили кардинальну зміну його лінії поведінки під час досудового розслідування. Водночас необхідно звернути увагу, що таке спілкування слідчого буде результативним лише у випадках встановлення високого рівня психологічного контакту та довіри з учасником кримінального провадження під час попереднього спілкування та уміння слідчого аргументовано переконати особу щодо ефективності механізмів, які можуть реалізуватись правоохоронними органами для забезпечення його особистої безпеки;

по-друге, надання доручення оперативним підрозділам щодо проведення оперативного вивчення учасника кримінального провадження. Наразі нормативні документи, які регулюють процедури здійснення оперативно-розшукової діяльності та подальшого кримінального переслідування, не передбачають застосування негласного інструментарію з метою вивчення осіб, щодо яких не здійснюється кримінальне переслідування, за виключенням можливостей використання негласного інструментарію для вивчення осіб, з якими планується встановлення конфіденційного співробітництва. Зважаючи на викладене, на нашу думку, у відомчих нормативних документах, які регулюють оперативно-розшукову на негласну діяльність оперативних підрозділів, слушно визначити окремий алгоритм «оперативного вивчення особи, щодо якої не здійснюється оперативна розробка чи кримінальне переслідування». На нашу думку, *оперативне вивчення особи, щодо якої не здійснюється оперативна розробка чи кримінальне переслідування*, – це система гласних та негласних агентурно-оперативних заходів, які входять до системи оперативного (ініціативного) пошуку, спрямованих на вивчення способу життя, зв'язків та інших даних про особу з метою встановлення мотивації її поведінки під час досудового розслідування та своєчасного виявлення обставин, які свідчать про здійснення на таку особу протиправного

тиску з боку підозрюваного чи його зв'язків, а також наявність реальної загрози життю чи здоров'ю особи та/або членам її сім'ї чи близьким родичам. У межах такого вивчення можуть вживатись: агентурно-оперативні заходи; заходи, передбачені оперативним (ініціативним) пошуком; застосовуватись методики кримінального аналізу та інших форм аналітичної роботи. Більше того, звернімо увагу, що реалізація такої організаційної форми роботи оперативних підрозділів не лише може вирішувати завдання щодо своєчасного виявлення загрози учасникам кримінального провадження, а й забезпечувати інформаційну підтримку процесу досудового розслідування у частині мотивації поведінки окремих учасників кримінального провадження.

Продовжуючи, відзначимо, що наразі у межах оперативно-розшукового законодавства сформульовано відповідну організаційну систему діяльності оперативних підрозділів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, зокрема наявність достовірної інформації щодо загрози учаснику кримінального судочинства є підставою для заведення відповідної оперативно-розшукової справи, у межах якої вживається відповідний комплекс заходів, спрямований на: а) запобігання та припинення протиправних діянь щодо учасників кримінального судочинства; б) вжиття заходів щодо забезпечення безпеки таких осіб.

Водночас необхідно відзначити, що опрацювання практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що обов'язковою умовою для заведення такої оперативно-розшукової справи є встановлення реальної загрози вказаним категоріям осіб та причинного зв'язку між готуванням до злочину, участю особи в кримінальному судочинстві, а безпосереднє встановлення таких даних покладається на керівника оперативного підрозділу. Зважаючи на викладене, необхідно також звернути увагу, що сучасна практика реалізації цього напрямку роботи оперативних підрозділів, на жаль, відбувається доволі диференційовано, залежно від статусу відповідного учасника кримінального провадження, зокрема працівники правоохоронних органів, фактично, знаходяться під надійнішим захистом за рахунок функціонування спеціальних

суб'єктів, основним функціональним обов'язком яких є захист працівників правоохоронних органів.

Водночас необхідно звернути увагу, що чинні нормативно-правові акти не визначають організаційну форму та інструментарій, який може використовуватись для встановлення таких даних і тому, на нашу думку, доцільним є запровадження категорії «оперативне вивчення особи, щодо якої не здійснюється оперативна розробка чи кримінальне переслідування», у межах якої й можуть проводитись такі перевірки.

Вивчення практики роботи відповідних оперативних підрозділів свідчить, що у разі підтвердження відповідної інформації керівник оперативного підрозділу приймає рішення щодо початку оперативної розробки відповідної особи або групи осіб, які готують злочини щодо учасників кримінального судочинства. Крім того, необхідно відзначити виключний перелік підстав для заведення такої оперативно-розшукової справи: *по-перше*, наявність перевірених фактичних даних про готування вчинення злочину; *по-друге*, особа, яка готує такий злочин не є фігурантом іншої оперативної розробки та підозрюваним у відповідному кримінальному провадженні; *по-третьє*, особа або її близькі родичі, стосовно якої/яких готується вчинення злочину, виконує/виконують службові обов'язки чи є учасником кримінального судочинства; *по-четверте*, особа або її близькі родичі, стосовно якої/яких готується вчинення злочину, виконує/виконують службові обов'язки в інших провадженнях такого роду.

В інших випадках установлення та фіксація фактичних даних про готування особи до вчинення злочину і вжиття встановлених законодавством заходів безпеки здійснюється виключно в межах ОРС чи досудового розслідування, фігурантом яких є зазначена особа.

Підставою заведення таких ОРС є письмова заява особи, письмове повідомлення посадової особи щодо реальних загроз їх життю, здоров'ю, майну або членам їх сімей та близьких родичів у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків або участі в кримінальному судочинстві, а також

інформація про такі факти, що надійшла з інших джерел. Крім того, зазначені підстави можуть міститися в дорученнях слідчого чи прокурора, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді або повідомленнях правоохоронних органів, у тому числі інших держав.

Відзначимо, що, як і за іншими категоріями оперативно-розшукових справ, оперативна розробка таких осіб здійснюється планово. Практика роботи оперативних підрозділів свідчить, що у межах реалізації такого плану в обов'язковому порядку визначаються: *по-перше*, заходи, спрямовані на деталізацію конкретної форми загрози та ідентифікацію осіб, які можуть бути залучені чи вже беруть участь у готуванні злочину щодо учасника кримінального провадження; *по-друге*, заходи, спрямовані на ускладнення реалізації злочинного наміру та недопущення вчинення відповідного кримінального правопорушення, які передбачають тісну співпрацю з іншими правоохоронними органами, зокрема й у частині забезпечення фізичної охорони відповідного учасника кримінального провадження; *по-третьє*, заходи, спрямовані на документування конкретних фактів, які свідчать про готування злочину щодо учасника кримінального провадження, члена його сім'ї чи близького родича, а також встановлення усіх учасників такої злочинної діяльності; *по-четверте*, організаційно-тактичні особливості реалізації матеріалів такої оперативної розробки шляхом початку кримінального переслідування відповідної категорії осіб.

Також необхідно звернути увагу й на те, що реалізація матеріалів таких оперативних розробок у разі розслідування організованих форм злочинної діяльності не повинна бути підставою для припинення заходів оперативного контролю за відповідним учасником кримінального провадження, оскільки, як свідчить практика, розслідування таких кримінальних проваджень є доволі тривалим процесом і через відповідний проміжок часу відповідні форми протиправного впливу на учасника кримінального провадження можуть повторюватись із залученням інших осіб, а також в окремих випадках рівень загрози його особистій безпеці може суттєво зростати у зв'язку із

конфронтацією такої особи із представниками кримінального середовища. Саме тому цілком логічним є те, що відповідна система заходів, які передбачені оперативним (ініціативним) пошуком, може проводитись й після початку кримінального провадження за вказаними фактами. Водночас законодавець необґрунтовано обмежує можливість проведення таких заходів оперативними підрозділами ініціативно, а вимагає у кожному випадку їх погодження зі слідчим та прокурором. Такий підхід видається не зовсім виправданим, адже, фактично, бюрократизує роботу оперативного працівника навіть у частині проведення оперативно-розшукових заходів, які не передбачають будь-яких обмежень прав і свобод громадян. Більше того, за необхідності проведення негласних заходів кваліфікованого характеру у межах розпочатих кримінальних проваджень, останні проводяться у формі негласних слідчих (розшукових) дій.

Продовжуючи, необхідно звернути увагу й на окремі проблемні питання щодо реалізації такої функції працівників оперативних підрозділів. Так, вивчення слідчо-оперативної практики дозволяє виявити відповідні тенденції, які спостерігаються за даним напрямом роботи:

по-перше, низька статистика безпосередніх звернень і заяв щодо необхідності вжиття заходів забезпечення безпеки щодо окремих учасників кримінального провадження, що вимагає обов'язкового ініціативного оперативного контролю за окремими учасниками кримінального провадження з боку оперативних підрозділів ще на етапі оперативної розробки злочинного угруповання і на початковому етапі кримінального провадження;

по-друге, низький рівень ефективності негласних слідчих (розшукових) дій у межах таких кримінальних проваджень, оскільки поінформованість учасників злочинного угруповання щодо початку відносно них кримінального провадження за вказаними фактами спонукає їх до припинення злочинної діяльності та будь-яких форм контактів з учасниками кримінального провадження, що ускладнює фіксацію фактів такої злочинної діяльності;

по-третьє, формування основного масиву фактичних даних щодо

протиправних дій стосовно учасників кримінального провадження до внесення відомостей до ЄРДР, що вимагає застосування усього спектра передбачених нормативними документами заходів для отримання інформації, яка може бути використана у кримінальному провадженні.

Продовжуючи, на нашу думку, доцільно проаналізувати функціональну спрямованість окремих форм негласної діяльності та оперативно-розшукових заходів саме у контексті встановлення фактів загрози учасникам кримінального провадження та її реалізації:

- використання інструментарію конфіденційного співробітництва спрямовується на вирішення таких завдань:

- встановлення реакції членів організованого злочинного угруповання на поведінку під час досудового розслідування окремих учасників кримінального провадження. Зважаючи на це, наголосимо, що можливості конфідентів у даному випадку спрямовуються на виявлення реакцій осіб, які не затримані у межах кримінального провадження і знаходяться на волі. Водночас в окремих випадках слушним є й використання відповідних можливостей оперативних підрозділів установ виконання покарань для встановлення реакцій на поведінку учасника кримінального провадження особами, які знаходяться у слідчих ізоляторах та виправних колоніях. Насамперед у цьому контексті важливим є встановлення початкової емоційно-психологічної реакції лідера злочинного угруповання та його оточення, оскільки саме вказані особи, як правило, визначають форми подальшого тиску на відповідного учасника кримінального провадження. Відзначимо, що найбільш негативними є реакції щодо співпраці затриманих учасників злочинного угруповання із правоохоронними органами, оскільки це сприймається не лише як зрада відповідної групи, а й як неприпустиме порушення норм та правил поведінки, які встановлені неформальними нормами кримінальної субкультури;

- встановлення можливих форм протиправного впливу на відповідного учасника кримінального провадження. Наголосимо, що важливість отримання такої інформації на початковому етапі має ключове значення, оскільки

спрямовує подальшу роботу оперативних підрозділів. Зокрема, у контексті вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів щодо учасників кримінального провадження, то специфіка реалізації злочинного наміру зумовлюється метою, яка переслідується, зокрема: а) фактичне припинення участі особи у кримінальному провадженні, що передбачає її фізичну ліквідацію; б) зміна лінії поведінки особи під час розслідування кримінального провадження; в) невжиття заходів, які спрямовані на здійснення протиправного впливу на особу під час кримінального провадження, але планування щодо неї вчинення злочину з мотивів помсти. Закономірно, що відповідна мета впливу на учасника кримінального провадження зумовлює і відповідну систему протиправних дій і, як наслідок, механізми організації роботи оперативних підрозділів щодо їх нейтралізації;

- оперативний контроль за відповідним учасником кримінального провадження з метою як своєчасного виявлення фактів протиправного впливу, так і тенденцій його розвитку. Вирішення такого завдання, як правило, створює значні труднощі, оскільки у випадках, коли учасник кримінального провадження раніше не був об'єктом оперативної уваги, у його оточенні відсутні негласні працівники, спроможні вирішувати такі завдання. Водночас у результаті ретельного вивчення оперативно-тактичної ситуації та оцінки рівня загрози, на нашу думку, в окремих випадках доцільним є й прийняття рішення щодо встановлення конфіденційного співробітництва з особою, яка входить до оточення учасника кримінального провадження;

- *проведення оперативно-розшукових заходів, у межах оперативного (ініціативного) пошуку.* Наразі у межах оперативного пошуку відповідним підрозділам надано право на застосування доволі широкого інструментарію, спрямованого на отримання необхідних фактичних даних для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності. Не вдаючись до детального аналізу сутності оперативного (ініціативного) пошуку, оскільки це виходить за межі предмета нашого дослідження, останній можна визначити як комплекс конспіративних заходів, що не порушує права і свободи громадян, який

проводиться працівником оперативного підрозділу і спрямований на виявлення, запобігання та припинення кримінальних правопорушень. У контексті виявлення фактів, які свідчать про наявність загрози учаснику кримінального провадження, працівниками оперативного підрозділу на початковому етапі до заведення оперативно-розшукової справи можуть здійснюватися такі заходи:

а) розвідувальне опитування, тобто спілкування з особою, що здійснюється на добровільних засадах з метою отримання фактичних даних, які становлять інтерес для працівників оперативних підрозділів. Практика роботи оперативних підрозділів свідчить, що, з тактичного боку, у разі наявності початкової інформації щодо протиправного впливу на учасника кримінального провадження, розвідувальне опитування доцільно проводити серед його близького оточення, оскільки особа, відчуваючи загрозу та відповідний рівень розгубленості, може активно приховувати інформацію щодо таких фактів. Водночас оточення особи є більш сприятливим середовищем для отримання відповідної інформації. Зокрема, систематизуючи окремі положення, слушно звернути увагу, що предметом такого опитування є встановлення обставин щодо: а) систематичних нових контактів учасника кримінального провадження з особами, які не входять до його звичного оточення та кола спілкування; б) контактів з окремими особами за незвичних обставин, які не є характерними для учасника кримінального провадження; в) суттєвих змін у матеріальному становищі особи; г) змін у звичній поведінці та способі життя особи, зокрема вжиття особою самостійно додаткових заходів щодо забезпечення особистої безпеки та безпеки свого місця проживання тощо; д) повідомлення особою певної інформації, яка може свідчити про наявність реальної загрози його життю чи здоров'ю у зв'язку з участю у кримінальному провадженні; е) обговорення особою планів щодо зміни місця проживання тощо. Необхідно наголосити, що за результатами проведення таких заходів можуть бути встановлені не лише факти протиправного впливу на учасника кримінального провадження, що пов'язані із потенційною

загрозою його особистій безпеці, а й інші факти протиправної діяльності щодо учасника кримінального провадження, зокрема й таких, у яких він бере безпосередню участь, зокрема отримання ним неправомірної винагороди за зміну лінії своєї поведінки під час досудового розслідування. Зважаючи на те, що розвідувальне опитування є заходом переважно спрямованим на отримання початкової інформації за результатами його проведення працівник оперативного підрозділу планує інші заходи у межах оперативного (ініціативного) пошуку;

б) *візуальне спостереження*. Як відзначають науковці, візуальне спостереження є одним із основних заходів, за допомогою якого оперативні підрозділи здійснюють оперативно-розшукові та контррозвідувальні заходи та НС(Р)Д за кримінальними провадженнями, вирішують завдання негласного документування щодо осіб, які: ведуть розвідувально-підривну діяльність, готують та вчиняють терористичні акти, протидіють організованим групам та злочинним організаціям, авторитетам злочинного світу, професійним злочинцям тощо [132]. Інші науковці звертають увагу, що візуальне спостереження можна визначити як збирання фактичних даних, необхідних для протидії злочинності, що здійснюють уповноважені законом суб'єкти, шляхом візуального спостереження за рухомими та стаціонарними об'єктами в публічно доступних місцях, зокрема із застосуванням технічних засобів. Розвиваючи свою позицію, вчені до завдань візуального спостереження відносять: виявлення в діях окремих осіб ознак замаху, вчинення чи приготування до злочину; запобігання кримінально каранним діянням або власне їх припинення; встановлення місцезнаходження осіб, оголошених у розшук; виявлення місць зберігання, каналів постачання та збуту зброї, майна, здобутого злочинним шляхом, виготовлення та збуту наркотиків; встановлення складу та структури організованих злочинних формувань; виявлення злочинних схем, за якими вчиняють протиправну діяльність, пов'язану з наркобізнесом, контрабандою, відмиванням брудних грошей тощо; отримання інформації про спосіб життя, поведінку, зв'язки, матеріальне

становище фігурантів оперативно-розшукових справ та їх зв'язків; документальна фіксація обставин кримінального правопорушення, які належать до предмета доказування; забезпечення проведення інших оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій; виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів [38]. У свою чергу А.М. Черняк відзначає, що аналіз законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів дозволяє дійти висновку, що спостереження за особою проводиться для пошуку, фіксації і перевірки відомостей про особу, її поведінку та тих осіб, з якими така особа контактує. Крім того, візуальне спостереження може проводитись для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, забезпечення безпеки НС(Р)Д [173].

Підтримуючи запропоновану вченими систему завдань, необхідно наголосити, що під час вирішення завдань щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, візуальне спостереження характеризується своєю специфікою:

по-перше, об'єктом такого спостереження може бути особа, яка не причетна до вчинення кримінального правопорушення чи будь-яких інших форм протиправної діяльності;

по-друге, в окремих випадках особа може бути поінформована щодо здійснення за нею візуального спостереження з метою виявлення протиправної діяльності щодо неї з боку інших осіб;

по-третьє, таке спостереження не спрямоване на фіксацію протиправних дій особи, за якою воно встановлене. Водночас необхідно звернути увагу, що у разі оперативного вивчення учасника кримінального судочинства у зв'язку із кардинальною зміною лінії його поведінки під час досудового розслідування під час візуального спостереження у діях такої особи можуть бути виявлені ознаки кримінального правопорушення, зокрема у випадках висунення версії, що зміна поведінки особи може бути пов'язана із застосуванням щодо неї

відповідних форм протиправного впливу, а за результатами вивчення встановлено, що остання пов'язана із отриманням особою матеріальної вигоди чи інших благ від представників злочинного середовища.

Крім того, можна визначити, що основними завданнями такого спостереження є: а) встановлення фактів спостереження за особою або її переслідування з боку представників злочинного угруповання без безпосереднього контакту з метою формування у особи відчуття незахищеності та впливу на її поведінку під час досудового розслідування; б) виявлення та фіксація системи зв'язків особи та її контактів; в) встановлення форми, регулярності та змісту таких контактів; г) за можливості документування фактів погроз особі та інших форм протиправного впливу.

Практика роботи правоохоронних органів свідчить, що за результатами візуального спостереження встановлюються: а) особи, які безпосередньо погрожують учасникам кримінального провадження; б) реальні факти погроз чи інші факти протиправного впливу на учасників кримінального провадження; в) особи, які в подальшому можуть бути фігурантами оперативної розробки у зв'язку із вчиненням протиправного впливу на особу, яка є учасником кримінального провадження.

Для супроводження заходів захисту працівників Національної поліції України та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також членів їх сімей та близьких родичів з метою своєчасного виявлення ознак готування до вчинення посягання на їх життя, здоров'я, житло та майно за згодою цих осіб, у порядку передбаченому законодавством, можуть проводитися заходи аудіо-, відеоконтролю, щодо зняття інформації з електронних інформаційних систем, спостереження за річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтролю приміщень та з установами місцезнаходження радіоелектронного засобу, які їм належать.

У разі встановлення фактичних даних про готування до вчинення злочину проти життя, здоров'я, житла, майна працівників органів (підрозділів) Національної поліції України, у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також

осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, особою, яка є фігурантом кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений, підсудний), керівник оперативного підрозділу (підрозділу внутрішньої безпеки) невідкладно інформує про це орган досудового розслідування, що здійснює вказане провадження та прокурора.

Координацію діяльності оперативних підрозділів щодо застосування заходів безпеки, запобігання та припинення фактів готування до вчинення злочинів проти життя, здоров'я, житла, майна, членів сімей та близьких родичів працівника Національної поліції України здійснюють підрозділи Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України. Після відкриття кримінального провадження за результатами реалізації матеріалів такої ОРС заходи оперативного (ініціативного) пошуку оперативного підрозділу, інші заходи фізичного захисту особи, проводяться виключно за погодженням з відповідним органом досудового розслідування та прокурором.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ОКРЕМИХ ФОРМ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Організаційно-тактичні особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості

Формування дієвих рекомендацій щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування організованих форм злочинної діяльності вимагає диференційованого підходу, оскільки вивчення оперативно-слідчої практики свідчить про суттєві відмінності між організованими формами злочинної діяльності загальнокримінальної та економічної спрямованості. Закономірно, що й діяльність оперативних підрозділів за вказаними напрямками матиме суттєві відмінності, які насамперед зумовлені окремими особливостями злочинних угруповань певного типу [док. див.: 21; 22; 23; 24; 51; 72; 90; 96; 141; 160; 165; 183]. Розпочинаючи аналіз, слушно звернути увагу на окремі особливості як якісних характеристик злочинної діяльності угруповань загальнокримінальної спрямованості, так і сучасний стан оперативної роботи за вказаним напрямком, що й визначає специфіку подальшого оперативно-розшукового забезпечення такої категорії кримінальних проваджень.

Аналізуючи стан оперативно-розшукової роботи, необхідно звернути увагу на усталений перелік суб'єктів, які здійснюють оперативно-розшукову протидію таким кримінальним правопорушенням. Так основними суб'єктами за цією лінією роботи є основні та допоміжні підрозділи НП України. Необхідно звернути увагу, що, незважаючи на суттєву структурно-функціональну перебудову оперативних підрозділів НП України, у їх межах

збережено багаторічну практику протидії організованій злочинній діяльності у частині:

по-перше, напрацьованих методик та досвіду оперативного обслуговування організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості та основних ліній роботи щодо протидії їх злочинній діяльності;

по-друге, наявність відносно стійких позицій у кримінальному середовищі, що забезпечує системний оперативний контроль за криміногенними процесами та можливість своєчасного отримання інформації під час безпосереднього розслідування, яка має значення для прийняття організаційно-тактичних рішень;

по-третє, наявність значних масивів систематизованої оперативної інформації у формі інформаційних масивів та обліків оперативного призначення, де накопичена інформація щодо: а) функціонуючих злочинних угруповань на відповідній території чи у регіоні; б) лідерів та активних учасників організованих злочинних угруповань; в) системи зв'язків організованих злочинних угруповань; г) інфраструктури організованої злочинності;

по-четверте, напрацьованих моделей співпраці між оперативними підрозділами НП України та оперативними підрозділами установ виконання покарань у частині обміну оперативною та іншою інформацією, а також спільного проведення негласних заходів з використанням сил оперативних підрозділів установ виконання покарань;

по-п'яте, напрацьована система тактичних прийомів та організаційних моделей отримання оперативної інформації у злочинному середовищі, зокрема й безпосереднього проведення пошукових заходів із використанням можливостей допоміжних (негласних) оперативних підрозділів.

Наголосимо, що наведені можливості значно підвищують рівень оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності

загальнокримінальної спрямованості, а відновлення функціонування підрозділів стратегічних розслідувань, які здійснюють протидію організованим формам злочинної діяльності, значно посилило цей напрям роботи.

Аналіз слідчо-оперативної практики, крім описаних нами вище напрямів роботи оперативних підрозділів, вимагає аналізу спеціальних напрямів, які є характерними під час реалізації комплексних заходів щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень стосовно організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості, зокрема:

по-перше, організація системної взаємодії із пенітенціарними установами: виправними колоніями та слідчими ізоляторами (84%) [п. 15 Додатка Б]. Як наголошують дослідники, система завдань вказаних підрозділів має багато спільних напрямів, зокрема своєчасне виявлення, попередження та розкриття злочинів; виявлення та знешкодження організованих та інших угруповань; розшук осіб, які переховуються від слідства та суду/ухиляються від відбування кримінального покарання; проведення профілактичних заходів щодо осіб, які відносять себе до категорії «ворів в законі», лідерів та авторитетів злочинного середовища; сприяння кримінальному судочинству, виконанню покарань і забезпечення відшкодування збитків; виявлення та розкриття нелегальних каналів постачання на об'єкти установи наркотиків, спиртних напоїв, грошей та інших заборонених предметів; виявлення та попередження зв'язків персоналу установи із спецконтингентом; розшук осіб, які вчинили втечу з установи виконання покарань [29]. О.І. Козаченко зазначає, що проведене дослідження практичної діяльності правоохоронної системи України дозволяє доповнити їх такими додатковими формами: тимчасова передача негласних співробітників УВП оперативним підрозділам НП України для розробки затриманих та заарештованих в ізоляторах тимчасового тримання; обмін досвідом оперативно-розшукової діяльності;

проведення сумісних комплексних навчань; участь керівників у нарадах і розробках проведення оперативно-тактичних операцій тощо [63].

У контексті оперативно-розшукового забезпечення розслідування організованих форм злочинної діяльності реалізація цього напряму зумовлюється:

а) обранням щодо підозрюваних у таких провадженнях запобіжного заходу у виді тримання під вартою та поміщення їх до СІЗО. Необхідно наголосити, що така практика суттєво посилилась, оскільки відповідно до п.4 ч.4 ст.183 КПК України слідчому судді надано право безальтернативно застосовувати запобіжний захід у виді тримання під вартою до осіб, які вчинили злочини, передбачені ст. 255-255-3 КК України;

б) необхідністю систематичного оперативного контролю за підозрюваними у СІЗО з метою виявлення обставин та фактів, які можуть суттєво вплинути на перебіг розслідування;

в) обов'язком оперативних підрозділів проводити негласні заходи щодо лідерів та активних учасників організованих злочинних угруповань, зокрема і їх оперативних розробок в умовах ізоляції силами оперативних підрозділів установ виконання покарань;

г) отриманням іншої оперативної інформації щодо попереднього відбування кримінального покарання чи тримання під вартою підозрюваного. Як відзначає Д.М. Цехан, обов'язковій передачі територіальним підрозділам підлягає наявна у оперативних підрозділів установ виконання покарань інформації щодо: а) засуджених, які за даними оперативних підрозділів установ виконання покарань координують та причетні до злочинної діяльності осіб, які знаходяться на волі; б) засуджених, які за наявною у оперативних підрозділів УВП інформацією можуть бути причетними до вчинення нерозкритих злочинів минулих років з метою уточнення оперативної інформації та за потреби спільного планування подальших заходів щодо оперативної розробки такого засудженого оперативними працівниками установи виконання покарань власними можливостями для підтвердження чи

спростування такої інформації; в) пенітенціарних конфліктів, які розвиваються в установі виконання покарань, якщо вони можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема дезорганізації роботи установи виконання покарань, втечі засуджених тощо; г) осіб, які за наявними у оперативних підрозділів УВП даними знаходяться на волі, але причетні до окремих криміногенних процесів в установі виконання покарань; д) осіб, які здійснюють систематичну матеріальну підтримку засуджених негативної спрямованості, а також осіб, засуджених за вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів та не належать до кола їх близьких родичів. Так, практика свідчить, що вказана інформація може бути реалізована оперативними підрозділами за такими напрямками: по-перше, встановлення співучасників злочину, за вчинення якого особа відбуває кримінальне покарання, якщо їх не встановлено під час досудового розслідування або на час досудового розслідування не було достатніх підстав вважати, що злочин вчинено у співучасті; по-друге, встановлення осіб, які є представниками кримінального середовища, але досі не були об'єктами оперативної уваги з боку відповідних оперативних підрозділів [166, с. 238].

Однією із форм вирішення такого завдання є оперативний моніторинг за підозрюваним у слідчому ізоляторі з метою: а) отримання оперативної щодо невстановлених епізодів злочинної діяльності; б) отримання деталізованої інформації щодо окремих епізодів злочинної діяльності, яка розслідується, чи обставин вчинення, що не повною мірою встановлені слідчим; в) своєчасне отримання інформації щодо неправомірних контактів підозрюваного з іншими учасниками організованого злочинного угруповання; г) своєчасне виявлення загрози підозрюваному та протиправного впливу на нього з боку інших учасників організованих злочинних угруповань.

Реалізація такого оперативного моніторингу може забезпечуватись оперативними працівниками установи як безпосередньо у межах пошукових та режимних заходів, так і опосередковано шляхом використання оперативних позицій, сформованих в установі. Крім того, необхідно наголосити, що

співпраця територіальних оперативних підрозділів з оперативними підрозділами установ виконання покарань повинна мати ініціативний характер, зокрема, коли слідчий у ході розслідування не акцентує увагу на реалізації вказаного напрямку роботи. У даному випадку, зважаючи на опрацювання матеріалів практики, можна звернути увагу, на часткову відмінність завдань, які вирішуються, оскільки початок кримінального переслідування для оперативних підрозділів є підставою для повної нейтралізації впливу злочинного угруповання загалом, що зумовлює необхідність ініціативної роботи з підозрюваними, які знаходяться в умовах ізоляції з метою отримання інформації щодо усієї моделі функціонування злочинного угруповання. З одного боку, це вирішує завдання щодо оперативно-розшукового забезпечення конкретного кримінального провадження, а з іншого – щодо отримання нової оперативної інформації щодо злочинного угруповання. Наголосимо, що співпраця з пенітенціарними установами вимагає від оперативних підрозділів доволі чітких ініціативних звернень, які дозволяють звузити систему обставин, які підлягають встановленню під час здійснення оперативно-розшукового моніторингу за підозрюваним в установі.

Водночас необхідно звернути увагу, що ефективність такого моніторингу є високою, як правило, щодо підозрюваних, які вперше потрапляють в умови ізоляції та детально не обізнані з особливостями організації роботи установ виконання покарань, структурою в'язничного населення та неформальними нормами поведінки. Наведені чинники формують у підозрюваного психологічну установку щодо необхідності пошуку особистих знайомств та контактів серед інших осіб, які утримуються у СІЗО, що дозволяє оперативним підрозділам установи створити необхідні умови для формування дружніх відносин підозрюваного з конкретною особою, яка знаходиться на зв'язку в оперативного підрозділу та своєчасного отримання необхідної інформації. Зовсім іншою є тактична модель роботи у СІЗО із підозрюваними, які неодноразово притягувались до кримінальної відповідальності та є лідерами

чи активними учасниками організованих злочинних угруповань. Наведене зумовлено значним досвідом перебування у неволі і, як наслідок: а) відсутністю будь-якої конструктивної комунікації з працівниками установи, а початок такої комунікації зумовлюється, як правило, необхідністю встановлення корупційних зв'язків, які забезпечують системну комунікацію із представниками злочинного угруповання, які залишились на волі з метою моніторингу та своєчасного отримання інформації щодо стану досудового розслідування та стратегії діяльності правоохоронних органів із нейтралізації протиправних дій усього злочинного угруповання; б) наявність значного авторитету серед інших підслідних із кримінальним минулим, які інформують особу щодо структури в'язничного населення, осіб, які потенційно можуть мати контакти з адміністрацією установи, зокрема й з оперативними підрозділами, а також відповідних приміщень камерного типу, які використовуються в установі для проведення окремих негласних заходів, зокрема внутрішньокамерних розробок; в) висока вірогідність здійснення таким підозрюваним спроб встановлення та поширення злочинного впливу у відповідній установі, що ускладнює проведення будь-яких форм оперативної роботи щодо такого підозрюваного.

Додатково наголосимо, що у контексті оперативно-розшукового забезпечення розслідування організованих форм злочинної діяльності активна робота із оперативними підрозділами установ виконання покарань набуває особливої актуальності у разі початку кримінального провадження за фактами вчинення організованої злочинної діяльності, коли особи, які вчинили такі кримінальні правопорушення не встановлені. Як свідчить практика, в окремих випадках, діяльність злочинних угруповань щодо вчинення окремих категорій злочинів проти власності та корисливо-насильницьких злочинів здійснюється під прямим чи опосередкованим контролем осіб, які відбувають кримінальне покарання або знаходяться у слідчих ізоляторах у межах розслідування відповідних кримінальних проваджень. Так, відповідно до даних Департаменту стратегічних розслідувань саме за новими статтями КК України

розпочато 283 кримінальних провадження. Станом на сьогодні повідомлено про 314 підозр 278 суб'єктам підвищеного злочинного впливу, серед яких 163 «смотрящих», 15 «бродяг», 7 «положенці», 33 «осіб, які звернулись за злочинним впливом», а також про 17 підозр 14 «ворам в законі». Припинено злочинну діяльність 64 «кримінальних авторитетів», керованих «ворами в законі». До суду скеровано 174 кримінальних проваджень стосовно суб'єктів підвищеного злочинного впливу, по 22 винесено обвинувальні вироки. Наведені показники свідчать про знаходження в установах виконання покарань значної кількості осіб, які є лідерами та активними учасниками злочинних угруповань, що не свідчить про припинення їх злочинного впливу на окремі криміногенні процеси на волі, а тому оперативна робота із такими особами в умовах ізоляції має вагомим значення для вирішення окремих завдань кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості.

У контексті реалізації спільної діяльності територіальних оперативних підрозділів та оперативних підрозділів установ виконання кримінальних покарань неможливо залишити поза увагою й окремі комплексні негласні заходи, які можуть проводитись під час розслідування кримінальних проваджень, зокрема внутрішньокамерну розробку затриманих та заарештованих. Такий комплексний захід має тривалу історію у теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності. Водночас необхідно звернути увагу, що з прийняттям нового КПК України у наукових колах тривають жваві дискусії щодо можливості та законності здійснення внутрішньокамерних розробок затриманих та заарештованих. Аналітичне опрацювання відповідних аргументів дозволяє виокремити окремі з них, що наводяться дослідниками щодо незаконності проведення під час кримінального провадження внутрішньокамерних розробок затриманих та заарештованих:

по-перше, внутрішньокамерна розробка як комплексний негласний захід не знайшла свого закріплення у системі негласних слідчих (розшукових) дій, які визначені у КПК України, а також неунормована ЗУ «Про оперативно-

розшукову діяльність», вказане створює відповідний вакуум щодо правового регулювання вказаного комплексного заходу та забезпечення дієвого контролю за законністю його проведення. Наголосимо, що вказаний аргумент не може бути нами підтриманий із наступних причин: *по-перше*, не всі негласні заходи, які проводяться оперативними підрозділами, зокрема й після початку кримінального провадження, набули відповідного процесуального закріплення у формі негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки, виходячи із логіки законодавця, до вказаної системи включено заходи, за результатами яких можливе формування доказів у межах кримінального провадження, а заходи, які спрямовані на отримання оперативної, орієнтуючої та тактично значимої інформації, залишились поза кримінальним процесуальним регулюванням; *по-друге*, ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» взагалі не закріплює жодного вичерпного переліку оперативно-розшукових заходів, а лише формулює основні напрями діяльності оперативних підрозділів крізь призму концепції їх прав; *по-третє*, відомчі нормативно-правові акти НП України та інших правоохоронних органів доволі детально регламентують підстави та процедури проведення внутрішньокамерної розробки затриманих та заарештованих. У контексті останньої тези слушно звернутись до положень Закону України «Про нормотворчу діяльність» [120], де у ст.9 визначено, що законодавство України – це взаємопов'язана та упорядкована система нормативно-правових актів України та чинних міжнародних договорів. Окреслюючи структуру такої системи законодавець відніс до неї й «накази міністерств, що містять норми права». Таким чином, регулювання процедури внутрішньокамерної розробки затриманих та заарештованих на рівні відповідного наказу МВС України є достатньою підставою для законності таких дій з боку працівників оперативних підрозділів у випадку реалізації ними своїх повноважень відповідно до вимог відомчого нормативно-правового акта;

по-друге, організаційно-тактичні особливості проведення внутрішньокамерних розробок вимагають від оперативних підрозділів

використання технічних засобів забезпечення, що трактується науковцями як фактичне проведення аудіо-, відеоконтролю особи. Такий підхід також викликає певні заперечення, оскільки дійсно за своєю сутністю та алгоритмом виконання використання технічних засобів в умовах ізоляції із процедурного боку повторює вказану НС(Р)Д, але, на відмінну від останньої, метою використання технічних засобів не є формування доказів, а їх використання здійснюється з метою: а) контролю за діяльністю негласного працівника, впровадженого у розробку; б) забезпечення точності сприйняття інформації, яка формується під час такої розробки; в) уникнення можливої дезінформації з боку негласного працівника; г) своєчасне реагування на виникнення реальної загрози життю чи здоров'ю негласного працівника, який вирішує вказані завдання.

Не менш унормованими є й питання проведення такого комплексного заходу й у відповідних установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, яке може бути проведене лише на підставі мотивованого звернення керівника відповідного територіального оперативного підрозділу, обов'язковим додатком до якого є доручення слідчого чи прокурора на проведення відповідних заходів. Більше того, відомчі нормативно-правові акти відзначають, що таке звернення має бути мотивованим та додатково включати такі дані: а) повні персональні дані на особу, яка підлягає оперативній розробці, її злочинні та родинні зв'язки, інші стосунки; б) коли та яким органом особа взята під варту; у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється; реєстраційні номери кримінального та оперативного провадження; які питання підлягають з'ясуванню під час оперативної розробки; які оперативно-розшукові заходи або слідчі (розшукові) дії проводилися раніше стосовно особи, яка підлягає оперативній розробці, їх результати; в) належність до організованих груп та злочинних організацій, яке становище в них посідала особа, чи має співучасників та місце їх знаходження; г) ступінь обізнаності з формами та методами оперативно-розшукової діяльності, перебування у минулому на зв'язку в оперативних

підрозділах Національної поліції України, органів і установ пенітенціарної служби; д) риси характеру, стиль поведінки, коло інтересів, нахили та звички, а також інші дані, що становлять оперативний інтерес; е) доцільність оперативної розробки одним чи кількома негласними працівниками, або із застосуванням конкретного виду оперативно-розшукового (технічного) заходу.

Спираючись на практику роботи оперативних підрозділів, можна відзначити, що внутрішньокамерна розробка – це комплекс заходів, у тому числі й оперативно-технічних, що проводиться працівниками оперативних підрозділів із забезпеченням умов конспірації стосовно визначеної категорії осіб, які утримуються на законних підставах в умовах тимчасової ізоляції. У контексті наведеної вище дискусії, на нашу думку, слушно виокремити ознаки такої розробки щодо учасників організованих злочинних угруповань у межах розпочатого кримінального провадження:

а) внутрішньокамерна розробка під час кримінального провадження проводиться за дорученням слідчого або прокурора, що забезпечує дотримання законності під час її проведення;

б) наявність чітко визначених підстав для проведення такої розробки, зокрема наявність даних, що підозрюваний (затриманий): *по-перше*, приховує дані про себе; *по-друге*, приховує факт своєї участі, а також участі інших осіб у підготовці та вчиненні злочину; *по-третьє*, володіє інформацією про злочини, що вчиненні або готуються іншими особами; *по-четверте*, знає місця зберігання предметів та документів, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, зброї, наркотичних засобів, готівкових коштів та іншого майна, отриманого злочинним шляхом;

в) можливість ініціативного звернення працівника оперативного підрозділу до слідчого щодо необхідності здійснення такої розробки, якщо особа відноситься до відповідної неформальної групи у структурі злочинного середовища чи вчинила відповідну категорію тяжких чи особливо тяжких злочинів;

г) метою такої розробки є: *по-перше*, викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення; *по-друге*, виявлення та припинення кримінального правопорушення на стадії готування; *по-третє*, розшук окремих категорій осіб; *по-четверте*, встановлення причетності до вчинення злочинів зв'язків особи; *по-п'яте*, виявлення конкретних об'єктів, які мають значення для розслідування кримінального провадження; *по-шосте*, спростування причетності особи до будь-яких форм злочинної діяльності.

Аналізуючи питання внутрішньокамерної розробки, дослідники відзначають, що завдяки її ефективному проведенню викривається значна кількість замаскованих, латентних злочинів, зокрема тяжких та особливо тяжких, виявлення та припинення яких без проведення такої розробки доволі час видається неможливим [128]. Інші дослідники звертають увагу, що потреби практики підштовхують правоохоронні органи до здійснення внутрішньокамерної розробки, оскільки за її допомогою від затриманого, узятого під варту, підозрюваного чи обвинуваченого можна одержати інформацію про: його причетність до вчинення конкретного злочину; обставини та мотиви його вчинення; місця переховування предметів та знарядь, вчиненого кримінального правопорушення, матеріальних цінностей, здобутих злочинним шляхом, речей та документів, які містять на собі сліди злочину; дані про інших учасників злочинної діяльності (у тому числі й інформацію щодо осіб, які оголошені у розшук); відомості про склад, структуру, озброєння, корупційні зв'язки, інфраструктуру організованого злочинного угруповання; інші відомості, які можуть становити інтерес для здійснення протидії злочинності. Безумовно, результати внутрішньокамерної розробки не можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Але вони можуть бути використанні для одержання таких доказів у подальшому шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема і негласних слідчих (розшукових) дій [39].

Опрацьовані нами матеріали практики свідчать, що за результатами внутрішньокамерних розробок під час розслідування кримінальних

правопорушень щодо організованих форм злочинної діяльності вирішувались такі задачі:

по-перше, конкретизація ролі особи у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема здійснення нею виключно функцій виконавця у випадках, коли органам досудового розслідування не відомо про організовану форму вчинення конкретного злочину та ролі інших осіб у механізмі злочинної діяльності;

по-друге, отримання деталізованої інформації щодо окремих елементів механізму злочинної діяльності;

по-третьє, конкретизація мотивів та мети вчинення конкретного кримінального правопорушення, зокрема: а) мотивів конкретної особи, яка брала участь у вчиненні злочину; б) мотивів злочинного угруповання, яке організувало та безпосередньо вчинило злочин. Наголосимо, що у певній кількості випадків, мотивація злочинної діяльності конкретної особи, яка була співвиконавцем злочину, та злочинного угруповання загалом може суттєво відрізнятись, наприклад, під час вчинення окремих категорій вбивств, зокрема й працівників правоохоронних органів, де мотивом затриманого співвиконавця може бути завоювання довіри та авторитету серед інших членів злочинного угруповання, а загальною мотивацією злочинного угруповання – фізичне усунення працівника правоохоронного органу, який сумлінно виконує свої обов'язки та перешкоджає розвитку злочинної діяльності відповідного організованого злочинного угруповання;

по-четверте, встановлення даних щодо осіб, які брали безпосередню участь у вчиненні кримінального правопорушення, але невідомі правоохоронним органам, а також осіб, які у тій чи іншій формі сприяли чи забезпечували реалізацію злочинного умислу (надали зброю, транспортні засоби, приміщення для тимчасового проживання членів злочинного угруповання тощо);

по-п'яте, з'ясування стратегічної лінії поведінки затриманого під час досудового розслідування, зокрема намірів активно протидіяти розслідуванню;

по-шосте, отримання інформації про можливі місця перебування інших учасників організованого злочинного угруповання, які не затримані правоохоронними органами;

по-сьоме, встановлення пріоритетних місць та об'єктів для подальшого проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Ми погоджуємось із підходом, що отримана під час вказаного комплексного заходу інформація не може бути використана у доказуванні, а є орієнтуючими даними, які потребують додаткової перевірки. Більше того, обов'язково необхідно враховувати чинник того, що досвідчений учасник організованого злочинного угруповання, будучи обізнаним щодо форм та методів оперативно-розшукової та слідчої діяльності, оцінивши високий рівень вірогідності його оперативної розробки в умовах ізоляції, може використати такий захід для умисної дезінформації працівників правоохоронних органів з метою: а) створення умов для забезпечення організації протидії розслідуванню з боку інших учасників злочинного угруповання, які залишились на волі; б) встановлення осіб, які співпрацюють із правоохоронними органами; в) нейтралізація діяльності представників інших злочинних угруповань шляхом формування підвищеної оперативної уваги до останніх з боку працівників оперативних підрозділів; г) підвищення власного авторитету у структурі злочинного угруповання шляхом демонстрації тактично правильної лінії поведінки в умовах ізоляції.

Зважаючи на викладене, на нашу думку, перевірка такої інформації повинна здійснюватися за таким алгоритмом: аналітичне опрацювання отриманих даних – постановка завдання негласним працівникам, які здійснюють діяльність у структурі злочинного середовища – проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених оперативним (ініціативним) пошуком – проведення слідчих (розшукових) дій.

Такий алгоритм, на нашу думку, є оптимальним, оскільки забезпечує принцип процесуальної економії та не відволікає слідчі підрозділи на проведення слідчих (розшукових) дій із ймовірно низьким рівнем ефективності;

по-друге, забезпечення підготовки до проведення окремих слідчих (розшукових) дій та реалізації інших процесуальних заходів (94%) [п. 15 Додатка Б]. Безумовно, що ефективне планування слідчих (розшукових) дій є обов'язковою складовою розслідування будь-якого кримінального провадження, але, як свідчить практика, залучення оперативних підрозділів до планування окремих слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій є особливо активним саме під час розслідування кримінальних проваджень щодо організованої злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості. Можна підтримати позицію вчених, які відзначають, що при визначенні тактичних прийомів щодо провадження слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розслідування злочинів, що вчинені організованими злочинними групами, необхідно: 1) вивчити функціональну та психологічну структуру злочинної групи: міжособисті взаємини; особисті якості виявлених членів; поведінку підозрюваних у період розслідування; 2) вжити заходів щодо одержання додаткової інформації для побудови криміналістичної моделі особистості лідера (організатора) за допомогою: висування й перевірки слідчих версій; урахування інформації, яка відобразилась у композиційних портретах, пошукових орієнтуваннях, документах, що містять відомості про членів організованих злочинних структур; 3) зібрати докази для обвинувачення в організаторській діяльності, а саме: про організаторсько-управлінські функції; про підшукування учасників, розподіл ролей; про характер розпоряджень, вимог, порад при підготовці до вчинення злочинів, розподіл доходів; про створення системи протидії правоохоронним органам; 4) при проведенні слідчих (розшукових) дій використовувати суперечності у свідченнях співучасників; різний обсяг відомостей, що повідомляються з приводу тих самих обставин; наявність у групі конфліктів для одержання

правдивих свідчень; прийом компрометації організатора в очах інших членів злочинного угруповання [131]. Безумовно, наголосимо, що наведені підготовчі заходи та тактичні прийоми є вкрай важливими під час планування та безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій щодо учасників організованих злочинних угруповань. Водночас необхідно відзначити, що практика роботи правоохоронних органів за провадженнями цієї категорії свідчить про необхідність активної негласної роботи саме працівників оперативних підрозділів під час підготовки до проведення окремих заходів у межах кримінального провадження. На нашу думку, до таких заходів у межах означеної категорії розслідувань можуть бути віднесені: *по-перше*, процесуальні заходи, які пов'язані із одночасним затриманням декількох учасників організованого злочинного угруповання у громадських місцях; *по-друге*, проведення обшуків за місцем основного знаходження осередку організованого злочинного угруповання, особливо, якщо такий обшук може поєднуватись із подальшим затриманням учасників організованого злочинного угруповання.

Участь оперативних підрозділів під час підготовки до проведення таких процесуальних заходів зумовлюється такими основними чинниками: *по-перше*, високим рівнем озброєності організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості та високою ймовірністю вчинення збройного опору під час затримання (особливої актуальності такий чинник набуває в умовах триваючої збройної агресії проти України та витоку у неконтрольований протиправний обіг значної кількості зброї та боєприпасів); *по-друге*, формування спеціальних засобів захисту приміщень постійної дислокації організованого злочинного угруповання, що можуть спричинити тілесні ушкодження працівникам правоохоронних органів.

Зважаючи на викладене, поряд із активною підготовкою слідчих до проведення таких дій, працівниками оперативних підрозділів реалізується комплекс агентурно-оперативних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого, які спрямовані на:

по-перше, визначення рівня стійкості емоційних зв'язків між учасниками організованого злочинного угруповання з метою оцінки їх здатності вчиняти координовані та узгоджені дії щодо здійснення збройного опору працівникам правоохоронних органів під час виконання службових обов'язків;

по-друге, визначення рівня озброєності організованого злочинного угруповання з акцентуванням уваги на таких параметрах: а) оцінка кількості та виду зброї, яка може знаходитися у незаконному володінні злочинного угруповання; б) визначення кількості та виду зброї, яка постійно може знаходитись при кожному із учасників організованого злочинного угруповання;

по-третьє, оцінка інженерно-технічних характеристик об'єктів, де планується проведення процесуальних дій, особливо у випадках, якщо під час їх проведення існує ймовірність затримання учасників організованого злочинного угруповання. Практика роботи правоохоронних органів свідчить, що якісна оперативна робота за цими напрямками: а) забезпечує ефективне планування відповідних операцій силовими підрозділами, зокрема, спецпідрозділом «КОРД»; мінімізує можливість уникнення особами затримання чи активної протидії проведенню слідчої (розшукової) дії; в) знижує ризики особистої безпеки для працівників правоохоронних органів, які проводять вказані заходи, а також для цивільних громадян, які випадково опинились у зоні проведення таких заходів.

Наголосимо, що особливої актуальності вказана проблематика набуває у контексті розслідування злочинної діяльності організованих злочинних угруповань парамілітарного типу [89], для яких характерними є такі ознаки:

інституційною основою їх формування є військові формування, зокрема й створені на підставах визначених чинним законодавством;

якісний склад таких злочинних угруповань характеризується: а) входженням до їх складу осіб, які мають досвід бойових дій; б) входження до їх складу осіб, які володіють спеціальними військовими навиками (розвідники, снайпери, диверсанти, підричники); в) входження до їх складу

осіб, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів різного ступеня тяжкості;

високий рівень озброєння угруповання, зокрема автоматичною зброєю та наявність спеціальної техніки військового призначення;

наявність у учасників угруповання значного досвіду ведення бойових дій у межах великих міст та населених пунктів;

обізнаність щодо форм та методів оперативно-розшукової та слідчої діяльності;

значна чисельна кількість угруповання, функціонування якого забезпечується підтриманням дисципліни та структуризацією за військовими моделями;

корпоративність угруповання та формування змішаної субкультури з елементів військової та кримінальної субкультури, яка і формує морально-етичну платформу діяльності групи;

орієнтація на окремі форми базової злочинної діяльності, переважно насильницького та корисливо-насильницького характеру;

обмеження злочинної діяльності на початковому етапі територією бойових дій із подальшим виходом поза її межі;

низький рівень інтенсивності підтримання зв'язків із традиційними злочинними угрупованнями загально кримінального типу та не підконтрольність лідерам кримінального середовища;

наявність потужної інфраструктури підтримки у вигляді громадських та волонтерських організацій, політичних партій, засобів масової інформації;

наявність сформованих осередків у різних регіонах держави, які володіють вогнепальною зброєю та здатні до швидкої мобілізації;

можливість організації інтенсивної протидії кримінальному переслідуванню.

по-третьє, проведення комплексних розвідувальних операцій у середовищі та інфраструктурі злочинності (95%) [п. 15 Додатка Б], організаційно-тактичні основи яких досліджуються вченими у межах

наукових робіт, які мають відповідний гриф обмеженого доступу, зважаючи на що виокремлюючи такий напрям, у даному дослідженні нами не характеризується тактика проведення таких розвідувальних операцій, однією із ключових серед яких є виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

3.2. Організаційно-тактичні особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості

Зважаючи на стабільно високу динаміку та постійне ускладнення структури злочинної діяльності економічної спрямованості [док. див.: 36; 37; 47; 133; 152] з боку держави постійно та системно вживається комплекс заходів, які спрямовані на формування дієвої моделі структурно-функціонального забезпечення виявлення, розкриття та розслідування злочинної діяльності економічної спрямованості. З одного боку, необхідно звернути увагу на стратегічну правильність такого рішення, оскільки за його результатами організована робота спеціалізованого суб'єкта, який комплексно забезпечує протидію економічній злочинності з моменту виявлення фактів таких кримінальних правопорушень до закінчення досудового розслідування кримінальних проваджень такої категорії. Водночас звернімо увагу, що такий перехідний період послабив інтенсивність та ефективність протидії організованим формам злочинної діяльності економічної спрямованості.

Аналіз практики розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості свідчить, що вказаний процес характеризується підвищеним рівнем складності, що зумовлюється постійною трансформацією та ускладненням технологій злочинної діяльності економічної спрямованості. Наголосимо, що серед усіх форм протиправної активності, злочинна діяльність економічної

спрямованості характеризується найбільшим рівнем адаптивності до зміни соціально-політичних умов та моделей організації економічних процесів у державі. Така адаптивність значною мірою реалізується шляхом: а) постійних трансформацій у бік ускладнення технологій злочинної діяльності як форми реагування на сформовані державою рубіжні правові механізми нейтралізації негативного впливу економічної злочинності і, як наслідок, перманентні зміни слідової картини таких злочинів та об'єктів, які є пріоритетними для оперативного-розшукового та слідчого пізнання; б) постійного розвитку інфраструктурних елементів такої злочинної діяльності, зокрема формування розгалуженої системи корупційних зв'язків; в) наявності потужної системи інтелектуальної підтримки такої злочинної діяльності; г) активного освоєння інноваційних фінансових інструментів для формування та подальшого акумулювання доходів, отриманих за результатами такої злочинної діяльності.

Крім того, слушно звернути увагу, що організовані форми злочинної діяльності економічної спрямованості, як правило, мають комплексний характер та, поряд з економічними, поєднують протиправні дії посадового (корупційного) характеру, а також злочини, пов'язані з використанням кіберпростору.

Продовжуючи, слушно звернути увагу й на окремі характеристики процесу розслідування організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості, які визначають особливості роботи оперативних підрозділів у межах таких кримінальних проваджень:

по-перше, початок таких кримінальних проваджень за результатами зібраних оперативними підрозділами матеріалів або за результатами матеріалів, сформованих внаслідок реалізації контрольно-перевірочних заходів іншими уповноваженими суб'єктами;

по-друге, початок таких кримінальних проваджень не щодо конкретної особи, а, як правило, за фактом вчинення відповідного кримінального правопорушення;

по-третьє, здійснення на початковому етапі пізнання слідчим значної кількості кримінально-релевантних подій, оскільки, поряд із встановленим фактом організованої злочинної діяльності економічної спрямованості, існує потреба пізнання інших процесів, сутність яких на початковому етапі не є зрозумілою у контексті їх правової оцінки, зокрема й кримінально-правової кваліфікації;

по-четверте, активна протидія розслідуванню вже на початковому етапі із використанням корупційних зв'язків, медіа платформ тощо, яка насамперед спрямовується на дискредитацію правоохоронних органів та формування суспільної думки щодо неправомірного тиску на суб'єктів господарської діяльності з боку правоохоронних органів;

по-п'яте, специфіка обрання запобіжних заходів щодо підозрюваних, оскільки у випадках звернення із клопотанням про взяття під варту, підозрювані, які володіють значними фінансовими ресурсами залишають на волі шляхом внесення застави, що унеможливорює активну оперативно-розшукову роботу з такими особами в умовах ізоляції;

по-шосте, припинення злочинної діяльності економічної спрямованості після початку кримінального провадження та вжиття активних заходів, які спрямовані на знищення слідів такої злочинної діяльності та захист активів, які сформовані за результатами організованої злочинної діяльності економічної спрямованості.

Вивчення роботи слідчих та оперативних підрозділів дозволяє виокремити основні напрями діяльності оперативних підрозділів у межах оперативно-розшукового забезпечення розслідування таких категорій кримінальних проваджень:

по-перше, спільне планування зі слідчим особливостей реалізації матеріалів оперативної розробки та інших матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які є приводами для початку відповідного кримінального провадження (84%) [п. 16 Додатка Б]. Реалізація цього напрямку насамперед зумовлюється наявністю суттєвих тактичних ризиків і, як

наслідок, важливістю вибору оптимального моменту початку кримінального провадження. Можна підтримати позицію Л.О. Падалки, яка, досліджуючи окремі питання щодо розслідування злочинів у сфері оподаткування, виокремлює відповідні ризики, які пов'язані із початком кримінального провадження, зокрема передчасним його початком та несвоєчасним початком кримінального провадження. Надалі дослідниця відзначає, що:

- *передчасний початок кримінального провадження* призводить, до подальшого виникнення таких ризиків: а) не встановлення під час документування злочинної діяльності усіх складових її технології, що призводить до неефективності слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування; б) не встановлення усіх основних учасників злочинної діяльності, що створює ризики ухилення останніх від органів кримінального переслідування та інші негативні наслідки для ефективності процесу розслідування; в) невжиття належних заходів щодо захисту доказової бази, оскільки після внесення відомостей до ЄРДР призводить до поінформованості фігурантів оперативної розробки про початок кримінального провадження та вжиття ними активних заходів щодо організації протидії розслідуванню у формі, наприклад, знищення доказів злочинної діяльності;

- *несвоєчасний початок кримінального провадження* призводить до формування таких ризиків: а) надмірне та тривале документування злочинної діяльності, що збільшує ризики розшифрування оперативно-розшукових та агентурно-оперативних заходів, що призводить до передчасної поінформованості фігурантів про можливість початку щодо них кримінального переслідування та створення передумов для організації протидії розслідуванню; б) виникнення реальної загрози втрати фактичних даних, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні; в) надмірне зростання збитків внаслідок несвоєчасного початку кримінального провадження і, як наслідок, припинення злочинної діяльності особи чи групи осіб, які здійснюють злочинну діяльність у сфері оподаткування; г) зростання

ризиків уникнення кримінальної відповідальності окремими учасниками злочинної діяльності у сфері оподаткування. Вивчення матеріалів практики свідчить, що така форма ризиків прямо корелює із несвоєчасністю початку кримінального провадження у таких типових випадках: а) виїзд учасника злочинної діяльності за межі України після завершення реалізації певної частини злочинного задуму, що ускладнює, а у випадку відсутності правових екстрадиційних механізмів – унеможливорює притягнення такої особи до кримінальної відповідальності; б) неможливість належного документування дій фігуранта (учасника злочинної діяльності) у межах комплексу оперативних та агентурно-оперативних заходів через відсутність оперативних підходів до такої особи та/або складності документування конкретних дій негласними методами та засобами. Як правило, така тактична проблема виникає під час документування злочинної діяльності осіб, які здійснюють її інтелектуальне забезпечення шляхом: розроблення алгоритмів злочинної діяльності; варіативних моделей дій учасників злочинної діяльності на різних її етапах; прорахунку ризиків злочинної діяльності та формування відповідних рішень, спрямованих на їх мінімізацію [103].

Реалізація такого напрямку з метою уникнення таких ризиків вимагає ретельної спільної аналітичної роботи слідчого та працівників оперативних підрозділів. Як свідчить вивчення матеріалів практики, під час оперативної розробки злочинних угруповань економічної спрямованості, майже у всіх випадках реалізується норма щодо залучення до такої розробки слідчого з метою надання методичної допомоги. Водночас основна пізнавальна діяльність здійснюється працівниками оперативних підрозділів. Саме тому під час планування реалізації матеріалів оперативної розробки, зокрема й у частині визначення оптимального часу для початку досудового розслідування, керівнику відповідного оперативного підрозділу слушно готувати для органу досудового розслідування розгорнутий аналітичний звіт, який може включати такі типові структурні блоки:

по-перше, рівень задокументованості основних епізодів злочинної діяльності;

по-друге, наявність інших епізодів злочинної діяльності та кримінально-релевантних явищ та процесів, які не були об'єктами пріоритетного оперативно-розшукового документування, але потребують пізнання та встановлення їх сутності під час розслідування. Наведене насамперед зумовлюється тим, що обмеженість ресурсів оперативних підрозділів вимушено зміщує основний акцент на базові (основні) злочини, які утворюють складну технологію злочинної діяльності;

по-третьє, встановлення усіх осіб, які брали участь у реалізації конкретної технології злочинної діяльності;

по-четверте, рівень задокументованості на загальній поінформованості щодо ролі кожного із учасників, які брали участь у реалізації технології злочинної діяльності;

по-п'яте, наявність даних про інфраструктурні елементи, які забезпечують функціонування злочинного угруповання економічної спрямованості;

по-шосте, система вжитих оперативним підрозділом заходів щодо: а) нейтралізації можливої подальшої протидії досудовому розслідуванню; б) створення умов для нейтралізації можливого ухилення підозрюваного від здійснення кримінального переслідування; в) формування переліку потенційних учасників кримінального провадження, які знаходяться у групі ризику через можливий протиправний вплив на них з боку підозрюваних та відповідної системи їх зв'язків;

по-сьоме, система фактичних даних, які повинні бути об'єктами пріоритетної фіксації одразу після початку кримінального провадження шляхом проведення першочергових слідчих (розшукових) дій;

по-восьме, наявність інформації щодо матеріальних активів підозрюваних, зокрема й сформульованих за результатами такої злочинної

діяльності, а також вжиті ними заходи, спрямовані на неможливість розпорядження ними після початку кримінального переслідування;

по-друге, агентурно-оперативне перекриття підозрюваних та їх зв'язків у межах розслідування кримінального провадження (95%) [п. 16 Додатка Б]. Наголосимо, що агентурно-оперативні заходи проводяться оперативними підрозділами на постійній основі, а початок кримінального провадження не є підставою для припинення їх проведення, адже основними завданнями використання таких можливостей є: а) здобуття інформації про злочини, що готуються або вчинені, а також інші правопорушення, які дотичні до реалізації окремих технологій злочинної діяльності; б) виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, вивчення їх способу життя, встановлення злочинних намірів з метою виконання різного типу завдань щодо протидії злочинності; в) вивчення фінансово-господарської діяльності підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, виявлення порушень, зловживань і протиправних дій у сфері економіки; г) виявлення латентних злочинів і осіб, які їх учинили; д) одержання та фіксація фактичних даних, що можуть бути використані як докази в кримінальних провадженнях та інші завдання, які сприяють реалізації функцій оперативних підрозділів, зокрема й у частині забезпечення інтересів кримінального судочинства. Важливість реалізації цього напряму у контексті оперативно-розшукового забезпечення розслідування організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості зумовлюється такими основними чинниками: *по-перше*, низький показник обрання щодо підозрюваних у таких кримінальних провадженнях запобіжних заходів, пов'язаних з ізоляцією від суспільства, внаслідок чого підозрювані, залишаючись на волі, продовжують свою протиправну діяльність та здійснюють активні заходи, спрямовані на протидію розслідуванню; *по-друге*, наявність у підозрюваних власних служб безпеки та охорони, які складаються із колишніх працівників правоохоронних органів, що значно ускладнює проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо таких осіб, оскільки ними систематично здійснюються перевірки

приміщень їх постійного перебування на предмет наявності встановленої оперативної техніки аудіо- та відеофіксації, а також складність безпосереднього доступу до таких приміщень; *по-третє*, наявність у працівників оперативних підрозділів раніше сформованих оперативних позицій в оточені таких осіб, які розпочали свою роботу ще на етапі документування злочинної діяльності і, відповідно, зберегли необхідні розвідувальні можливості для вирішення організаційно-тактичних завдань з метою оперативно-розшукового забезпечення інтересів кримінального провадження.

Опрацювання матеріалів оперативно-розшукової практики свідчить, що за допомогою агентурно-оперативних заходів у межах розпочатих кримінальних проваджень, які спрямовані на встановлення відповідного контролю за підозрюваними вирішуються такі основні завдання:

по-перше, негласне вивчення психологічного стану та моделі поведінки кожного із підозрюваних. Звернімо увагу, що, на відміну від злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості, значна кількість осіб, які вчиняють злочини економічної спрямованості раніше не притягувались до кримінальної відповідальності та не мають досвіду спілкування із правоохоронними органами і тому, у разі початку щодо них кримінальних проваджень, можуть усвідомлюючи можливу міру покарання та реальність притягнення до кримінальної відповідальності знаходитись таких емоційних станах, які створюють сприятливі умови для встановлення із ними психологічного контакту слідчим чи працівниками оперативних підрозділів. Саме тому, отримуючи таку інформацію під час досудового розслідування, можливо виокремити осіб, зокрема й підозрюваних, які із більшим рівнем вірогідності будуть співпрацювати зі слідством та сприяти розслідуванню кримінального правопорушення, що дозволяє слідчому правильно розпланувати послідовність допитів, зокрема, допитавши вказаних осіб на початковому етапі розслідування для отримання тактичної переваги під час

допиту підозрюваних, що не сприяють розслідуванню, а навпаки здійснюють активну протидію;

по-друге, встановлення інших осіб, які причетні до вчинення злочинів економічної спрямованості, але на постійній основі не входили до складу організованого злочинного угруповання. У контексті цього, слушно відзначити, що, використовуючи методологію кримінального аналізу під час розслідування таких кримінальних правопорушень, працівники оперативних підрозділів за допомогою формування схеми зв'язків у переважній більшості випадків поінформовані щодо основної структури злочинного угруповання економічної спрямованості та ролі учасників у реалізації технології злочинної діяльності. Водночас низький рівень контактів членів злочинного угруповання з окремими категоріями осіб, а також вжиття активних заходів щодо приховування таких контактів призводить до відсутності у побудованій схемі зв'язків окремих осіб, які причетні до вчинення такої злочинної діяльності. Як свідчить вивчення матеріалів практики, у такий спосіб, як правило, встановлюються: а) особи, які надавали консультативну допомогу під час здійснення злочинної діяльності, а саме - розробляли безпечні варіанти реалізації окремих її елементів, зокрема акумулювання та використання активів, сформованих за результатами такої злочинної діяльності; б) особи, які, використовуючи можливості зловживання впливом, наявні неофіційні дружні стосунки, а також корупційні можливості, створювали умови для реалізації відповідної технології злочинної діяльності; в) зв'язки підозрюваних, які не дотичні до безпосереднього вчинення злочинної діяльності економічної спрямованості, але можуть залучатись до організації протидії розслідуванню. Наголосимо, що після початку кримінального провадження вірогідність комунікації із такими особами з боку підозрюваних значно підвищується, а такі контакти відбуваються в особистій формі, що зумовлено із підозрою можливості проведення стосовно підозрюваних відповідних негласних слідчих (розшукових) дій. Основною причиною інтенсифікації таких контактів є: а) потреба підозрюваних у використанні

наявних у них активів, зокрема й готівкових коштів, для забезпечення високого рівня юридичного захисту та організації протидії розслідуванню, а також вжиття ними заходів, які спрямовані на виведення та приховування різного типу активів; б) необхідність вироблення та узгодження відповідної лінії поведінки під час досудового розслідування, а також оцінка вірогідності надання допомоги щодо уникнення кримінальної відповідальності шляхом використання владних повноважень та інших інструментів протиправного впливу на працівників правоохоронних органів.

Крім того, у межах реалізації такого напряму оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень встановлюються: *по-перше*, наміри особи вчиняти дії, спрямовані на ухилення від кримінального переслідування, оскільки, на відміну від представників злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості, такі особи є більш соціалізованим та у разі прийняття такого рішення вчиняють дії, які дозволяють ідентифікувати такі наміри, зокрема: а) відчуження основного майна (нерухомості, транспортних засобів тощо), а також створення правових умов для можливості здійснення такого відчуження іншими особами (підготовка довіреностей тощо); б) здійснення заходів щодо зміни постійного місця проживання членів своєї сім'ї та близьких родичів; в) встановлення контактів з особами, які можуть сприяти у перетині державного кордону України або виїзду на територію, які тимчасово не підконтрольні Україні, тощо; *по-друге*, наміри або активні дії особи щодо здійснення будь-яких форм впливу на осіб, які є учасниками кримінального провадження, зокрема пропозиції неправомірної вигоди для таких осіб, спроби їх переконання змінити свої показання чи обрати відповідну лінію поведінки під час досудового розслідування; *по-третє*, місця зберігання активів, сформованих за результатами злочинної діяльності, зокрема готівкових коштів та інших цінних речей, а також документів, які містять фактичні дані щодо причетності до здійснення злочинної діяльності інших осіб, які не встановлені правоохоронними органами, або таких, щодо

яких недостатньо отриманих під час досудового розслідування даних для притягнення до кримінальної відповідальності.

Безумовно, що у межах реалізації вказаного напрямку роботи оперативних підрозділів у межах оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності може вирішуватись значно ширший спектр завдань, які зумовлюються як стратегічними, так і тактичними завданнями, які сформульовані слідчим у межах розслідування відповідного кримінального провадження;

по-третє, переведення оперативного обслуговування суб'єктів господарської діяльності, а також інших об'єктів, на яких вчинено злочини економічної спрямованості чи які використовувались для вчинення таких злочинів, у посиленій режим (96%) [п. 16 Додатка Б].

Розпочинаючи аналіз цього напрямку, слушно звернути увагу, що у теорії оперативно-розшукової діяльності оперативне обслуговування, як правило, не пов'язується із відповідною діяльністю оперативних підрозділів у межах розслідування кримінальних проваджень, оскільки за своєю сутністю та функціональною спрямованістю така діяльність відноситься до управлінського рівня оперативної роботи і загалом спрямована на прийняття стратегічних рішень щодо формування пріоритетів протидії злочинності за окремими напрямами та лініями роботи, а також функціонування стабільних джерел та надійно функціонуючих каналів отримання оперативно-розшукової інформації. Слушно звернути увагу, що у разі належної організації оперативного обслуговування суб'єктів господарської діяльності сформована на початковому етапі інформація шляхом її подальшої попередньої перевірки стає підставою для заведення відповідної категорії оперативно-розшукової справи та подальшої реалізації таких матеріалів шляхом початку кримінального провадження.

Водночас слушно звернути увагу й на окремі проблемні питання, які виникають за цим напрямом роботи оперативних підрозділів на сучасному етапі. Так, вивчення практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що

формування оперативних позицій за лінією протидії організованих економічній злочинності є більш складним організаційно-тактичним завданням, порівняно із аналогічною роботою за лінією протидії загальнокримінальній організованій злочинності, що зумовлено такими чинниками: *по-перше*, високий рівень корпоративності організованих злочинних угруповань економічної спрямованості та формування їх на основі тривалих професійних та дружніх відносин між учасниками щодо формування оперативного підходу та потрапляння у середовище такого угруповання сторонніх осіб; *по-друге*, необхідність формування оперативних позицій за рахунок якісно інших конфідентів, які: не притягувалися до кримінальної відповідальності та не відбували кримінальне покарання у виді позбавлення волі, що ускладнює можливості вивчення кандидата на залучення до співробітництва за оперативними обліками МВС України, оскільки інформація щодо таких осіб практично відсутня; необхідність тривалого вивчення кандидата на залучення до конфіденційного співробітництва, а саме з використанням додаткових сил та засобів, зокрема підрозділів оперативної служби; складність встановлення психологічного контакту із такими особами та формування в особи мотиву на співпрацю із оперативним підрозділом, оскільки існуючий рівень оплати праці конфідентів, як свідчить практика, не є пріоритетним мотивом для сприяння працівникам оперативних підрозділів з боку осіб, які володіють реальними розвідувальними можливостями за лінією протидії економічній злочинності; *по-третє*, необхідність посиленого рівня керівництва такими оперативними позиціями, зокрема постійне навчання новим методам та прийомам отримання оперативно-розшукової інформації та розпізнавання на ранніх стадіях злочинів, які готуються, що ускладнюється постійними та несистемними змінами законодавства, яке регулює сферу господарської діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, а також бюджетний процес в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Крім того, слушно звернути увагу й на те, що здійснення організованої злочинної діяльності економічної спрямованості пов'язане із відповідною обстановкою, зокрема використанням виробничого та іншого середовища відповідних суб'єктів господарської діяльності, де й накопичується значна кількість фактичних даних, які можуть бути використані під час досудового розслідування як докази, або сприяти прийняттю відповідних організаційно-тактичних рішень. Зважаючи на викладене, наголосимо, що поряд з іншими формами аналітичної роботи ще на етапі документування відповідної форми злочинної діяльності та подальшої реалізації таких матеріалів працівнику оперативного підрозділу слушно формувати аналітичні продукти у формі довідок щодо: *по-перше*, суб'єктів господарської діяльності та інших установ, які були використані для реалізації відповідної технології злочинної діяльності; *по-друге*, визначення відповідної системи взаємозв'язків між такими суб'єктами та оцінки рівня їх залучення у процес злочинної діяльності; *по-третє*, наявності на таких суб'єктах господарської діяльності сформованих оперативних позицій, рівня їх розвідувальних можливостей та потенційної ефективності їх роботи для забезпечення інтересів кримінального провадження. Зважаючи на сформовані в оперативних підрозділах позитивні практики роботи за такими напрямками наголосимо, що початковим інформаційним продуктом для формування такого аналітичного документа може бути справа контрольно-спостережного провадження як форма накопичення відповідної інформації та її узагальнення з метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Не вдаючись до детального аналізу організаційно-тактичних особливостей організації оперативного обслуговування, оскільки теоретико-прикладні основи здійснення такої діяльності досліджені на рівні окремих монографічних праць, звернімо увагу на функціональну спрямованість осіб, які забезпечують оперативне обслуговування суб'єктів господарської діяльності у кореляції із розслідуванням кримінальних проваджень щодо організованої злочинної діяльності економічної спрямованості. Так,

опрацювавши матеріали практики, можна відзначити, що після початку кримінального провадження, продовжуючи свою роботу поряд із виявленням латентних тенденцій та процесів, які свідчать про можливість підготовки до вчинення інших злочинів економічної спрямованості, наявні оперативні позиції орієнтуються на своєчасне отримання інформації щодо:

по-перше, зміни у форматі звичайного документообігу суб'єкта господарської діяльності, зокрема: а) обмеження доступу працівників до роботи з окремими документами; б) безпідставне переміщення частини документів на інші об'єкти; в) термінові управлінські рішення щодо знищення окремої документації із підстав сплину встановлених термінів її обов'язкового зберігання; г) знищення документації на підставі актів щодо «фіктивних» надзвичайних подій на суб'єкті господарської діяльності; д) зміна змісту окремих документів тощо. Необхідно відзначити, що таке завдання може вирішувати й особа, яка не займає керівну позицію у структурі відповідного суб'єкта господарської діяльності, але має змогу систематичного спостереження за відповідними процесами. У кореляції із розслідуванням конкретного кримінального правопорушення, вчинення таких дій може свідчити про: а) знищення, модифікацію чи приховування документів, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні та забезпечити слідчому чітке розуміння усієї технології злочинної діяльності; б) знищення чи модифікацію окремих документів, які підтверджують участь конкретних осіб у реалізації технології злочинної діяльності, а також формування документальних підстав щодо участі у вчиненні злочину особи, яка не причетна до протиправної діяльності.

Своєчасне виявлення таких процесів має вагоме значення для розслідування, оскільки впливає на прийняття слідчим важливих організаційно-тактичних рішень щодо проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збереження таких доказів;

по-друге, залучення до роботи з інформаційними системами суб'єкта господарської діяльності фахівців у сфері високих інформаційних технологій

під приводом обслуговування комп'ютерних систем чи покращення рівня їх безпеки та захищеності. Необхідно звернути увагу, що значна частина документації суб'єктів господарювання зберігається у цифровій формі, що створює для працівників слідчих підрозділів значні труднощі із її своєчасним та коректним вилученням з метою подальшого використання у доказуванні. Опрацювання практики роботи оперативних та слідчих підрозділів свідчить, що такі раптові дії, як правило, спрямовані на: а) переміщення цифрової інформації на інші сервери, які знаходяться поза юрисдикцією правоохоронних органів України; б) умисне знищення цифрової інформації без можливості її відновлення; в) модифікації відповідної інформації з метою знищення цифрових слідів злочинної діяльності. Особливу увагу необхідно звернути на те, що процес своєчасного та безперервного отримання такої інформації повинен бути обов'язково організований у межах суб'єктів, основною спрямованістю яких є робота із цифровими та іншими фінансовими інструментами;

по-третє, кадрових змін, що відбуваються на суб'єкті господарської діяльності, діяльність якого корелює із розслідуванням конкретного кримінального провадження щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості. Опрацювання матеріалів практики свідчить, що у контексті вирішення такого завдання особливий інтерес для подальшого інформування слідчого становить: а) звільнення окремих посадових осіб, які координували фінансову діяльність та організацію виробничих процесів на відповідному суб'єкті господарської діяльності; б) необґрунтоване підвищення окремих працівників, що може свідчити про потенційний вплив на них з метою зміни їх лінії поведінки під час досудового розслідування; в) раптові відпустки та залишення території України працівниками, які виконували управлінсько-розпорядчі функції за окремими лініями роботи суб'єкта господарської діяльності; г) необґрунтоване підвищення рівня матеріальної винагороди окремих працівників, що додатково може свідчити про приховані форми підкупу потенційного учасника кримінального

провадження тощо. Безумовно, вказані процеси можуть бути непов'язаними із розслідуванням конкретного кримінального провадження, але повинні враховуватись слідчим під час планування розслідування та визначення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

по-четверте, структурних змін у кадровому забезпеченні охорони та сектору безпеки суб'єкта господарської діяльності. У контексті цього особливе значення має посилення кадрового потенціалу сектору безпеки суб'єкта господарської діяльності за рахунок осіб, які володіють досвідом оперативно-розшукової та слідчої роботи, а також осіб, які на професійній основі можуть здійснювати фізичний опір законним діям працівників правоохоронних органів. Вказані дії у кореляції із розслідуванням конкретного кримінального провадження можуть свідчити про: а) створення системи фізичного перешкоджання та затягування проведення окремих слідчих (розшукових) дій на суб'єкті господарської діяльності з метою формування умов для знищення окремих документів чи інших речових доказів; б) формування системи протидії проведенню негласних слідчих (розшукових) дій, постійного моніторингу можливої активності оперативних підрозділів на суб'єкті господарської діяльності, здійснення контррозвідувальної діяльності, спрямованої на отримання інформації, якою володіють оперативні та слідчі підрозділи у межах розслідування кримінального провадження;

по-п'яте, змін у виробничому циклі суб'єкта господарської діяльності. Відзначимо, що такі процеси після початку кримінального провадження відбуваються в одиничних випадках і, як правило, пов'язані з тим, що специфіка виробничого чи технологічного процесу є невід'ємною складовою механізму злочинної діяльності.

Відзначимо, що перелік наведених напрямів не є вичерпним, але відносно типовим, а також доповнює структуру оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі дослідження комплексу теоретичних та практичних питань, які стосуються особливостей діяльності оперативних підрозділів у межах кримінального провадження, вирішена окрема наукова проблема пов'язана з формуванням основ оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності з урахуванням існуючої моделі здійснення кримінального переслідування та сучасної практики роботи оперативних підрозділів.

Основними результатами проведеного дослідження є такі:

1. *Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності* – це узгоджений між собою комплекс заходів, переважно негласного характеру, який реалізується оперативними підрозділами ініціативно та/або за координації слідчого чи прокурора на усіх стадіях кримінального провадження з метою створення оптимальних умов для здійснення процесу досудового розслідування та судового розгляду.

Основними структурними елементами оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності є: *по-перше*, створення оптимальних умов для початку кримінального провадження та подальшого здійснення кримінального переслідування; *по-друге*, своєчасне виявлення та вжиття заходів щодо нейтралізації протидії досудовому розслідуванню та судовому розгляду кримінального провадження; *по-третьє*, здійснення необхідних заходів щодо захисту джерел доказів, зокрема й шляхом вжиття комплексу ініціативних агентурно-оперативних заходів; *по-четверте*, здійснення необхідних заходів щодо визначення стратегії розслідування та прийняття окремих організаційно-тактичних рішень; *по-п'яте*, виконання функцій кримінального аналізу з метою інформаційно-аналітичної підтримки розслідування; *по-шосте*,

сприяння у використанні слідчим у кримінальному провадженні конфіденційного співробітництва; *по-сьоме*, забезпечення проведення негласних операцій у межах кримінального провадження; *по-восьме*, розшук осіб, які ухиляються від кримінального переслідування.

2. З метою забезпечення *стратегічного планування* розслідування та формування моделі його здійснення працівники підрозділів стратегічних розслідувань на підставі системного кримінального аналізу надають слідчому інформацію щодо: *по-перше*, можливого серійного характеру такої злочинної діяльності та ймовірності повторного вчинення аналогічних злочинів у короткостроковій хронологічній перспективі; *по-друге*, наявності аналогічних, уже встановлених фактів злочинної діяльності, які раніше не пов'язувались правоохоронними органами між собою, наприклад, у зв'язку із вчиненням у межах інших адміністративно-територіальних одиниць, зокрема й у контексті встановлення можливих взаємозв'язків між виявленим кримінальним правопорушенням та злочинами минулих років; *по-третьє*, ймовірності вчинення нових кримінальних правопорушень різного типу особою, яка встановлена, але не затримана у межах реалізації посткримінальної діяльності; *по-четверте*, оцінка рівня вірогідності та активності здійснення протидії розслідуванню, зокрема й з можливою конкретизацією форм такої протидії; *по-п'яте*, визначення доцільності та наявності можливостей щодо здійснення оперативної розробки затриманих осіб в умовах ізоляції, зокрема у СІЗО та ІТТ; *по-шосте*, стан наявних оперативних позицій для забезпечення можливостей своєчасного отримання інформації, яка впливає на організаційно-тактичні особливості розслідування відповідного кримінального провадження; *по-сьоме*, оцінка потенційної необхідності реалізації комплексу передбачених законодавством заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

На *тактичному рівні* розслідування оперативні підрозділи обов'язково залучаються до планування та безпосереднього подальшого проведення: *по-перше*, тактичних операцій як відповідних комплексів заходів різної

спрямованості, об'єднаних єдиною метою щодо вирішення конкретної задачі у межах кримінального провадження; *по-друге*, окремих негласних слідчих (розшукових) дій, які за своїм змістовним наповненням можуть бути охарактеризовані як операції - планування, організація проведення, контроль та координація виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; *по-третє*, комплексних форм негласної діяльності щодо оперативної розробки осіб, затриманих у межах відповідного кримінального провадження в умовах ізоляції, зокрема й планування організації такої діяльності за участі сил та засобів оперативних підрозділів установ виконання покарань; *по-четверте*, операцій оперативно бойового характеру, зокрема щодо затримання членів організованого злочинного угруповання; *по-п'яте*, усіх категорій негласних слідчих (розшукових) дій; *по-шосте*, окремих слідчих (розшукових) дій, які потребують одночасного задіяння значної кількості сил та оперативного вивчення окремих об'єктів чи способу життя окремих осіб на етапі їх планування, зокрема проведення одночасних обшуків.

3. *Матеріали оперативно-розшукової діяльності* – це сформовані та отримані у порядку, передбаченому оперативно-розшуковим законодавством, матеріальні носії, що містять інформацію про ознаки вчиненого кримінального правопорушення, осіб, причетних до його вчинення, механізму вчинення кримінального правопорушення, окремих фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні або використовуватись для прийняття організаційно-тактичних рішень під час здійснення кримінального переслідування.

Матеріали оперативно-розшукової діяльності класифіковано за такими критеріями: *по-перше*, за способом формування: а) матеріали, що сформовані за результатами проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку; б) матеріали, що сформовані за результатами проведення оперативно-технічних заходів; в) матеріали, що сформовані за результатами агентурно-оперативної роботи; г) матеріали, що сформовані за результатами внутрішньокамерних

розробок затриманих та заарештованих, а також негласних розвідувальних заходів у структурі злочинного середовища; д) матеріали, що сформовані за результатами взаємодії з іншими оперативними підрозділами, зокрема з підрозділами органів та установ виконання покарань; е) матеріали, що сформовані за результатами кримінального аналізу та інших форм інформаційно-аналітичної роботи; *по-друге, за змістом*: а) матеріали щодо осіб, які становлять оперативний інтерес і можуть бути об'єктами кримінального переслідування (установчі та характеризуючі дані); б) матеріали щодо діяльності конкретних осіб, які можуть містити ознаки кримінального правопорушення; в) матеріали щодо зв'язків окремих осіб із кримінальним середовищем за відсутності у їх діях ознак кримінального правопорушення; г) матеріали щодо фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; д) матеріали, які містять фактичні дані, які мають значення для прийняття організаційно-тактичних рішень під час розслідування кримінальних правопорушень; *по-третьє, за функціональною спрямованістю*: а) матеріали, які використовуються для прийняття управлінських та тактичних рішень у межах оперативно-розшукової діяльності; б) матеріали, які використовуються для попередження окремих кримінальних правопорушень та розвитку комплексних, складних криміногенних процесів; в) матеріали, які використовуються для початку кримінального провадження; г) матеріали, які прямо чи опосередковано використовуються для формування доказів у межах кримінального провадження; д) матеріали, які використовуються під час досудового розслідування для прийняття інших рішень у межах кримінального провадження; *по-четверте, за суб'єктами формування*: а) матеріали, що сформовані основними оперативними підрозділами; б) матеріали, що сформовані допоміжними оперативними підрозділами; в) матеріали, що сформовані опосередковано у межах агентурно-оперативної роботи; *по-п'яте, за рівнем надійності фактичних даних*: а) матеріали із високим рівнем надійності фактичних даних (формується за результатами безпосереднього

сприйняття оперативним працівником конкретних подій та процесів, формуються допоміжними оперативними підрозділами із використанням засобів оперативної техніки тощо); б) матеріали із невизначеним рівнем надійності, які потребують додаткової перевірки за допомогою інших гласних та негласних можливостей (матеріали, що сформовані за результатами агентурно-оперативної роботи); *по-шосте, за рівнем систематизованості*: а) одиничні матеріали щодо окремих подій та фактів, які не корелюють із наявною оперативною інформацією та є першоосною для подальшого напрацювання систематизованих даних; б) матеріали, які корелюють із наявною оперативною інформацією шляхом її уточнення та доповнення та одразу систематизуються і відповідній формі структурно-логічної побудови; в) комплексні матеріали, які за початковими оцінками не утворюють систему інформації, але можуть стати даними щодо системного опису явищ та процесів у результаті застосування методології кримінального аналізу.

Обов'язковими ознаки матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути використані для початку кримінального провадження, є: *по-перше*, формування таких матеріалів у спосіб та відповідно до процедур чітко визначених оперативно-розшуковим законодавством; *по-друге*, формування таких матеріалів уповноваженим суб'єктом; *по-третьє*, наявність стійких кореляційних залежностей між окремими матеріалами, які у своїй сукупності характеризують особу, об'єкт або процес, який має ознаки криміногенного характеру; *по-четверте*, наявність у матеріалах достатніх даних, які свідчать про наявність вчинення факту вчинення кримінального правопорушення конкретною особою чи загалом факту вчинення кримінального правопорушення (кількісно-якісна характеристика таких матеріалів).

Особливостями оперативної розробки як процесу формування матеріалів оперативно-розшукової діяльності є: *по-перше*, у разі потреби до оперативної розробки може бути залучено слідчого для надання консультативної та методичної допомоги; *по-друге*, плановий характер здійснення оперативної розробки, що передбачає складання та узгодження плану її проведення,

строків виконання конкретних етапів та результатів, які очікуються, а також переліку сил та засобів, які можуть бути залученні до такої розробки; *по-третьє*, документування окремих подій та фактів як невід'ємний структурний елемент оперативної розробки; *по-четверте*, можливість залучення до здійснення такого комплексу заходів інших оперативних підрозділів у випадках міжрегіонального характеру злочинної діяльності організованого злочинного угруповання; *по-п'яте*, наявність у керівника оперативного підрозділу спеціальних повноважень щодо можливості продовження оперативно-розшукового заходу навіть у разі виявлення чітких ознак конкретного кримінального правопорушення, зокрема проведення оперативно-розшукового заходу може бути продовжене до досягнення його мети.

Структурними елементами процесу реалізації матеріалів оперативної розробки є: *по-перше*, систематизація та класифікація зібраних під час оперативно-розшукової діяльності матеріалів (за епізодами злочинної діяльності, за конкретними учасниками ОЗУ); *по-друге*, передача відповідних матеріалів до слідчого підрозділу задля прийняття рішення щодо початку кримінального провадження; *по-третьє*, оцінка слідчим отриманих оперативно-розшукових матеріалів з метою подальшого прийняття відповідного процесуального та організаційно-тактичного рішення.

4. Практика розслідування кримінальних правопорушень щодо організованих форм злочинної діяльності свідчить, що інформаційно-аналітична підтримка розслідування кримінальних проваджень цієї категорії здійснюється переважно з використанням таких моделей: *по-перше*, використання наявних інформаційних продуктів, які сформовані органами кримінальної юстиції і можуть бути використані для вирішення завдань конкретного кримінального провадження; *по-друге*, формування нових аналітичних продуктів паралельно із здійсненням досудового розслідування конкретного кримінального провадження.

Інформаційно-аналітична підтримка розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності спрямовується на вирішення таких типових завдань: *по-перше*, пізнавально-дослідницькі завдання, які спрямовуються на: а) пізнання механізму кримінального правопорушення крізь призму визначення форми, інтенсивності та стійкості взаємозв'язків між його окремими елементами; б) пізнання сутності злочинного угруповання (структурна побудова, форми лідерства, розподіл функціональних обов'язків, моделі комунікації між членами злочинного угруповання, форми та способи залучення нових учасників до складу угруповання, особливості розвитку злочинної діяльності, рівень озброєності та фінансової підтримки угруповання тощо); в) пізнання елементів інфраструктурного забезпечення злочинної діяльності конкретного злочинного угруповання з метою вжиття заходів щодо нейтралізації їх функціонування у межах кримінального провадження чи формування оперативними підрозділами моделі встановлення оперативного контролю за такими елементами з метою формування на них стійких оперативних позицій, поступового зменшення криміногенного потенціалу та кінцевої нейтралізації; д) пізнання окремих осіб, які включені у будь-якій формі до кримінального провадження, зокрема й осіб, які не підозрюються у злочинній діяльності, а є свідками у кримінальному провадженні тощо; е) пізнання посткримінальних процесів, пов'язаних із діяльністю злочинного угруповання та затриманих його учасників тощо; *по-друге*, пізнавально-прогностичні завдання, які спрямовуються на: а) моделювання сценаріїв можливого розвитку розслідування кримінального провадження із урахуванням різних факторів; б) моделювання можливих форм та засобів, які можуть бути використані для активної протидії розслідуванню; в) моделювання складних слідчих (розшукових) дій; г) моделювання тактичних операцій, які потребують реалізації у межах розслідування конкретного кримінального провадження; д) визначення необхідності реалізації комплексних заходів негласного характеру у випадку застосування окремих заходів забезпечення кримінального

провадження, зокрема потреба у здійсненні оперативної розробки затриманих учасників злочинного угруповання чи його лідера в умовах ізоляції.

5. Підставами для здійснення розшуку підозрюваного члена ОЗУ є: *по-перше*, доручення слідчого, прокурора з наданням постанови про оголошення розшуку підозрюваного або ухвали суду про розшук обвинуваченого, підсудного; *по-друге*, запит іноземних правоохоронних органів з установаження місцезнаходження та затримання розшукуваного.

Планування розшукової роботи здійснюється за такими напрямками: *по-перше*, збір відомостей стосовно розшукуваного та інформування установ, організацій і підприємств, інших правоохоронних органів та компетентних органів іноземних держав щодо розшуку такої особи; *по-друге*, установаження зв'язків розшукуваного, яким може бути відомо його місце переховування та перевірка такої інформації; *по-третє*, контроль за місцями ймовірної появи розшукуваного; *по-четверте*, попередження факту його можливого виїзду за межі України; *по-п'яте*, інформування інших оперативних підрозділів, підрозділів Національної поліції України та центральних органів виконавчої влади щодо розшуку підозрюваного; *по-шосте*, перевірка розшукуваного за базами даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України та використання пошукових систем (наприклад, «Google») для пошуку інформації в соціальних мережах інтернету («Facebook» тощо); *по-сьоме*, звернення до слідчого з ініціативним рапортом щодо надання доручення на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій щодо розшуку підозрюваного; *по-восьме*, використання можливостей інших оперативних підрозділів кримінальної поліції, зокрема підрозділів оперативної служби, оперативно-технічних заходів та кіберполіції; *по-дев'яте*, надання завдання особам, з якими встановлено конфіденційне співробітництво, або встановлення такого співробітництва з особами спеціально залученими до виконання цього завдання.

Типовим алгоритмом дій, спрямованим на розшук підозрюваного, є: *по-перше*, вжиття першочергових заходів, які ускладнюють переховування особи

на території України; *по-друге*, створення умов щодо неможливості виїзду підозрюваного поза межі України та на тимчасово непідконтрольні Україні території; *по-третє*, орієнтування наявних на зв'язку негласних працівників щодо переховування конкретної особи від органів досудового розслідування та необхідності встановлення його місцеперебування; *по-четверте*, вивчення особи підозрюваного та аналітичне опрацювання інших даних; *по-п'яте*, вжиття активних заходів щодо безпосереднього розшуку особи.

6. За критерієм стадійності злочинної діяльності виокремлено: *по-перше*, протидію, яка здійснюється на етапі підготовки до вчинення кримінального правопорушення; *по-друге*, протидію, яка здійснюється на стадії безпосереднього вчинення кримінального правопорушення (інсценування тощо); *по-третє*, посткримінальну протидію, яка реалізується особою після вчинення кримінального правопорушення.

Розслідування такої категорії кримінальних проваджень потребує оцінки оперативними підрозділами потенційної групи ризиків щодо можливості виникнення загрози учасникам кримінального провадження, що вимагає від останніх: *по-перше*, аналітичного опрацювання наявної у розпорядженні оперативної та іншої інформації з метою оцінки вірогідності виникнення оперативно-тактичної ситуації, яка характеризується формуванням різного ступеня загрози для відповідного учасника кримінального судочинства; *по-друге*, вжиття відповідних заходів, які спрямовані на недопущення розвитку можливої протиправної поведінки щодо учасників кримінального провадження; *по-третє*, формування типової моделі заходів, які будуть вживатись у разі виникнення реальної загрози учаснику кримінального провадження.

У разі виникнення таких ризиків оперативними підрозділами може вживатись відповідна система заходів, які включають: *по-перше*, агентурно-оперативне перекриття таких осіб, основними завданнями якого є своєчасне виявлення протиправних контактів та фактів протиправного впливу представників злочинного середовища на учасників кримінального

провадження; *по-друге*, вжиття оперативно-профілактичних заходів з метою недопущення протиправного впливу на таких осіб; *по-третє*, орієнтування оперативних підрозділів установ виконання покарань щодо необхідності поглибленого оперативного вивчення, посилення оперативного контролю та вжиття режимних заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки осіб, які знаходяться в установах виконання покарань і через яких може вчинятись тиск на учасників кримінального провадження; *по-четверте*, на стадії реалізації матеріалів оперативної розробки, обов'язкове інформування слідчого про можливість виникнення таких загроз та необхідності активного моніторингу поведінки особи під час досудового розслідування.

Оперативне вивчення особи, щодо якої не здійснюється оперативна розробка чи кримінальне переслідування, – це система гласних та негласних агентурно-оперативних заходів, які входять до системи оперативного (ініціативного) пошуку, спрямованих на вивчення способу життя, зв'язків та інших даних про особу з метою встановлення мотивації її поведінки під час досудового розслідування та своєчасного виявлення обставин, які свідчать про здійснення на таку особу протиправного тиску з боку підозрюваного чи його зв'язків, а також наявності реальної загрози життю чи здоров'ю особи та/або членам її сім'ї чи близьким родичам.

Функціональною спрямованістю окремих форм негласної діяльності та оперативно-розшукових заходів саме у контексті встановлення фактів загрози учасникам кримінального провадження та її реалізації є: *по-перше*, використання інструментарію конфіденційного співробітництва, спрямованого на вирішення таких завдань: а) встановлення реакції членів організованого злочинного угруповання на поведінку під час досудового розслідування окремих учасників кримінального провадження; б) встановлення можливих форм протиправного впливу на відповідного учасника кримінального провадження; в) оперативний контроль за відповідним учасником кримінального провадження з метою як своєчасного виявлення фактів протиправного впливу, так і тенденцій його розвитку; *по-*

друге, проведення оперативно-розшукових заходів у межах оперативного (ініціативного) пошуку.

7. Спеціальними напрямами реалізації комплексних заходів щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень стосовно організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості є: *по-перше*, організація системної взаємодії із пенітенціарними установами: виправними колоніями та слідчими ізоляторами; *по-друге*, забезпечення підготовки до проведення окремих слідчих (розшукових) дій та реалізації інших процесуальних заходів; *по-третє*, проведення комплексних розвідувальних операцій у середовищі та інфраструктурі злочинності.

Оперативний моніторинг за підозрюваним у слідчому ізоляторі здійснюється з метою: а) отримання оперативної щодо невстановлених епізодів злочинної діяльності; б) отримання деталізованої інформації щодо окремих епізодів злочинної діяльності, яка розслідується, чи обставин вчинення, які не повною мірою встановлені слідчим; в) своєчасного отримання інформації щодо неправомірних контактів підозрюваного з іншими учасниками організованого злочинного угруповання; г) своєчасного виявлення загрози підозрюваному та протиправного впливу на нього з боку інших учасників організованих злочинних угруповань.

Ознаками внутрішньокамерної розробки учасників організованих злочинних угруповань у межах розпочатого кримінального провадження є:

а) проведення за дорученням слідчого або прокурора, що забезпечує дотримання законності під час її проведення;

б) наявність чітко визначених підстав для проведення такої розробки, зокрема наявність даних, що підозрюваний (затриманий): *по-перше*, приховує дані про себе; *по-друге*, приховує факт своєї участі, а також участі інших осіб у підготовці та вчиненні злочину; *по-третє*, володіє інформацією про злочини, що вчиненні або готуються іншими особами; *по-четверте*, знає місця зберігання предметів та документів, які можуть бути використані як

докази у кримінальному провадженні, зброї, наркотичних засобів, готівкових коштів та іншого майна, отриманого злочинним шляхом;

в) можливість ініціативного звернення працівника оперативного підрозділу до слідчого щодо необхідності здійснення такої розробки, яка особа відноситься до відповідної неформальної групи у структурі злочинного середовища чи вчинила відповідну категорію тяжких чи особливо тяжких злочинів;

г) метою такої розробки є: *по-перше*, викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення; *по-друге*, виявлення та припинення кримінального правопорушення на стадії готування; *по-третє*, розшук окремих категорій осіб; *по-четверте*, встановлення причетності до вчинення злочинів зв'язків особи; *по-п'яте*, виявлення конкретних об'єктів, які мають значення для розслідування кримінального провадження; *по-шосте*, спростування причетності особи до будь-яких форм злочинної діяльності.

За результатами внутрішньокамерних розробок під час розслідування кримінальних правопорушень щодо організованих форм злочинної діяльності вирішувались такі задачі: *по-перше*, конкретизація ролі особи у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема здійснення нею виключно функцій виконавця у випадках, коли органам досудового розслідування не відомо про організовану форму вчинення конкретного злочину та ролі інших осіб у механізмі злочинної діяльності; *по-друге*, отримання деталізованої інформації щодо окремих елементів механізму злочинної діяльності; *по-третє*, конкретизація мотивів та мети вчинення конкретного кримінального правопорушення, зокрема: а) мотивів конкретної особи, яка брала участь у вчиненні злочину; б) мотивів злочинного угруповання, яке організувало та безпосередньо вчинило злочин. Наголосимо, що у певній кількості випадків, мотивація злочинної діяльності конкретної особи, яка була співвиконавцем злочину та злочинного угруповання загалом може суттєво відрізнятись, наприклад, під час вчинення окремих категорій вбивств, зокрема й працівників правоохоронних органів, де мотивом затриманого співвиконавця може бути

завоювання довіри та авторитету серед інших членів злочинного угруповання, а загальною мотивацією злочинного угруповання – фізичне усунення працівника правоохоронного органу, який сумлінно виконує свої обов'язки та перешкоджає розвитку злочинної діяльності відповідного організованого злочинного угруповання; *по-четверте*, встановлення даних щодо осіб, які брали безпосередню участь у вчиненні кримінального правопорушення, але невідомі правоохоронним органам, а також осіб, які у тій чи іншій формі сприяли чи забезпечували реалізацію злочинного умислу (надали зброю, транспортні засоби, приміщення для тимчасового проживання членів злочинного угруповання тощо); *по-п'яте*, з'ясування стратегічної лінії поведінки затриманого під час досудового розслідування, зокрема намірів активно протидіяти розслідуванню; *по-шосте*, отримання інформації про можливі місця перебування інших учасників організованого злочинного угруповання, які не затримані правоохоронними органами; *по-сьоме*, встановлення пріоритетних місць та об'єктів для подальшого проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

З метою планування проведення окремих комплексних слідчих (розшукових) дій та реалізації інших процесуальних заходів працівниками оперативних підрозділів реалізується комплекс агентурно-оперативних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого, які спрямовані на: *по-перше*, визначення рівня стійкості емоційних зв'язків між учасниками організованого злочинного угруповання з метою оцінки їх здатності вчиняти координовані та узгоджені дії щодо здійснення збройного опору працівникам правоохоронних органів під час виконання службових обов'язків; *по-друге*, визначення рівня озброєності організованого злочинного угруповання з акцентуванням уваги на таких параметрах: а) оцінка кількості та виду зброї, яка може знаходитися у незаконному володінні злочинного угруповання; б) визначення кількості та виду зброї, яка постійно може знаходитись при кожному із учасників організованого злочинного угруповання; *по-третє*, оцінка інженерно-технічних характеристик об'єктів,

де планується проведення процесуальних дій, особливо у випадках, якщо під час їх проведення існує ймовірність затримання учасників організованого злочинного угруповання. Практика роботи правоохоронних органів свідчить, що якісна оперативна робота за цими напрямками: а) забезпечує ефективне планування відповідних операцій силовими підрозділами, зокрема, спецпідрозділом «КОРД»; мінімізує можливість уникнення особами затримання чи активної протидії проведенню слідчої розшукової дії; в) знижує ризики особистої безпеки для працівників правоохоронних органів, які проводять вказані заходи, а також для цивільних громадян, які випадково опинились у зоні проведення таких заходів.

8. Основними напрями діяльності оперативних підрозділів у межах оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності є: *по-перше*, спільне планування зі слідчим особливостей реалізації матеріалів оперативної розробки та інших матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які є приводами для початку відповідного кримінального провадження; *по-друге*, агентурно-оперативне перекриття підозрюваних та їх зв'язків у межах розслідування кримінального провадження; *по-третьє*, переведення оперативного обслуговування суб'єктів господарської діяльності, а також інших об'єктів, на яких вчинено злочини економічної спрямованості чи які використовувались для вчинення таких злочинів, у посиленій режим.

Процес оперативного обслуговування у кореляції із розслідуванням відповідного кримінального провадження спрямовується на своєчасне отримання інформації про: *по-перше*, зміни у форматі звичайного документообігу суб'єкта господарської діяльності; *по-друге*, залучення до роботи з інформаційними системами суб'єкта господарської діяльності фахівців у сфері високих інформаційних технологій під приводом обслуговування комп'ютерних систем чи покращення рівня їх безпеки та захищеності; *по-третьє*, кадрових змін, що відбуваються на суб'єкті господарської діяльності, діяльність якого корелює із розслідуванням

конкретного кримінального провадження щодо організованих форм злочинної діяльності економічної спрямованості; *по-четверте*, структурних змін у кадровому забезпеченні охорони та сектору безпеки суб'єкта господарської діяльності; *по-п'яте*, змін у виробничому циклі суб'єкта господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров М. Ю. Особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 11-18.
2. Аркуша Л. І. Агентурний метод оперативно-розшукової діяльності: історія виникнення. *Судова апеляція*. 2019. № 4. С. 6-14.
3. Аркуша Л. І. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності: характеристика, виявлення, розслідування : монографія. Одеса : Юридична література, 2010. 376 с.
4. Бабакін В. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених молоддю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Випуск 32. Т.3. С. 104-108.
5. Баб'як А. В., Сапальов В. П., Стащак М. В., Шендрик В. В. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України : монографія. Львів : Каменяр, 2010. 167 с.
6. Баранік Р. В. Особливості охорони інформації, що становить державну таємницю у кримінальному судочинстві. *Адвокат*. 2011. № 4. С. 15-18.
7. Баринюк В. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів. *Право і безпека*. 2023. № 4. С. 83-87.
8. Берназ В. Д., Берназ П. В. Криміналістична стратегія як наукова категорія. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Випуск 44. С. 28-32.
9. Бигу Ж. М. Оперативно-розшукове забезпечення безпеки учасників оперативно-розшукових заходів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2009. 20 с.

10. Білецький В. О. Оперативно-розшукова діяльність як наукова категорія та вид діяльності правоохоронних органів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 14. С. 140-144.
11. Білоус Р. В., Василичук В. І., Таран О. В. Використання методів кримінального аналізу під час оперативного провадження та досудового розслідування. *Науковий вісник академії внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 131-137.
12. Біляєв В. О. Щодо визначення поняття та задач оперативної розробки в умовах запровадження у діяльність ОВС кримінального процесуального законодавства. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2013. № 4. С. 331-339.
13. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. Луганськ : Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2009. 664 с.
14. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
15. Бондар В. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення криміналістичної діяльності у процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із тероризмом, *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Випуск 33. Т.2. С. 137-141.
16. Бусол О. Ю., Романюк Б. В. Розслідування діяльності організованих злочинних об'єднань: сучасна специфіка та новітня методика. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2019. Том. 30. № 31. С. 78-86.
17. Бухонський С. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення початкового етапу досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2017. 259 с.

18. Венедіктов А. А. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2. С. 74-77.
19. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. Х. : «Курсор», 2009. 320 с.
20. Вирок Зарічненського районного суду в Рівненській області від 28 січня 2020 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86821974>
21. Водько М. П., Подобний О. О. Кримінально-правова регламентація протидії організованій злочинності : монографія. Одеса : Юридична література, 2010. 192 с.
22. Вознюк А. А. Арешонков В. В. Озброєність банди: кримінально-правові та криміналістичні проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1. С. 15-21.
23. Вознюк А. А. Вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину як мета злочинної організації. *Юридичні науки*. 2013. № 4. С.60-66.
24. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
25. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2019. 122 с.
26. Волобуєв А. Ф. Подолання протидії організованих злочинних груп розслідуванню економічних злочинів. *Вісник ЛІВС МВС України*. 1999. № 3. С. 201-213.
27. Гайдар А. І. Оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства щодо групових злочинів неповнолітніх. *Вісник ХНУВС*. 2005. Вип. 30. С.22-26.

28. Глинська Н. В. Кримінальне процесуальне законодавство: основні аспекти якісної характеристики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 16-24.

29. Глієвий А. А. Теоретичні основи взаємодії кримінальної міліції та пенітенціарної системи щодо протидії злочинності. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 20. С. 202-207.

30. Головка О. М. Реалізація оперативно-розшукової інформації у відношенні осіб, що займаються організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : ХНУВС, 2015. С. 170-174.

31. Горобець Є. В. Окремі напрями оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. *Партнерство та взаємодія підрозділів системи МВС з органами державної влади та громадськістю* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Кривий Ріг, 03 листопада 2023 року) Кривий Ріг : Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 2023. С. 84-87.

32. Горобець Є. В. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження: поняття та структура. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 398-401.

33. Горобець Є. В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень: порівняльний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 177-184.

34. Горобець Є.В. Організаційні основи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження під час розслідування організованих форм злочинної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 593-596. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2024/142.pdf

35. Греченко С. Ю. Отримання та використання оперативної інформації. *Юридичний вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №1. С. 203-213.
36. Грицишен Д. О., Драган І. О., Цимбалюк В. С. Теоретико-правові аспекти протидії економічній злочинності у глобальному кіберпросторі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економіка. Серія юридична*. 2023. Випуск 36. С. 349-355.
37. Грицишен Д. О., Лисак С. П. Економічна злочинність як суспільне явище та загроза державній безпеці. *Інновації: практика та досвід*. 2020. № 24. С.140-151.
38. Грібов М. Л., Ємець О. М. Візуальне спостереження за особою, річчю або місцем як засіб протидії торгівлі людьми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3. С.8-21.
39. Грібов М. Л., Шевченко Т. В. Використання внутрішньокамерної розробки для виконання завдань кримінального провадження: питання законності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 404-407.
40. Гуменна Н. В. Планування розшукової діяльності слідчого. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 12. Том 2. С. 153-156.
41. Гуменна Н. В. Поняття взаємодії слідчого з іншими суб'єктами розшуку під час здійснення ним розшукової діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 497-503.
42. Гуменна Н. В. Про поняття та принципи розшукової діяльності слідчого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 22. Ч. 1. Т. 3. С. 89-93.
43. Гуртієва Л. М. Початок кримінального провадження в Україні та стадії досудового розслідування. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 155-159.
44. Гусева В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2020. 452 с.

45. Данилюк М. І. Оперативно-розшукове та криміналістичне забезпечення протидії корупційним правопорушенням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Л., 2011. 16 с.
46. Денисюк П. Д. Якість кримінального процесуального законодавства крізь призму його дефектів. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 1. С. 118-122
47. Дикий А. П. Економічна злочинність як загроза економічній безпеці держави: понятійно-змістовні положення та властивості. *Економіка управління та адміністрування*. 2022. № 4. С. 4-17.
48. Дунаєва А. В. Діяльність слідчого щодо розшуку підозрюваного : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2013. 20 с.
49. Душейко Г. О. Організаційно-тактичні основи реалізації оперативно-розшукової інформації в стадії порушення кримінальної справи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2001. 19 с.
50. Єгоров С. О., Стащак М. В. Тактичні особливості проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку під час оперативно-розшукової протидії кишеньковим крадіжкам. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2 (80). С. 38-43.
51. Єфремов С. Членство в організованому злочинному угрупованні: поняття, критерії визначення, типові прояви. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 84. С. 43-46.
52. Єфтеній В. В. Організаційно-тактичні особливості формування оперативних позицій у середовищі організованої злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С.48-54.
53. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя : науково-методичні рекомендації / Цуцкірідзе М.С., Тетерятник Г. К., Бурлака В. В., Тарасенко В. Є., Гайду С. В. та ін. Одеса : Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2022. 65 с.

54. Захарченко О. В. Діяльність слідчого з розшуку та встановлення місцезнаходження обвинуваченого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2012. 203 с.
55. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Х., 480 с.
56. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія. Харків, 2008. 296 с.
57. Карнаух С. К. Невідкладні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: питання теорії і практики. *Університетські наукові записки*. 2018 №2. С.159-166.
58. Керевич О. В. Основні напрямки взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС при оголошенні в розшук підозрюваного. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 41-45.
59. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 160 с.
60. Ковальова О. В. Використання науково-технічних засобів та методів у розшуковій роботі слідчого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2014. 20 с.
61. Ковальова О. В. Засоби інформаційного забезпечення під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. *Українська поліцейстика*. 2022. № 1. С. 30-39.
62. Ковальова О. В. Інформаційна парадигма досудового розслідування в Україні: теоретико-прикладний аспект: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 320 с.
63. Козаченко О. І. Щодо визначення шляхів удосконалення взаємодії оперативних підрозділів УВП та підрозділів БОЗ. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія та практика)*. 2013. № 1. С. 37-46.

64. Комісарчук Р. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення в процесі розкриття злочинної господарської діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2017. №26. С.101-104
65. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
66. Користін О. Є. Використання методу складання фінансового профілю підозрюваних осіб із метою встановлення прихованих доходів. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 квітня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. 184 с.
67. Корольов В. О. Завдання та принципи оперативно-розшукової діяльності щодо протидії транскордонній організованій злочинності в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 4. С.136-141.
68. Костенко М. В. Щодо особливостей розслідування злочинів, вчинених організованими групами. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Випуск 24. С.148-150.
69. Котовська М. С. Організація розкриття і розслідування злочинів «по гарячих слідах». *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2015. № 30. С. 263-274.
70. Кравченко О. Є. Прокурорський нагляд за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2016. 20 с.
71. Кривий А. Б. Науково-практична характеристика змісту поняття «оперативно-розшукові заходи». *Університетські наукові записки*. 2020. № 5. С.150-158.
72. Кримінальна відповідальність за злочини, вчиненні злочинною спільнотою : науково-практичний коментар. Київ : Норма права, 2021. 130 с.
73. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

74. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
75. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
76. Крошко В. П. Теоретичні та практичні проблеми професійного (оперативного) ризику в діяльності органів внутрішніх справ : монографія. Київ, 1995. 159 с.
77. Кудінов С. С. Використання спеціальних знань під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник академії адвокатури України*. 2014. Т.11. № 3. С.154-161.
78. Кудінов С. С. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. Вип. 1. С.280-285.
79. Кудінов С. С. Правове регулювання виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип.4. С.183-188.
80. Кудінов С. С., Шехавцов Р. М., Дроздов О. М., Гриненко С. О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : навчально-практичний посібник / 2-е видання, розширене й доповнене. Х. : «Оберіг», 2015. 424 с.
81. Кученко І. С. Сучасні методологічні підходи до визначення поняття «юстиція». *Актуальні питання сучасної юриспруденції*. 2012. № 6. С. 18-24.
82. Лисенко О. В. Криміналістичне забезпечення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2016. 245 с.
83. Лисюк А. М. Захист доказів на стадії досудового розслідування злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів. *Міжнародний*

юридичний вісник : актуальні проблеми сучасності (теорія і практика). 2018. Вип. 1-2. С. 307-312.

84. Лісніченко Д. В. Особливості вилучення за допомогою технічних засобів, інформації з мобільних терміналів зв'язку (смартфонів) під час кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1. С. 22-24.

85. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2009. 20 с.

86. Луценко Ю.В. Проблеми практичної реалізації введення особи до організованої злочинної групи чи злочинної організації для виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття її злочинної діяльності. *Правова держава*. 2023. №49. С.157-170

87. Ляш А. О. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2013. №1. С.1-14.

88. Маньковський Н. Л. Стан наукової розробки виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип.1. С. 253-256.

89. Мартиненок Д. О. Криміналістична класифікація злочинних угруповань парамілітарного типу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 85-90.

90. Міняйло Н. Є. Теоретико-методологічні проблеми ідентифікації учасників організованих злочинних угруповань. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. №7. С. 128-133.

91. Мудрецька Г. В. Нормативно-правова регламентація повноважень слідчого у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С.561-573.

92. Мукоїда Р. В. Оперативно-розшукова тактика : навч. метод. посібник. Одеса : ОДУВС, 2013. 206 с.

93. Мусієнко І. І. Завдання та принципи оперативно-розшукової діяльності: постановка проблеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 380-387.
94. Назаренко І. В. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності як приводів і підстав для початку досудового розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Форум права*. 2017. № 5. С. 265-270
95. Неледва Н. В., Ліненко С. О. Деякі проблеми розшуку підозрюваного. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2021. № 50. С.100-103.
96. Никифорчук Д. Й. Організація і тактика оперативної розробки бандитських формувань : навчальний посібник. Київ : НАВС, 2001. 67 с.
97. Одерій О. В., Мудрецький Р. В. Протидія судовому розгляду кримінальних проваджень та шляхи її подолання у сучасних реаліях : монографія. Київ : «КНТ», 2021. 224 с.
98. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів в органах внутрішніх справ (криміналістичний аспект) : монографія. Харків : ФОП Ніконова, 2011. 206 с.
99. Олішевський О. В. Організація розслідування злочину слідчо-оперативною групою. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С.123-127.
100. Олішевський О. В. Поняття організації розслідування злочинів. Боротьба зі злочинністю та забезпечення громадського порядку. *Проблеми теорії та практики*. 2009. С.75-79.
101. Основи кримінального аналізу : посіб. з елементами тренінгу. Одеса : ОДУВС, 2016. 112 с.
102. Остапчук М. С. Організація та планування провадження досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. 2014. Вип. 2. С. 344-356.

103. Падалка Л. О. Використання методики розвідувальної аналітики під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування : дис. ... докт. філософії. 081. К., 2023. 250 с.

104. Падалка Л. О. Розвідувальна аналітика як засіб забезпечення формування та реалізації тактичних операцій під час розслідування злочинів у сфері оподаткування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. №1. С. 93-98. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/1/16.pdf>

105. Падалка Л. О. Функціональне призначення розвідувальної аналітики у типових слідчих ситуаціях та плануванні початкового етапу розслідування злочинної діяльності у сфері оподаткування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 598-601. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2023/144.pdf

106. Підюков П. Оцінка матеріалів, отриманих оперативним шляхом, з метою використання їх як доказів. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. №2. С.103-111.

107. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність, співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2. С.137-141.

108. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Х. : АРІС. ЛТД, 2007. 576 с.

109. Подобний О. О. Нейтралізація протидії учасників організованих злочинних угруповань – складова оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2015. № 16. Том 2. С. 90-92.

110. Подобний О. О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насильницьку організовану злочинність. *Форум права*. 2013. №4. С. 300-305.

111. Поліщук О. В. Організаційно-правові засади перевірки відомостей про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування : монографія. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2019. 214 с.

112. Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 31 липня 2019 р. № 756. URL : <https://www.npu.gov.ua/acts/polozhennya-pro-departament-vnutrishnoyi-bezpeki-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini>

113. Полюхович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2017. 20 с.

114. Про бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 р. №1150-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

115. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 р. № 661-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

116. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

117. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, Мін'юсту та ін. від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

118. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>

119. Про Національну поліцію України : Закон України від 2 липня 2015 р. №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

120. Про нормотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

121. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. №2229-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

122. Прокопенко О.Ю. Методика розслідування захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника : монографія. Харків : Факт, 2024. 212 с.
123. Пчолкін В. Д. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 1. С. 133-141.
124. Пчолкін В. Д. Сучасні проблеми та напрями досліджень теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 299-303.
125. Пчолкін В. Д. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 36 с.
126. Расчотнов Є. В. Оголошення розшуку підозрюваного як підстава зупинення досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 136-139.
127. Рибак О. Г. Оперативно-розшукові заходи у кримінальній процесуальній діяльності. *Вісник Луганського державного університету ім. Е.О. Дідоренка*. 2014. Вип. 1 С. 308-314.
128. Рижков Е. В., Саприкін Є. І. Про необхідність законодавчого закріплення різновидів оперативної розробки в умовах розвитку кримінальної розвідки. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід* : матер. Міжнар. наук.-практ. нонф. (м. Одеса, 29 квітня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С.105-106.
129. Сало О. М. Реалізація повноважень керівника органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис... канд. юрид. наук :12.00.09. К., 2018. 254 с.
130. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі : монографія. Одеса : ТЕС, 2020. 372 с.
131. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, сформованими на етнічній основі: теорія та практика : монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

132. Сервецький І. Поняття, зміст та правові засади візуального спостереження. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2021. Випуск 1. С. 36-44.
133. Скачун Т. О. Економічні злочини: сутнісні ознаки та криміналістичний аналіз їх вивчення. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. С. 1-4. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/155.pdf
134. Смаглюк С. В. Процесуальний порядок використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2023. 279 с.
135. Соколкін В. Л. Поняття оперативно-розшукового процесу та його характеристика. *Форум права*. 2011. № 3. С.734-741.
136. Сорочан А. В. Організація і планування розслідування шахрайства, що вчиняється на первинному ринку нерухомості. *Юридичні науки*. 2020. № 2. С. 454-461.
137. Справа контрольно-спостережного провадження : практ. посіб. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 24 с.
138. Стацак А. Ю. Наукова інтерпретація концепту «принципи оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. №1. С. 163-168.
139. Стацак М. В. Співвідношення понять «Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» та «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження». *Право і Безпека*. 2013. № 4. С. 117-123.
140. Степанов О. С. Розшук підозрюваного за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С.216-219.
141. Суховолень У. А. Поняття організованої злочинності та її стрижневої категорії – злочинного угруповання. *Митна справа*. 2014. № 6. С.172-177.

142. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні : колективна монографія. Львів : ПП «Видавництво «Бона», 2021. 388 с.
143. Тарасенко В. Є., Грекова І. В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 171-174.
144. Тарасенко Р. В. Забезпечення конфіденційності відомостей про взятих під захист осіб. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 106-110.
145. Тарасенко Р. В. Міжнародно-правові гарантії у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 194-196.
146. Тарасенко Р. В. Перспективи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства в установах для попереднього ув'язнення. *Актуальні проблеми держави та права*. 2013. Вип.70. С. 315-320.
147. Тарасенко Р. В. Проблема захисту потерпілих та свідків під час проведення першочергових оперативно-розшукових заходів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С.167-169.
148. Тарасенко Р. В. Проблемні питання прийняття рішень про застосування заходів забезпечення безпеки щодо жінок і дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 4. С.190-192.
149. Тертишник В. М. Проблеми сучасного кримінального судочинства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 207-213.
150. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія. Х. : Право, 2015. 488 с.
151. Тіщенко В. В. Теоретичні та практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. О. : Фенікс, 2007. 260 с.
152. Толкач А. М. Сучасний погляд у кримінології на поняття та ознаки економічної злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 277-281.

153. Томін С. В., Лишак О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності з попередження, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Випуск 68. С. 218-227.

154. Томков О. М. Інформація як основний критерій інформаційно-аналітичного забезпечення у процесі протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняються організованою злочинністю. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2021. Т.32. № 2. С. 76-80.

155. Топчий Н. В. Органи кримінальної юстиції у механізмі правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. К., 2015. 20 с.

156. Топчий В. В. Планування розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами. *Юридичний вісник*. 2015. №1. С.169-174.

157. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 180 с.

158. Трофименко А. С. Поняття процесу побудови криміналістичних версій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3-4. С. 103-105.

159. Трофименко В. М. Співвідношення понять «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження» за КПК України. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5099/1/Trofimenko_25_29.pdf

160. Федосов Є. В. Узагальнена класифікація організованих злочинних угруповань. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 93-102.

161. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

162. Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів : дис. канд. ... юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2007. 221 с.

163. Христов О. Л. Удосконалення нормативного регулювання взаємодії оперативних і слідчих підрозділів ОВС під час реалізації матеріалів ОРД. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 256-262.

164. Ценов Д. М. Окремі питання тактики реалізації підрозділами кримінальної поліції матеріалів, отриманих під час документування злочинів корисливо-насильницького спрямування. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 196-198.

165. Цехан Д. М. Класифікація та особливості формування злочинних угруповань у місцях позбавлення волі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. № 94. С.334-345.

166. Цехан Д. М. Оперативно-розшукова протидія злочинності у місцях позбавлення волі : монографія. Одеса : Юридична література, 2021. 296 с.

167. Цехан Д. М., Гловюк І. В. Оперативно-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: проблеми співвідношення (функціональний аспект). *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 345-349.

168. Цехан Д. М., Горобець Є. В. Напрями оперативно-розшукового забезпечення організаційної складової розслідування організованих форм злочинної діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2024. Випуск 32. С.100-107.

169. Цехан Д. М., Падалка Л. О. Структура аналітичної діяльності під час протидії злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 92-98. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/3/15.pdf>

170. Цилюрик І. І. Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Л., 2020. 256 с.

171. Цимбал Т. Я., Базя Я. О. Кримінальна юстиція: визначення поняття та органи, що становлять її систему. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №7. С. 168-174.

172. Черкасов М. О. Системно-структурний аналіз органів кримінальної юстиції. *Право і Безпека*. 2009. № 3. С. 42-45.

173. Черняк А. М. Спостереження за особою, річчю або місцем у процесі розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С.73-79.

174. Черняк М., Гаркуша А. Зупинення досудового розслідування у зв'язку з оголошенням у розшук підозрюваного. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2018. С. 137-140.

175. Шапірко П. Юридична, правоохоронна та оперативно-розшукова діяльність: аспекти співвідношення. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С.153-158.

176. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.

177. Шендрик В. В. Оперативно-упереджувальні заходи в оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 458-471.

178. Шехавцов Р. Щодо криміналістичної характеристики злочинів, вчинених організованими групами. *Вісник ЛІВС МВС України*. 2000. № 4. С. 137-141

179. Шило А. В. Використання у кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2019. 20 с.

180. Шинкаренко І. Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. №1. С.233-242.

181. Шумейко Д. О. Проблеми доказування переховування підозрюваного з метою ухилення від кримінальної відповідальності як підстава для здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. С.89-93.

182. Щербаковський А. М. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи як засоби отримання інформації про економічні злочини. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики*. 2013. Вип. 13. С. 203-209.
183. Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 18 с.
184. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Х. : Харків юридичний, 2010. 320 с.
185. Юрчишин В. М. Поняття суб'єктів кримінальної юстиції, що діють за КПК України. *Право України*. 2013. №11. С.159-164.
186. Gallagher K., Wartell J., Gwinn S., Jones G., & Stewart G. (eds.). Exploring crime analysis: Readings on essential skills (3rd ed.). *International Association of Crime Analysts*. Overland Park, KS, 2017. 414 p.
187. Gorbanov I., Marchenko O., Lisnichenko D., Piaskovskyi V., Matiiek L. Procedural and organizational and tactical features of the search. *CUESTIONES POLÍTICAS*. 2022. Vol. 40 № 73. P. 403-416.
188. Yehorov S., Polyakov Y., Shchurat, T., Tsekhan, D. Operational and investigative activities in places of imprisonment: new realities. *Amazonia Investiga*. 2021. Volume 10. Issue 40. P. 201–211.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Горобець Є.В. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження: поняття та структура. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 398-401. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2024/100.pdf

2. Цехан Д.М., Горобець Є.В. Напрями оперативно-розшукового забезпечення організаційної складової розслідування організованих форм злочинної діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 32. С.100-107. URL : <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2024/32/16.pdf>

3. Горобець Є.В. Організаційні основи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження під час розслідування організованих форм злочинної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 593-596. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2024/142.pdf

4. Горобець Є.В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень: порівняльний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С.177-184. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/23.pdf

Наукові публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати:

5. Горобець Є.В. Досудове розслідування як об'єкт оперативно-розшукового забезпечення. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* :

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 23-24 лютого 2024 року). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 215-218.

6. Горобець Є.В. Окремі напрями оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. *Партнерство та взаємодія підрозділів системи МВС з органами державної влади та громадськістю* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Кривий Ріг, 03 листопада 2023 року). Кривий Ріг : Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 2023. С. 84-87.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційна робота підготовлена на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, обговорена на засіданні фахового семінару університету, схвалена ним і рекомендована до захисту (протокол № 17 від 03 червня 2024 року). Основні положення і висновки дисертації доповідались автором і були предметом обговорення на: міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 23-24 лютого 2024 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Партнерство та взаємодія підрозділів системи МВС з органами державної влади та громадськістю» (м. Кривий Ріг, 03 листопада 2023 року).

Узагальнення результатів анкетування слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції України відносно оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності¹

№	Запитання	Кількість	%
	Слідчі Національної поліції України	129	100
	працівники оперативних підрозділів Національної поліції України	187	
1.	Зважаючи на Ваш досвід, які структурні складові досудового розслідування доцільно виокремлювати?		
	а) процесуальна складова розслідування	209	66
	б) організаційна складова розслідування	300	95
	в) тактична складова розслідування	298	94
2.	Яка інформація може бути отримана на підставі системного кримінального аналізу?		
	а) щодо можливого серійного характеру злочинної діяльності та ймовірності повторного вчинення аналогічних злочинів у короткостроковій хронологічній перспективі	302	96
	б) щодо наявності аналогічних, уже встановлених, фактів злочинної діяльності, які раніше не пов'язувались правоохоронними органами між собою, наприклад, у зв'язку зі вчиненням у межах інших адміністративно-територіальних одиниць, зокрема й у контексті встановлення можливих взаємозв'язків між виявленим кримінальним правопорушенням та злочинами минулих років	189	60
	в) щодо ймовірності вчинення нових кримінальних правопорушень різного типу особою, яка встановлена, але не затримана у межах реалізації посткримінальної діяльності	275	87
	г) щодо оцінки рівня вірогідності та активності здійснення протидії розслідуванню, зокрема й з можливою конкретизацією форм такої протидії	308	97
	д) щодо визначення доцільності та наявності можливостей щодо здійснення оперативної розробки затриманих осіб в умовах ізоляції, зокрема у СІЗО та ІТТ	299	95

¹ Респонденти мали змогу обирати декілька варіантів під час надання відповідей

	е) щодо стану наявних оперативних позицій для забезпечення можливостей своєчасного отримання інформації, яка впливає на організаційно-тактичні особливості розслідування відповідного кримінального провадження	310	98
	є) щодо оцінки потенційної необхідності реалізації комплексу передбачених законодавством заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні	296	94
3.	Беручи до уваги ваш професійний досвід, на реалізацію яких функцій наразі зорієнтована діяльність оперативних підрозділів?		
	а) щодо організації оперативного обслуговування та контролю за станом оперативної обстановки на окремих територіях чи за окремими лініями роботи	254	80
	б) щодо попередження кримінальних правопорушень	300	95
	в) щодо виявлення ознак злочинів, які готуються або вчинені за відповідним напрямом роботи	301	95
4.	Що передбачає встановлення оперативного контролю за кримінальним середовищем на різних рівнях?		
	а) системний моніторинг оперативної обстановки	311	98
	б) формування якісних оперативних позицій у кримінальному середовищі з метою агентурно-оперативного перекриття окремих осіб та об'єктів	299	95
	в) здійснення ініціативної пошукової роботи	231	73
5.	Аналізуючи структуру оперативно-розшукових матеріалів, які, на ваш погляд, можна виокремити критерії для їхньої класифікації?		
	а) за способом формування	267	84
	б) за змістом	183	58
	в) за функціональною спрямованістю	290	92
	г) за суб'єктами формування	293	93
	д) за рівнем надійності фактичних даних	163	52
	е) за рівнем систематизованості	184	58
6.	Документування є невід'ємним структурним елементом оперативної розробки, зважаючи на це, що підлягає обов'язковому документуванню?		
	а) інші факти злочинної діяльності, про які стало відомо працівникам оперативних підрозділів	300	95
	б) час, місце та спосіб здійснення злочинної діяльності	258	82
	в) місцезнаходження знарядь вчинення кримінального правопорушення, майна, отриманого за результатами злочинної діяльності,	288	91

	товарно-матеріальних цінностей та грошових активів		
	г) місце приховування викрадених документів та інших матеріальних об'єктів, які пов'язані із конкретним кримінальним правопорушенням	290	92
	д) інші обставини, залежно від особливостей механізму реалізації конкретної форми організованої злочинної діяльності	159	50
7.	Чи є потреба залучення до здійснення оперативної розробки інших оперативних підрозділів у випадках міжрегіонального характеру злочинної діяльності організованого злочинного угруповання?		
	а) так	316	100
	б) ні	0	0
	в) важко визначитися	0	0
8.	Зважаючи на Ваш практичний досвід, на які групи можна структурувати зібрані під час досудового розслідування оперативно-розшукові матеріали?		
	а) матеріали, які у конкретизованій формі містять фактичні дані, що є приводами та підставами для початку конкретного кримінального провадження	192	61
	б) матеріали, які містять фактичні дані, що можуть бути використані у доказуванні	205	65
	в) матеріали, які містять фактичні дані, які можуть бути використані у доказуванні після їх перевірки за допомогою проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій	300	95
	г) матеріали, що спрямовують слідчого на обрання конкретних заходів забезпечення кримінального провадження	310	98
	д) матеріали, які можуть використовуватись для прийняття організаційно-тактичних рішень на початковому та подальшому етапах досудового розслідування	243	77
	е) матеріали, які використовуються для подальшого виконання завдань оперативно-розшукової діяльності	109	34
9.	На що спрямовується аналітична робота слідчого у контексті організованих форм злочинної діяльності?		
	а) на встановлення ознак кримінального правопорушення у діях кожного із встановлених учасників організованого злочинного угруповання	276	87
	б) на визначення у діях учасників організованого злочинного угруповання потенційних ознак вчинення інших кримінальних правопорушень, які недостатньо задокументовані у межах ОРС та потребують підтвердження чи спростування під час розслідування кримінального провадження	205	65
10.	На документування якої злочинної діяльності переважно спрямовуються основні сили та засоби оперативних підрозділів під час оперативно-розшукового документування?		
	а) документування базових форм злочинної діяльності організованого злочинного угруповання	301	95
	б) документування окремих тяжких чи особливо тяжких злочинів, які вчинені учасниками злочинного угруповання	280	89

11.	Яке функціональне спрямування використання інформації, що міститься у БД «Затримані та доставлені»?		
	а) підтвердження факту перебування особи у конкретній адміністративно-територіальній одиниці на час вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину	206	65
	б) отримання додаткових установчих даних на особу, особливо у випадках активної протидії розслідуванню та відмови давати будь-які показання щодо себе	300	95
	в) причетність особи до інших протиправних діянь та адміністративних правопорушень, які у сукупності можуть утворювати складну та комплексну форму злочинної діяльності	301	95
12.	Які дані обліковуються щодо осіб, які перебувають в установах виконання кримінальних покарань та слідчих ізоляторах?		
	а) установчі дані на особу	309	98
	б) електронні копії документів особи	311	98
	в) ідентифікаційні дані засуджених та осіб, узятих під варту	310	98
	г) дані щодо сутності обвинувачення особи	316	100
	д) деталізована інформація щодо судимостей вказаних осіб, яка розміщується у хронологічному порядку	315	100
	е) деталізовані дані про особливості відбування покарання такою особою із акцентуванням уваги на режимних та інших заходах, які були застосовані до особи у період відбування кримінального покарання	299	95
13.	Які виключні підстави для розшукової роботи оперативних підрозділів ви можете виокремити?		
	а) доручення слідчого, прокурора з наданням постанови про оголошення розшуку підозрюваного або ухвали суду про розшук обвинуваченого, підсудного	286	91
	б) подання кримінально-виконавчої інспекції про ухилення засудженого від відбування кримінального покарання, зібрані матеріали з виконання обвинувального вироку суду щодо неможливості встановлення місцезнаходження особи, засудженої до покарання у вигляді тримання під вартою чи позбавлення волі	290	92
	в) заява, повідомлення громадян, посадових осіб підприємств, установ та організацій, об'єднань	279	88

	громадян, відомості викладені засобами масової інформації про безвісне зникнення особи, або безпосереднє встановлення такого факту працівником Національної поліції України		
	г) відомості про виявлення невпізаного трупа (частини тіла) людини, а також надходження до органу (підрозділу) Національної поліції України заяви або повідомлення про невідомого хворого, а також про зникнення особи, яка має фізичні або психічні вади та яка самостійно не може повідомити про своє місцезнаходження	241	76
	д) запит іноземних правоохоронних органів з установами місцезнаходження та затримання розшукуваного	209	66
	е) матеріали про оголошення розшуку боржника або інших законодавчо визначених категорій осіб	296	94
14.	Які дані підлягають аналітичній оцінці під час встановлення осіб, які в подальшому можуть бути свідками у кримінальному провадженні?		
	а) важливість показань таких осіб у загальній структурі доказування	297	94
	б) взаємозв'язки таких осіб із конкретним злочинним угрупованням або з іншими особами, які систематично включені у діяльність кримінального середовища	307	97
	в) зв'язки таких осіб, за допомогою яких на учасника кримінального провадження може вчинятись протиправний вплив	300	95
15.	Які спеціальні напрями, що є характерними під час реалізації комплексних заходів щодо оперативного-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень стосовно організованих форм злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості, Ви можете виокремити, зважаючи на професійний досвід?		
	а) організація системної взаємодії із пенітенціарними установами: виправними колоніями та слідчими ізоляторами	267	84
	б) забезпечення підготовки до проведення окремих слідчих (розшукових) дій та реалізації інших процесуальних заходів	298	94
	в) проведення комплексних розвідувальних операцій у середовищі та інфраструктурі злочинності	300	95

16.	Які можна виокремити основні напрями діяльності оперативних підрозділів у межах оперативно-розшукового забезпечення розслідування злочинної діяльності економічної спрямованості?		
	а) спільне планування зі слідчим особливостей реалізації матеріалів оперативної розробки та інших матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які є приводами для початку відповідного кримінального провадження	264	84
	б) агентурно-оперативне перекриття підозрюваних та їх зв'язків у межах розслідування кримінального провадження	299	95
	в) переведення оперативного обслуговування суб'єктів господарської діяльності, а також інших об'єктів, на яких вчинено злочини економічної спрямованості чи які використовувались для вчинення таких злочинів, у посиленій режим	304	96



ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Одеського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІШКО

« 09 » 05 2024

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження
Горобця Євгена Вікторовича
до навчального процесу Одеського державного університету
внутрішніх справ

м. Одеса

« 09 » 05 2024

Комісія у складі:

- 1) начальника навчально-методичного відділу ОДУВС, кандидата технічних наук, доцента Сіфорова О.І.;
- 2) т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Марченко О.А.;
- 3) доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента Лісніченко Д.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені пропозиції і рекомендації Горобця Євгена Вікторовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ під час проведення лекційних і семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Негласні слідчі (розшукові) дії», «Досудове розслідування», «Провадження слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій», «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства України», «Проблемні питання кримінального процесуального законодавства України».

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Горобця Євгена Вікторовича на тему «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право становить

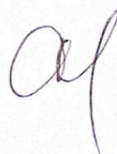
комплексне дослідження теоретичних і прикладних питань, що виникають у зв'язку з реалізацією завдань кримінального провадження, має цінність для навчального процесу, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

Використання матеріалів дисертаційного дослідження Горобця Євгена Вікторовича сприятиме підвищенню рівня юридичних та спеціальних знань майбутніх працівників Національної поліції України щодо розуміння теоретичних і прикладних питань, що виникають під час реалізації цього напрямку роботи.

Результати дисертаційного дослідження Гобець Євген Вікторовича «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» впроваджені до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ і використані при проведенні лекційних і семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Негласні слідчі (розшукові) дії», «Досудове розслідування», «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства України», «Проблемні питання кримінального процесуального законодавства України».

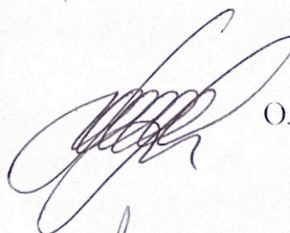
Члени комісії:

Начальник НМВ ОДУВС
кандидат технічних наук, доцент



Олександр СІФОРОВ

Т.в.о. завідувача кафедри
кримінального процесу та криміналістики
кандидат юридичних наук, доцент



Олена МАРЧЕНКО

Доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
кандидат юридичних наук, доцент



Дмитро ЛІСНІЧЕНКО



ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Одеського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

« 09 » 05 2024

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Горобця Євгена Вікторовича
на тему «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних
проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» у наукову
діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ

м. Одеса

« 09 » 05 2024 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації наукової роботи ОДУВС, кандидата юридичних наук Домброван Н.В.;
- 2) т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Марченко О.А.;
- 3) доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики ОДУВС, кандидат юридичних наук, доцент Лісніченка Д.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені наукові положення, пропозиції і рекомендації Горобця Євгена Вікторовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081

– Право у науково-дослідну діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України при проведенні наукових досліджень за темою НДР ОДУВС «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773), а також загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у наступних наукових працях:

1. Цехан Д.М., Горобець С.В. Напрями оперативно-розшукового забезпечення організаційної складової розслідування організованих форм злочинної діяльності. *Юридичний бюлетень*. Випуск 32, 2024. С.100-107;

2. Горобець С.В. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження: поняття та структура. *Юридичний електронний журнал*. №2, 2024. С.398-401

Горобець С.В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень: порівняльний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. *Юридичний вісник*. № 6, 2023. С.177-184

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Горобця Євгена Вікторовича на тему «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право містить ґрунтовні наукові рекомендації теоретичного та прикладного характеру, спрямоване на вдосконалення організації і тактики оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень та становить цінність для наукової діяльності, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

Результати дисертаційного дослідження Горобця Євгена Вікторовича на тему «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» впроваджено у наукову діяльність ОДУВС, зокрема під час проведення наукових досліджень за темою НДР ОДУВС «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі»

(державний реєстраційний номер 0116U006773), а також загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

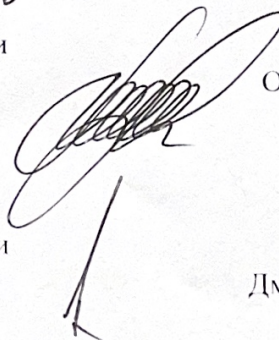
Члени комісії:

Начальник відділу
організації наукової роботи
кандидат юридичних наук



Наталія ДОМБРОВАН

Т.в.о. завідувача кафедри
кримінального процесу та криміналістики
кандидат юридичних наук, доцент



Олена МАРЧЕНКО

Доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
кандидат юридичних наук, доцент

Дмитро ЛІСНІЧЕНКО

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Начальник Департаменту
внутрішньої безпеки
Національної поліції України
полковник поліції

Євген ШКАЛОВ

« 24 » травня 2024 року

А К Т

про впровадження наукових розробок
аспіранта кафедри кримінального процесу та криміналістики ОДУВС
Горобця Євгена Вікторовича за темою «Оперативно-розшукове
забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо
організованих форм злочинної діяльності», викладених у наукових
статтях, в практичну діяльність підрозділів внутрішньої безпеки
Національної поліції України

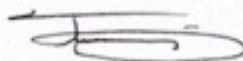
Комісія у складі:

- начальника управління оперативних розробок ДВБ НП України полковника поліції О.П. Болілого;
 - начальника відділу управління оперативних розробок ДВБ НП України полковника поліції С.С. Ключуряка;
 - головного оперуповноваженого-інспектора управління оперативних розробок ДВБ НП України капітана поліції Є.В. Северіна
- склала цей акт з приводу того, що наукові розробки, рекомендації та пропозиції викладені у наукових статтях: Горобець Є.В. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження: поняття та структура. *Юридичний електронний журнал*. №2. 2024. С.398-401; Горобець Є.В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень: порівняльний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. *Юридичний вісник*. № 6. 2023. С.177-184; Цехан Д.М., Горобець Є.В. Напрями оперативно-розшукового забезпечення організаційної складової розслідування організованих форм

злочинної діяльності. *Юридичний бюлетень*. Випуск 32. 2024. С.100-107, оприлюднених у межах підготовки дисертаційного дослідження на тему «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» впроваджено у практичну діяльність Департаменту внутрішньої безпеки НП України під час підготовці тематичних планів занять зі службової підготовки, під час проведення занять у системі службової підготовки, а також у безпосередній практичній діяльності.

Підсумки практичного використання зазначених наукових розробок та пропозицій авторів підтвердили їх ефективність щодо організації та тактики реалізації вказаного напрямку оперативно-розшукової роботи.

**Начальник УОР
ДВБ НП України
полковник поліції**



Олександр БОЛІЙ

**Начальник відділу УОР
ДВБ НП України
полковник поліції**



Степан КЛОЧУРЯК

**Головний оперуповноважений-інспектор
УОР ДВБ НП України
капітан поліції**



Євген СЕВЕРІН